

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
katedra geografie

DIPLOMOVÁ PRÁCE

REGIONÁLNÍ GEOGRAFIE JIŽNÍ AMERIKY VE VÝUCE
NA II. STUPNI ZÁKLADNÍCH ŠKOL

Stanislava Vymazalová

ANOTACE

<i>Název diplomové práce:</i>	Regionální geografie Jižní Ameriky ve výuce na II. stupni základních škol
<i>Pracoviště:</i>	Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích Pedagogická fakulta, katedra geografie
<i>Autor:</i>	Stanislava Vymazalová
<i>Studijní program:</i>	M7503 Učitelství pro základní školy
<i>Studijní obory:</i>	zeměpis, společný základ, přírodopis a pěstivatelství
<i>Vedoucí diplomové práce:</i>	Mgr. Karolína Mičková

Diplomová práce se zabývá metodikou výuky regionální geografie Jižní Ameriky. Hlavní částí práce je návrh vlastního komplexního souboru didaktických materiálů – učebního textu, pracovního sešitu a metodické příručky pro učitele k učebnici a pracovnímu sešitu. Podkladem pro tvorbu didaktických materiálů je obsáhlý rozbor odborné i populárně naučné literatury zaměřené na Jižní Ameriku. Vedle vlastních návrhů didaktických materiálů a rozboru literatury je součástí diplomové práce také úvod, metodika práce a závěr společně se seznamem literatury a použitých zdrojů.

REMARK

<i>Name of diploma thesis:</i>	Regional geography of the South America in teaching on a second grade of primary schools
<i>Department:</i>	University of South Bohemia in České Budějovice Pedagogical Faculty, Department of Geography
<i>Author:</i>	Stanislava Vymazalová
<i>Study program:</i>	M7503 Teaching for primary schools
<i>Study course:</i>	Geography, Common disciplines, Natural history and plan cultivation
<i>Tutor of diploma thesis:</i>	Mgr. Karolína Mičková

The diploma thesis project is dealing with teaching method of a regional geography of the South America. The main part is a design of the own encyclopedic set of didactic materials - teaching text book, workbook and teacher's methodical handbook for textbook and workbook. Basis for the formation of didactic materials is extensive analysis of specialized and popular reference literature focused on the South American region. Besides these designs of a didactic materials and literature analysis, the introduction, methodology and the conclusion are also parts of the diploma thesis, together with list of used literature and sources.

Poděkování

Ráda bych zde poděkovala vedoucí diplomové práce Mgr. Karolíně Mičkové za odborné vedení, poskytování cenných rad a informací, které přispěly ke zpracování mé práce.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci zpracovala samostatně s použitím všech citovaných zdrojů. Souhlasím s dalším využitím výsledků této práce v rámci vědecké činnosti pracovníků katedry geografie PF JČU.

V Českých Budějovicích dne 30. dubna 2007

.....
Stanislava Vymazalová

OBSAH

	str.
1. Úvod	7
2. Rozbor literatury	9
2.1 Odborná literatura o Jižní Americe	9
2.2 Populárně naučná literatura o Jižní Americe	14
2.3 Literatura o Jižní Americe pro děti a mládež	18
2.4 Kurikulární dokumenty a didaktické materiály	21
2.4.1 Důležité kurikulární dokumenty a základní didaktické materiály	21
2.4.2 Odborná didaktická, pedagogická a psychologická literatura	25
2.4.3 Učebnice, pracovní sešity, metodické příručky	26
2.4.4 Kartografická díla a ostatní materiály a pomůcky pro výuku	36
3. Metodika práce	40
3.1 Metodika získání dat pro tvorbu učebního textu, pracovního sešitu a metodické příručky pro učitele	40
3.2. Metodika zpracování dat do podoby učebního textu, pracovního sešitu a metodické příručky pro učitele	41
4. Návrh didaktických materiálů pro výuku regionální geografie Jižní Ameriky na II. stupni základních škol	45
4.1 Učební text	46
4.2 Pracovní sešit	79
4.3 Metodická příručka pro učitele	105
5. Závěr	148
6. Seznam literatury a použitých zdrojů	149

1. ÚVOD

Téma této diplomové práce, jejímž hlavním cílem je návrh didaktických materiálů pro výuku regionálního zeměpisu Jižní Ameriky, jsem si zvolila z mnoha důvodů. Největší motivací mi byl fakt, že zájmový region bývá ve výuce základních škol mnohdy zastíněn „významnějším“ regionem Severní Ameriky. Možná právě proto se také povědomí o tomto pestrém světadílu mezi mnoha lidmi dosti často omezuje pouze na informace týkající se vyvážených drog, brazilského karnevalu a amazonského deštného lesa. K vypracování diplomové práce na toto téma mě také přivedl fakt, že mě kontinent vždy přitahoval svojí rozmanitostí přírodních krajin a houževnatostí obyvatel. Mojí snahou bylo vytvořit učební materiály, které by žáky zaujaly a vytvořily „odrazový můstek“ pro získávání dalších vědomostí o této oblasti.

Výše zmíněné důvody pro volbu tématu diplomové práce mě podnítily k tomu, že jsem po prostudování a rozboru odborných i populárně naučných publikací a analýze současných učebnic, používaných k výuce regionálního zeměpisu Ameriky, zpracovala učební text pojmenovaný „*Jižní Amerika*“. Pro tento učební text jsem vytvořila pracovní sešit a metodickou příručku pro učitele, které by měly být průvodcem znalostmi a zajímavostmi Jižní Ameriky. Učební materiály jsou pestré a představují kontinent obecně, v rámci fyzicko-geografických i socio-geografických složek. Poté je pozornost věnována konkrétním státům, kde si žáci mohou zopakovat a procvičit souvislosti mezi vědomostmi získanými při obecné charakteristice Jižní Ameriky. Důraz jsem kladla na provázanost učebnice s aktivním vyhledáváním informací a dat ve školním atlase a geografických tabulkách. Některé otázky a úkoly žáky směřují ke zjišťování informací na internetu nebo v encyklopediích. Cílem těchto úkolů je naučit žáky, kde informace mohou nalézt. Didaktické materiály jsou určeny a pro výuku regionálního zeměpisu Jižní Ameriky na druhém stupni základních škol (i na nižším stupni víceletých gymnázií). Návrh didaktických materiálů, které jsou obsahem 4. kapitoly, tvoří stěžejní část mé diplomové práce, což je jejím hlavním cílem specifikovaným v zadání.

Vedle kapitoly věnované návrhu učebních materiálů je obsahem diplomové práce také rozsáhlý rozbor literatury (2. kapitola). A to literatury odborné, populárně-naučné a časopiseckých článků. Součástí je také analýza učebnic, kurikulárních dokumentů, map, atlasů a jiných pomůcek pro výuku. Tento rozbor literatury mi sloužil jako teoretický úvod do problematiky řešeného kontinentu. Prostudovaná literatura mi

poskytla mnoho námětů a informací, které jsem později využila při tvorbě didaktických materiálů. Postup tvorby diplomové práce a také tvorba a struktura učebního textu, pracovního sešitu i metodické příručky jsou shrnuty ve třetí (metodické) kapitole. V kapitole jsou též jmenovány problémy, se kterými jsem se v průběhu práce setkala. V poslední části diplomové práce je uvedeno závěrečné shrnutí výsledků a seznam všech použitých zdrojů. Vzhledem k okolnosti, že všechny grafické materiály jsou zahrnuty přímo do učebního textu navrhovaných didaktických materiálů, kde z hlediska grafických a formálních pravidel pro tvorbu učebnice není dobré citovat zdroje přímo, je na konci diplomové práce zařazen číselný seznam obrázků s odkazy na webovou stránku, ze které byl konkrétní obrázek převzat (kapitola 6.).

2. ROZBOR LITERATURY

Cílem této kapitoly je stručné shrnutí základní literatury, ze které jsem čerpala poznatky a kterou jsem využila hlavně k vytvoření učebních materiálů. Snažila jsem se o výběr reprezentativního vzorku literatury v dostatečném rozsahu pro každou skupinu rozboru. Problémem bylo nalézt literaturu, která byla novějšího vydání. Jelikož veškerá novější literatura o americkém kontinentu se specializuje spíše na Ameriku Severní. Také jsem postřehla, že literatura pro děti a mládež se orientuje více obecně na celý kontinent, málokdy se mi povedlo nalézt literaturu týkající se konkrétně Jižní Ameriky. Přesto se mi mnohokrát dostala do rukou kvalitní literatura, přitažlivě zpracovaná a využitelná pro tuto práci i pro další výuku.

2.1 Odborná literatura o Jižní Americe

Do odborné literatury jsem zahrнула skripta, vědecké práce, různé encyklopedie a odborné články. Snažila jsem se však region obsáhnout co možná z nejvíce stránek a vytvořit tak komplexní (mezioborový) přehled literatury zaměřené na tento kontinent. Literatura se dotýká témat geografických, dále jsou zde díla historická a také díla týkající se činnosti člověka a jeho působení na zájmovém území. Práci při studiu řešeného území mi znesnadňovala jednostranná zaměřenost vědeckých prací, studií a článků, které se dotýkaly pouze některého problému Jižní Ameriky.

Nejprve jsem prostudovala publikace a encyklopedie zabývající se obecně geografii amerického nebo konkrétněji jihoamerického kontinentu. Rozsáhlá publikace věnující se Jižní Americe komplexně a sledující veškeré geografické charakteristiky kontinentu se jmenuje *Jižní Amerika I.* (Denis, 1929). Ačkoli jde o poměrně starou knihu, její zpracování je velice precizní a z fyzicko-geografické sféry lze použít většinu poznatků. Kniha je rozdělena na dvě části, v té první je probírán všeobecný ráz jihoamerického kontinentu, velice podrobně se dozvídáme o povrchu, podnebí, obyvatelstvu a kolonizaci. V části druhé je pozornost věnována konkrétně zemím tropické Jižní Ameriky, Brazílii a Guayaně. Obě země jsou rozebrány dopodrobna, přičemž Brazílii je vzhledem k její rozloze věnována větší pozornost a je probírána po menších geografických celcích. Již v tak staré literatuře autor popisuje dnes velice diskutovaný klimatický jev, který, poprvé popsali peruánští rybáři a nazvali El Niño (jezulátko), jelikož se vyskytuje v období Vánoc. Na první část této dvousvazkové

publikace ze série Zeměpisu světa navazuje *Jižní Amerika II.* (**Denis, 1930**). Obsahem knihy je podrobná charakteristika. Andských zemí, tedy Venezuely, Kolumbie, Ekvádoru, Peru, Bolívie a Chile, i zemí na Riu de La Plata, Argentiny, Paraguaye a Uruguaye. Státy jsou čtenáři přiblíženy z pohledu fyzicko-geografického i socioekonomického, ovšem zde je nutno brát zřetel na zastarání dat v socioekonomické sféře.

Země světa, Afrika, Amerika, Oceánie (**Kolektiv, 1987**) podává výklad nejdůležitějších informací ke kontinentům a jednotlivým zemím. Informace se týkají také politické a ekonomické situace konkrétní země. Kniha je doplněna obrázky a fotografiemi. Je však opět nutno přihlédnout k zastarání informací s ohledem na datum vydání knihy. *Státy a území světa* (**Liščák, Fojtík, 1998**) je encyklopedická publikace, která podrobně charakterizuje všechny regiony světa. Upoutalo mě, že je v knize objasněn původ názvů států a jejich historicko-politický vývoj, což je zajímavé pro využití ve výuce. Na knize také oceňuji, že je po jejím úvodu řazen seznam použitých zkratk světových organizací. *Lexikon zemí 2003* (**Kolektiv, 2002a**) je publikací, která tabulkovou formou shrnuje základní informace o státech světa. Čtenáři podává přehled o politickém dění v daném státě, hospodářství a dalších událostech, které se významnou měrou podílí na světovém dění.

Světová pohoří, Severní, Střední a Jižní Amerika (**Šlégr, 2003**) je precizně zpracovaná encyklopedie provázející čtenáře povrchem amerického kontinentu. Všechna pohoří kontinentu jsou podrobně zmapována a charakterizována z pohledu geologie, vodstva, podnebí i přírody. Nevynechává ani ochranu prostředí a národní parky, ani na osídlení a návrhy možností cestování. Detailně je rozepsána struktura jihoamerických And, ale není zapomenuto ani na významné jihoamerické vysočiny. V úvodu jsou uvedeny přehledy a rekordy pohoří a také jejich celkový geologický vývoj. Text je doprovázen mnoha fotografiemi, obrázky, schémata a mapami. Kniha specializovaná na charakteristiku národních parků světa nese název *Národní parky světa* (**Grazzini, 1994**). Představuje národní parky všech kontinentů nejprve ve fotografické části, kde se snaží nalákat čtenáře na zajímavosti. V textové části jsou vždy informace o přírodních podmínkách parku, je představen jeho historický vývoj a zajímavosti, zvláštnosti a odlišnosti. V knize jsou uvedeny všechny národní parky Jižní Ameriky ve Venezuele, Ekvádoru, Peru, Chile, Brazílii, Argentině a v Ekvádoru, respektive na Galapágách.

Cvičení z regionální geografie, Amerika a Austrálie (Hübelová, Chalupa, 2004) jsou vysokoškolská skripta zabývající se v části o Jižní Americe komplexním pohledem na subkontinent. Text podává nejvýznamnější informace, které jsou složkově uspořádány. Vše je doplněno tabulkami, součástí publikace jsou cvičení a úkoly pro studenty.

Studie o kolísání klimatu v historické době na západním pobřeží Jižní Ameriky (Pejml, 1966) se věnuje pozorování změn klimatu ve třech oblastech kontinentu. První oblastí je dlouhý pás podél pobřeží Tichého oceánu od 3° až po 32° jižní šířky, východně od této oblasti a v rozmezí asi 30° až po 50° jižní šířky se nachází druhá oblast pozorování, třetí oblastí pozorování bylo území mezi dvěma předchozími, tedy východně od první a severně od druhé oblasti, v rozmezí asi 15° až 30° jižní šířky. K důkazu výkyvu klimatu posloužila pozorování na Galapágách, které leží na hranici rozdílných klimatických sfér: zóny intertropické konvergence (ITC) a Peruánského proudu.

Pro tvorbu vlastních didaktických materiálů jsem využila také poznatků odborného časopisu *Vesmír*. Zde jsem objevila články zabývající se křemencovým krasem ve Venezuele (Audy, 2003), stolovými horami v Guayaně (Pokorný, 1996), vznikem jihoamerické savany (Pokorný, 2002), problematikou amazonských pralesů (Boháček, 1998, Nátr, 2004) a mnoha jinými problémy kontinentu.

Knihy popisující historii a dějiny kontinentu byly dalším oborem poznání Jižní Ameriky. Odborný výkladový slovník týkající se celého kontinentu Ameriky s názvem *Amerika v proměnách staletí (Opatrný, 1998)* představuje souhrn všech významných pojmů z historie kontinentu. Slovník je doplněn mnoha obrázky a mapami. Velmi obsáhle se dějinám části kontinentu věnuje dílo *Dějiny Latinské Ameriky (Polišenský, 1979)*. Zabývá se historií kontinentu od prvního osídlení člověkem rodu *Homo sapiens*, koloniální etapou, postupně se dostává do současnosti a k vyhlídkám, které kontinent má, kam zřejmě bude směřovat jeho vývoj. Celé dějiny kontinentu jsou zestručněny do názorného a chronologického přehledu na konci knihy.

Knihy s názvem *Dějiny Brazílie (Klíma, 1998)* nastiňují dějiny státu od dob Indiánů přes reconquistu, různé formy vlády, které zemí zmítaly, až po vznik Brazílské republiky. Text je psán čtivou a srozumitelnou formou, nejde o pouhý výčet faktů a dat. Zajímavá je část o vztazích Brazílie s Českou republikou. Ve stejné edici vyšla též publikace s názvem *Dějiny Argentiny, Uruguaye a Chile (Chalupa, 1999)*, jejímž

obsahem je výklad dějin zmíněných tří států, který slouží pro lepší pochopení dění v zemích. *Vlády a vládcové* (**Kolektiv, 2005b**) je novou publikací shrnující historický vývoj a typy vlád všech států světa. Historie a vývoj státní moci jsou uvedeny konkrétně pro každý stát, přičemž státy jsou řazeny do skupin podle jejich současného typu vládní moci. Každý stát Jižní Ameriky je zařazen podle typu vládní moci. Tedy, že Surinam je parlamentním demokratickým státem, Ekvádor spolu s Chile prezidentským demokratickým státem atd. U každého státu je nastíněn historický vývoj moci.

Při obstarávání a studiu literatury pro řešené téma, jsem se také zajímala o zdroje z dalších humanitních oborů, jako například z oblasti etnografie, demografie, jazykovědy či literatury jihoamerických spisovatelů. Etnografií jihoamerického kontinentu se zabývá publikace s názvem *Etnografie mimoevropských oblastí, Jižní Amerika* (**Vrhel, Kašpar, 1985**). Snahou autorů bylo přiblížit čtenáři etnografii, etnohistorii a nativní jazykovou strukturu sledovaného regionu. Publikace je členěna na dvě části, první se věnuje etnolingvistické klasifikaci a rozdělení regionu na kulturní areály, zatímco obsahem druhé části je výklad conquisty a etnických procesů v Jižní Americe následujících po zámořských objevech.

Lidská sídla (**Short, 1994**) informují čtenáře o historickém vývoji, utváření dnešní podoby a současných rozdílech v důležitých městech světadílů. Ze stejné edice pochází kniha *Lidé a kultury* (**Rogers, 1994**), která se specializuje na kultury všech kontinentů světa. V případě Jižní Ameriky je kulturní vývoj rozdělen do kapitol „Historie dobývání“, „Prolínání kultur“ a „Měníci se společnost“. Na závěr je uvedena kapitola s názvem „Osud jihoamerických indiánů“, kde je stručně shrnuta historie rozmanitých indiánských kmenů, které byly po objevení Ameriky vyhlazeny.

Kniha, která přehledně provede spletností latinskoamerické literatury, se nazývá *Dějiny literatur Latinské Ameriky* (**Imbert, Amora, 1966**). Literatura jihoamerických zemí je zde uspořádána jednak podle data narození autorů, jednak podle literárních stylů (žánrů) a též podle země původu autora. Zcela samostatně je probrána literatura Brazílie. Vzhledem k náročnosti a vysoké odbornosti díla, které není zaměřeno na geografii, jsem knihu využila pouze k doplnění a výběru některých informací.

Již zmiňovaný odborný časopis *Vesmír* mi poskytl informace týkající se jihoamerického kontinentu ve spojitosti s poznáváním a objevováním původního indiánského osídlení jihoamerického kontinentu. Čtenáři byla podhalena tajemství

inckého města Machu Picchu (**Šrámek, 2005**) či Nazcy (**Klokočník, Vítek, 2002**). Seznámila jsem se také s dalšími zajímavostmi kontinentu z různých oborů, s genetickými adaptacemi lidí na nezvyklá vysokohorská prostředí And (**Rogozov, 2004**), nebo se záhadnou nemocí kmene Čamakoko (**Chalupský, 2002**), kterou objasnil český student.

Pro lepší pochopení stávající situace v Jižní Americe jsem prostudovala také různé studie a publikace zabývající se problematikou ekonomie, hospodářství a dalšími společenskovědními obory. Studie věnovaná Latinské Americe, jejímu postavení a ekonomické integraci ve světové ekonomice nese název *Aktuální otázky světové ekonomiky* (**Gombala, 2000**). Autor zkoumá postavení zemí Latinské Ameriky (včetně Karibiku) ve světovém hospodářství v 90. letech 20. století a také sleduje vývoj latinskoamerických integračních seskupení. Své závěry vyslovuje na základě posudků a porovnání každoročních zpráv Ekonomická komise pro Latinskou Ameriku a Karibskou oblast (ECLAC). Čtenář může ve studii najít informace týkající se hospodářské politiky oblasti, růstu hrubého domácího produktu, ekonomické integrace regionu a dalších významných ekonomických ukazatelů.

Publikace nesoucí název *Andská skupina* (**Beneš, 1983**) je obchodně ekonomickým sborníkem. U každého andského státu (Venezuela, Kolumbie, Ekvádor, Peru, Bolívie) jsou zpracovány studie vývoje a současného stavu politiky, ekonomiky, měny a financí, zahraničního obchodu a vztahů ČSSR a daného státu. Ve sborníku je mnoho tabulek porovnávající různé charakteristiky a také mnoho názorných a přehledných map, které slouží k rychlé orientaci v oblasti. Jelikož jde o starší publikaci a údaje se vztahují k roku 1980 je nutné brát data s určitou rezervou, případně je srovnat s daty aktuálními, ale pro vytvoření přehledu o vývoji v daných státech je sborník vhodnou pomůckou.

Integračními procesy v zemích Latinské Ameriky v 90. letech 20. století se zabývá studie s názvem *Regionální ekonomická integrace* (**Adamcová, 2001**), kterou vydala Vysoká škola ekonomická v Praze. V publikaci lze nalézt přehled vývoje integračních seskupení v regionu Latinské Ameriky a Karibské oblasti včetně popisu úsilí o celoregionální integraci. Na konci publikace jsou vloženy přehledné tabulky s významnými hospodářskými ukazateli za jednotlivá integrační seskupení – hrubý domácí produkt, zadluženost, zaměstnanost, tempo růstu vývozu a dovozu.

2.2 Populárně naučná literatura o Jižní Americe

Kapitola je věnována literatuře určené pro široký okruh čtenářů, protože jejími znaky je srozumitelný a přehledný text často doplněný mnoha fotografiemi. Knihy jsou zaměřeny na různá témata týkající se Jižní Ameriky, většinou jde o cestopisy, vyprávění, encyklopedie nebo průvodce. Právě cestopisů je velké množství, neboť se Jižní Amerika v poslední době stává pro svůj nádech exotičnosti a neprozkoumanosti oblíbenou destinací. Do kapitoly jsou zahrnuty také články z oblíbených geograficky zaměřených časopisů (*Geografické rozhledy*, *Koktejl*, *Lidé a země*). Mohly by sem být zařazeny i různé populárně naučné televizní pořady, které vysílají všechny naše televizní kanály – *Cestománie*, *Letem světem*, *Objektiv*, *Koření* – ovšem v současnosti, při vzniku textu práce, nemám konkrétní části pořadů vztahující se k regionům v Jižní Americe k dispozici.

Ze zeměpisných a dějepisných populárně naučných publikací uvádím následující: *Lexikon zemí, Amerika (Severní, Střední, Jižní) a Karibik* (**Kolektiv, 1994**) encyklopedickým způsobem shrnuje základní charakteristiky států. Jsou uvedeny informace o dějinách, politice, přírodě a hospodářství. Není zapomenuto ani na tabulku se základními údaji pro každý stát. Do části zajímavosti jihoamerického kontinentu je zařazen popis charakteru města Manaus a Atacamské pouště. Velmi kvalitně zpracovaný encyklopedický přehled zemí nese název *Nový svět, Amerika, Austrálie* (**Anděl, Mareš, 2000**). Kniha seznamuje čtenáře s fyzicko-geografickou a socioekonomickou složkou jednotlivých kontinentů, Severní a Jižní Amerika mají samostatné kapitoly s popisem charakteru povrchu, vodstva, podnebí, fauny a flóry, s textem o historických událostech, obyvatelstvu, hospodářství, dopravě, zahraničním obchodu. Následně jsou charakterizovány všechny státy kontinentu jednotlivě. Zcela netradičně je pojata kniha *Amerika, od Aljašky po Ohňovou zemi* (**Kolektiv, 1998a**), která nejprve představuje všechny státy Ameriky, poté každou zemi charakterizuje pomocí znaků, které jsou typické pouze pro ni, např. povahou jihoamerických měst, specializací státu na určitý vývozní artikl, atd. O prvních zámořských objevech Kryštofa Kolumba a další objevitelích, kteří přišli po něm, o pátrání po bájném El Dorádu, průzkumech barona Humboldta a Darwinově pozorování na Galapágách vypráví kniha *Atlas objevů* (**Kolektiv, 1998b**), kde jsou popsány objevy všech světových kontinentů. *Latinská Amerika, nepokojný kontinent* (**Višváder, 1963**) je publikací, která nastiňuje dějinný vývoj regionu. Autor popisuje v souvislostech a interakcích s dalšími vědami,

hlavně s geografii a biologií, mnoho významných událostí v historii všech států jihoamerického kontinentu. Snahou autora knihy *Utrpení a naděje Latinské Ameriky* (Šumavský, 1980) je přiblížit čtenáři poměry regionu, nastínit historii a všechny souvislosti a okolnosti, které uvedly Ameriku do pozice, v jaké se nachází. Ve druhé části knihy je předložena vize vývoje kontinentu v budoucnosti. Kniha popisující strukturu a vývoj aztécké, mayské a incké říše, život a myšlení indiánů je pojmenována *Staré americké civilizace* (Katz, 1989). Autor porovnává kultury mezi sebou, přibližuje vývoj a každodennost jednotlivých říší. Kniha je velice monotematicky a více odborně zaměřená, proto je její využití při přímé výuce minimální, ale může plnit funkci jejího zpestření zajímavostmi ze života indiánů. S původním obyvatelstvem Ameriky seznamuje *Svět předkolumbovské Ameriky* (Coe, Snow, Benson, 1997), kde je podrobně zpracováno povídání o prvních obyvatelích a nastíněny přírodní podmínky, které formovaly civilizace. Poté je představena každá kultura typická pro dané přírodní prostředí, stejně jako kultury v oblasti původně žijící.

Publikace věnující se fauně a flóře kontinentu a přírodnímu prostředí seznamují se zvláštnostmi života v Jižní Americe. S charakteristickými zástupci a endemity živočišné říše v oblasti Patagonie, Ohňové země a Magalhaesova souostroví seznamuje čtenáře kniha s názvem *Život na konci světa* (Cousteau, Paccalet, 1983). Informace se týkají života a výjimečnosti živočichů v těchto odlehlých oblastech jihoamerického kontinentu, jejich přizpůsobení se zdejšími podmínkám, ale i výzkumu, pozorování i etologii zvířat těchto končin. Další kniha věnující se fauně Jižní Ameriky se jmenuje *Jižní Amerika* (Bates, 1975). Autor se zabývá původním i přistěhovalým živočištvem, významnými zástupci ptáků, plazů, obojživelníků, hmyzu, savců i zvířeny vodních toků. Každý popsaný živočich je pečlivě charakterizován a čtenáři jsou také podány zajímavé závěry z nejrůznějších pozorování a výzkumu.

Velmi kvalitně a podrobně zpracovaný anglicky psaný průvodce z edice Lonely Planet o Brazílii s názvem *Brazil* (Draffen, McAsey, Pinheiro, Jones, 1996) je jedním z mála průvodců, které se mi podařilo k jihoamerickému kontinentu sehnat. Snahou autorů je provést čtenáře historií, geografii, přírodou, národními parky území, ale také seznámit je s vládou, výchovou, uměním a kulturou země. Pro turisty jsou v knížce uvedeny všechny důležité informace. Celá země je v průvodci rozdělena do mikroregionů, ke kterým jsou vybrána města, konkrétní turistické destinace a

zajímavosti, k nimž jsou uvedeny všechny důležité informace pro návštěvníky. Průvodcem po severoamerických Kordillerách a jihoamerických Andách pro vysokohorské turisty a horolezce je kniha *Americké hory snů, od Aljašky po Ohňovou zemi* (Radehose, 2002). Sám autor si zmíněné hory „prošlápl“ a v publikaci bylo jeho snahou poradit svým následovníkům, s čím se mohou na cestách setkat a na co si musí dát pozor. Kniha čtenáře provází po nejvyšších vrcholech rozsáhlého amerického pohoří. Informace z cest jsou doplněny fotografiemi a mapami.

Od jednoho z nejznámějších geografů světa pochází cestopis s názvem *Cestopisy z Nového světa* (Humboldt, 2002). Kniha je věnována asi 10 tématům, které autora na cestách zaujaly. Pro výuku, pro její zpestření, je možné využít textu kapitol o indiánech pojídajících hlínu a o nočním životě pralesní zvěře, kde jsou často zmiňovány velmi zajímavé informace, které by mohly děti motivovat k dalšímu samostatnému studiu. Kniha, i když má ve svém názvu cestopis, není cestopisem v pravém slova smyslu. Snahou autora bylo spíše vyzdvižení nejpoutavějších zážitků z cesty, než „suchý“ popis míst, která navštívil. Další cestopis o putování Jižní Amerikou je nazván *Jižní Amerika, nejen cestou Inků* (Dvořák, Hořínek, Špillarová, 1997). Čtenář zde má opět možnost seznámit se se zážitky z cest po jihoamerickém kontinentu, zejména po oblasti Peru. Přesto je snahou autorů, přiblížit oblast i z jiného pohledu, nejen klást důraz na zaniklou civilizaci Inků. Kniha je doplněna mnoha fotografiemi, ke kterým autoři přidali humorné popisky, nechybí ani ručně načrtnuté mapy s vyznačenými cestami, do nichž zanesli významná historická místa vhodná k bližšímu prozkoumání. Svůj životní sen si splnil autor knihy *Nebojte se Latinské Ameriky* (Nesnídal, 1999), když navštívil jmenovaný kontinent. Jeho kniha je psána velmi jednoduše a čtivě, je v ní popis cesty po státech Střední a Jižní Ameriky, zážitků a zajímavých událostí, které se cestou přihodily. Cesty po místech, která v sobě skrývají záhadu, jsou vyprávěním o putování z pobřeží Peru přes hory a údolí Amazonky, Střední Ameriku, Kolumbii a Galapágy a jsou zachyceny v knize *Po stopách latinskoamerických legend* (Vesenskij, 1986). Jedná se o cestopis plný mnoha zajímavých zážitků a dojmů z autorova putování. Ve vyprávění si čtenář ani nepovšimne, že je mu sdělováno mnoho informací o různých místech, například se dozví část z historie, něco o místní fauně i flóře a o mnoha místních zvláštích. Čtivá kniha o putování do nitra Amazonie se jmenuje *Čas se zastavil nad Amazonkou* (Manciet, 1969). Autor, povoláním fotograf a žurnalista, popisuje všechny zajímavé události cesty, kmeny indiánů žijících v džungli Amazonie a

hlavně jejich zvyky. *Sopečný kontinent: cesta po Jižní Americe* (**Lundkvist, 1966**), je název pro knihu, která shrnuje zážitky z cest po státech Jižní Ameriky, kde je významná vulkanická činnost a sopečný reliéf – Kolumbie, Ekvádor, Peru, Bolívie a Chile. Vyprávění podává také autorův názor a kritiku na aktuální situaci. Velice známými cestovateli byli J. Hanzelka a M. Zikmund, kteří sepsali mnoho cestopisů ze svých dobrodružných výprav po světě. Vzhledem k poutavosti a čtivosti jejich publikací jsem tyto zařadila do kapitoly 2.3, do literatury pro děti a mládež.

Stejně jako u odborné literatury jsem se také u populárně naučné literatury snažila dohledat články týkající se zájmového regionu a rozšířit si tak přehled o dostupných informacích a zajímavostech určených pro širší okruh čtenářů. Společným znakem všech článků je obvykle jejich čtivá forma. Často šlo o články cestopisné, popisující určité charakteristiky konkrétního místa, nebo určité zajímavosti a záhady. Vzhledem k obsáhlosti a různému zaměření textů není možné předložit literární rozbor všech článků, proto uvádím jen stručné shrnutí a odkazy na seznam literatury této diplomové práce. Z časopisu *Lidé a země* mě zaujaly články o Galapágách (**Prandstetter, 2005**), o Amazonce (**Šimková-Broulová, 2003**), o historii pěstování kávy v Jižní Americe (**Šimková-Broulová, 2006**) nebo o Ohňové zemi (**Novik, 2003**). V *Koktejl* jsem se dočetla zajímavosti o budoucnosti Indiánů v Jižní Americe (**Cestrová, Zelený, 2006**), o El Chacu (**Šimková-Broulová, 2001**), či o amazonských pralesech (**Mykiska, 2002**). V *Geografických rozhledech* jsem se seznámila s národním parkem Los Glaciales (**Vilímek, 2001**), s výpravou Čechů hledajících pramen Amazonky (**Janský, 2001**; viz též kniha **Janský, 2004**) a také se životem Indiánů v Peruánských Andách (**Vilímková, 2005**). V šestém ročníku *Geografických rozhledů* je celé páté číslo věnované problematice Latinské Ameriky, jejímu obyvatelstvu, historii, osídlení, hospodářství a dalším tématům. Záměrně zde odkazuji pouze na celý časopis a neuvádím citace jednotlivých článků. Další citace časopiseckých článků, použitých nejen při tvorbě učebního textu v této diplomové práci, jsou uvedeny v seznamu literatury. Mým záměrem bylo hlavně využít obsah textů a příspěvků pro aplikaci do výuky a jako jednu z možností motivace žáků.

2.3 Literatura o Jižní Americe pro děti a mládež

Vzhledem k poměrně širokému zaměření dětské literatury a specializaci této diplomové práce na Jižní Ameriku nebylo možné najít dostatek literatury věnující se konkrétně řešenému kontinentu z pohledu dětského čtenáře. Nalezla jsem pouze několik knih, jejichž obsahem byl právě region řešený touto diplomovou prací. Pro širší rozpětí dětské literatury jsem využila také dětské encyklopedie, kde je výklad o Jižní Americe součástí povídání o kontinentech světa. Literatura pro děti a mládež zařazená do rozboru (viz níže) tak zahrnuje poutavá vyprávění, cestopisy a pohádky, jednoduché obrázkové encyklopedie a přehledné naučné knihy.

Nejstarší publikací ze zeměpisných encyklopedií, které jsem měla k dispozici a které jsou určené pro děti a mládež, je kniha nesoucí název *Amerika* (**Obermann, Hrala, Chroboková, Kašpar, 1985**). Je naučnou knihou o americkém kontinentě z mnoha pohledů. Podává základní zeměpisný přehled území Severní, Střední i Jižní Ameriky. Jde o komplexní popis území (fyzicko-geografickou i sociálně-ekonomickou složku). Na závěr knihy je zařazeno shrnutí informací o státech, obrázky vlajek, tabulky s geografickými „nej“ a slovníček pojmů. Pro nejmenší čtenáře je určena obrázková kniha s názvem *Obrázková encyklopedie Země* (**Klímová, 1992**) která je seznamuje s kontinenty světa a děním na zemském povrchu. Jižní Ameriku zde autorka charakterizuje přírodními poměry a nejcharakterističtějšími znaky kontinentu, například Andami, Amazonskou nížinou, Ohňovou zemí, pampami aj. Seznamuje také s jednotlivými státy kontinentu a typickými zástupci živočišné a rostlinné říše. *Velká encyklopedie zeměpisu* (**Kolektiv, 2003**) popisuje jednotlivé státy světa podle kontinentů. Zjednodušení pro dětské čtenáře spočívá ve snazší orientaci v textu, grafické členění stránky je přehledné, jsou zde jasně odlišeny základní geografické údaje, informace o přírodních poměrech, politické situaci a biotě. Každý stát je vyznačen na malé mapě znázorňující Zemi jako globus a s názornou šipkou ukazující na umístění státu. Zajímavostí pro děti jsou slova přeložená do jazyka, kterým se v dané zemi hovoří. Encyklopedie je proložena mnoha fotografiemi, obrázky, mapami, státními vlajkami a znaky. Encyklopedie států amerického kontinentu nese název *Kontinenty, Amerika, svět v němž žijeme* (**Kolektiv, 2004a**). Americký kontinent je zde členěn na Severní, Střední a Jižní Ameriku a každá země je následně probrána po konkrétních státech, u nichž jsou definovány základní geografické charakteristiky, přírodní poměry, hospodářství, politika a historie. Občas jsou informace o státech proloženy speciály,

kteřé se dotýkají dané oblasti. Pro jihoamerický kontinent si autoři zvolili speciály pojmenované „Indiánské dědictví“ a „Diktatura a demokracie“. Encyklopedie s názvem *Lidé a země* (Mason, 2004) je klasickou zeměpisnou encyklopedií, kde jsou mladí čtenáři vedle zemských sfér, dění na zemském povrchu a ostatních kontinentů světa seznámeni konkrétněji s jihoamerickým světadílem. Kontinent je popsán z mnoha stránek, především se zde řeší obyvatelstvo a jeho současné problémy. Je rozebrána také otázka, kam bude Jižní Amerika směřovat v budoucnu. Na závěr kapitoly je zařazen stručný tabulkový výčet všech států včetně jejich státních vlajek a uvedení základních zeměpisných údajů.

Poměrně přehledné dějiny Severní a Jižní Ameriky a jejich obyvatel před příchodem Evropanů jsou shrnuty do kulturního atlasu pro mládež s názvem *Předkolumbovská Amerika* (Woodová, 1994). Dějiny kultur Severní i Jižní Ameriky jsou zpracovány pro každý subkontinent zvlášť. Čtenář se zde seznámí s charakteristikou dané kultury, poté je podán popis památek a zajímavostí civilizace. Kniha je bohatě doplněna fotografiemi, mapami a obrázky. *Objevování Latinské Ameriky* (Machado, 1995) je kniha, která svého čtenáře provede historií jihoamerického kontinentu než byl objeven Evropany, ale také následnými událostmi, životem původních obyvatel, nejvyspělejšími kulturami, jejich obyčejí a zvyklostmi. Seznámí se zemědělstvím místních obyvatel v dávných dobách a také dětem ukáže, které plodiny původně pochází z Jižní Ameriky. Také představuje všechny průzkumníky z různých vědních oborů, kteří se snažili jihoamerické území zmapovat. O objevování kontinentu, hlavně o zámořských objevech, pojednává kniha *Obrázky z dějin zeměpisných objevů* (Černý, Urban, 1992), která netradičními ilustracemi připomíná komiks. Dětem se tak autor snaží podat informace o nejvýznamnějších světových objevech. Popisuje také objevování Jižní Ameriky, výpravné cesty nejvýznamnějších mořeplavců, kteří dopluli k jihoamerickému pobřeží. Dětský čtenář se tak může dovědět o tom, jaké dobrodružné cesty podnikali Kolumbus, Balboa, Cortéz, Pizarro, Drake nebo Magalhaes. Pro dětského čtenáře byla vydána přehledná a bohatě ilustrovaná kniha s názvem *Ilustrované dějiny světa* (Kolektiv, 1996a). Dějiny jsou zde chronologicky řazeny. Události jsou popisovány podle situace na jednotlivých kontinentech, takže se můžou i děti dočíst o původních jihoamerických kulturách, o objevování Jižní Ameriky evropskými mořeplavci a následné kolonizaci, o zotročení obyvatel a postupnému osvobozování států. Encyklopedie bohů, duchů a posvátných

míst Severní, Střední a Jižní Ameriky nese název *Americká mytologie* (**Jones, Molyneaux, 2002**). Svě čtenáře zde autoři informují o národech Ameriky, podmínkách vývoje kultur a jazyků, důraz je kladen na náboženství a božstva, stejně jako na rituály a uctívání bohů. Jedna kapitola se také věnuje lidským obětem a kanibalismu dávných kultur. Celá kapitola o Jižní Americe je koncipována jako encyklopedie různých pojmů a názvů abecedně seřazených, se kterými se u jihoamerických kultur setkáváme. Text je prokládán mnoha fotografiemi a mapami.

O fauně a flóře jihoamerického kontinentu mladé čtenáře poučuje kniha nesoucí název *Zvířata a rostliny II.* (**Kolektiv, 2004d**), která mimo Jižní Ameriky popisuje také Afriku, Severní a Střední Ameriku. Pro Jižní Ameriku je na každém biotopu (Andy, tropický deštný les, Galapágy, tajuplná Amazonie, deštný les, pampy a Patagonie) ukázáno několik typických zástupců z rostlinné i živočišné říše, a pokud zde žijí tak i endemity daného biotopu. Pro každý jmenovaný druh je uveden charakter života, chování a další zajímavosti. Kniha je proložena mnoha fotografiemi živočichů i rostlin. S třiceti typickými zástupci zvířecí říše a také endemity Severní, Střední i Jižní Ameriky seznámí kniha *Zvířata Ameriky* (**Bempensante, 1997**). Každé zvíře je popsáno a vyobrazeno na jedné dvojstraně, čtenář se dozví o způsobu života, obživě, zajímavostech a zvláštnostech. Na závěr knihy je uveden přehled výskytu charakterizovaných zvířat včetně vyznačení místa výskytu v mapě.

S mýty, pohádkami a legendami Latinské Ameriky a karibské oblasti se můžeme seznámit v knize *Kouzelný strom, mýty, legendy, pohádky a humorky Latinské Ameriky a Karibské oblasti* (**Kašpar, Mánková, 2001**). Kniha je rozdělena na několik částí, v první jsou „Kouzelné pohádky“, ve druhé „Pohádky o zvířatech“, ve třetí „Lidové bajky a humoresky“ a v poslední „Afrokaribské humoresky o černoších, Mexičanech a Číňanech“. Mnohé pohádky jsou původem indiánské, relativně vysoké zastoupení v jihoamerické lidové slovesnosti dokládají pohádky a bajky o zvířatech.

Dnes už vyprávění o putování slavných cestovatelů Hanzelky a Zikmunda patří k literární klasice. Také po jihoamerickém kontinentu vedly jejich cesty za poznáním. Jeden cestopis vypráví o putování z La Platy přes Argentinu, vysoké hřebeny And, do Bolívie a odtud do Peru a dále do Ekvádoru. O této dlouhé cestě přes původní sídla Incké říše pojednává kniha s názvem *Přes Kordillery* (**Hanzelka, Zikmund,**

1959a). Kniha je vzadu doplněna mapou, ve které je vyznačena cesta obou cestovatelů, a také výškovým profilem silnice vedoucí z Buenos Aires do Limy. Jiný cestopis, pojmenovaný *Jižní Amerikou* (Hanzelka, Zikmund, 1959b) vypráví o zážitcích při výpravě za dobrodružstvím přes Argentinu, Brazílii a Bolívii.

2.4 Kurikulární dokumenty a didaktické materiály

2.4.1 Důležité kurikulární dokumenty a základní didaktické materiály

Národní program rozvoje vzdělávání v České republice, tzv. Bílá kniha, (Kolektiv, 2001) je dokument, který sleduje stav českého školského systému, ukazuje konkrétní chyby a nabádá ke změnám, které by se v rámci zkvalitnění výuky měly uskutečnit. Také specifikuje cíle a změny, prostřednictvím kterých by se měla výuka zkvalitnit. Cílem 2. stupně základního vzdělávání je především poskytnout žákům co nejkvalitnější základ všeobecného vzdělání, což znamená vybavit je jasnými vztahy k základním lidským hodnotám a takovými všeobecnými vědomostmi a praktickými dovednostmi, které jim dovolí pokračovat v dalším stále specializovanějším vzdělávání i v rozvoji různých zájmových činností a nebudou žádného z nich odrazovat ani limitovat při poznávání nových oblastí lidského vědění a nových aktivit. Změny na 2. stupni základního vzdělávání znamenají především důsledný posun od předávání „hotových“ poznatků, systémů, přehledů a hodnot, ke způsobům jejich hledání a nalézání, od převažující dominantní role učitele jako zprostředkovatele učiva k využití přirozené aktivity žáků daného věku a jejich mimoškolních zájmů a znalostí k vypracovávání vlastních rozsáhlejších projektů a prací na základě vyhledávání a třídění informací. Cíle a změny pro výuku konkrétních předmětů, např. zeměpisu, však nejsou definovány, jedná se o obecný dokument, jehož závěry jsou (by měly být) rozpracovány v jiných materiálech (vzdělávacích programy, národní, školské, předmětové úrovně, osnovy atp.) v takových pracích, které se bezprostředně týkají reality ve škole, ve výuce.

Základním dokumentem, který vyjadřuje představu o společensky žádoucí podobě povinného základního vzdělání – o cílech, které jsou v tomto vzdělávání sledovány, a o vzdělávacím obsahu, který je poskytován všem žákům v průběhu absolvování povinné školní docházky, je *Standard základního vzdělávání* (Kolektiv, 1999a). Jde o významný nástroj péče státu o kvalitu vzdělávání poskytovaného základní školou. Formuluje obecně platný rámec základního vzdělávání (vzdělávací cíle a

kmenové učivo). Zásadní význam má také pro tvorbu vzdělávacích programů. Tvůrce vzdělávacích programů zavazuje k zahrnutí obecných a specifických cílů základního vzdělávání do těchto programů a také k zařazení jednotlivých okruhů kmenového učiva do programů. V tomto stěžejním dokumentu je geografie zařazena do přírodovědné oblasti společně s fyzikou, chemií, biologií a geologií. Téma této diplomové práce spadá do okruhu učiva „Zeměpis světadílů a oceánů“, „Politické rozdělení světa“, „Země – planeta lidí“ a „Krajina a životní prostředí“. Dále je možné některé části geografického učiva zájmového regionu zahrnout do oblasti společenskovední, (historie, člověk a společnost) a do oblasti jazykové (obor cizí jazyky – reálie zemí).

Ze Standardu základního vzdělávání vychází několik vzdělávacích programů. Ty se liší v přístupech ke vzdělávání a v zařazování zeměpisného učiva do výuky. Nejrozšířenější a nejpoužívanější program na českých školách je *Vzdělávací program Základní škola* (**Kolektiv, 1999b**). Geografické učivo je včleněno do učebního plánu předmětu vlastivěda na I. stupni a předmětu zeměpis na II. stupni základních škol. Žáci v návaznosti na prvouku a na vlastivědu I. stupně zeměpis seznamuje s přírodními, hospodářskými a sociálními podmínkami a faktory života lidí v blízkém území místní krajiny, místní oblasti (regionu), na území České republiky, v Evropě a dalších světadílech i s hlavními údaji z politické geografie světa. Učivo o Jižní Americe je zařazeno do 6. – 7. ročníku. Pro tyto ročníky je učivo členěno na čtyři bloky. Jedním z nich je „Zeměpis světadílů, oceánů a Ruska“, kam spadá také Jižní Amerika. Hloubka a specifikace učiva však už není dále ve vzdělávacím programu uvedena a závisí na učebních osnovách a plánu konkrétní školy.

Dalším, již méně využívaným vzdělávacím programem českých škol, je *Vzdělávací program Obecná škola* (**Kolektiv, 2005c**). Výuka zeměpisu podle tohoto programu je koncipována jako didaktický systém vybraných pojmů, poznatků, vědomostí a činností zeměpisného a interdisciplinárního charakteru, které ve svém souhrnu poskytují žákům základy geografické kultury a geografického myšlení, což je pro účely všeobecného vzdělávání a z hlediska pozdější odbornosti. Základním úkolem zeměpisu na obecné škole je dát žákům potřebné informace o prostoru, v němž se odehrává náš život. Větší důraz je tedy kladen na oblast území žákům bližší. Téma Jižní Amerika je pak zahrnuto do okruhu učiva 7. ročníku, a nese název „Zeměpis světadílů a oceánů: mimoevropské světadíly“.

Dalším programem, který je v Česku asi nejméně využíván, je *Vzdělávací program Národní škola* (**Kolektiv, 1997b**). Tento program vychází z multikulturní

výchovy, jejíž snahou je v dětech podporovat hrdost na příslušnost k vlastnímu národu a současně podporovat schopnost respektovat příslušníky jiných ras, národů a etnik. Žáci mají získat znalosti, které budou dále využívat ve svém životě, v rámci předmětu se mají naučit schopnosti nazírat na problémy z různých úhlů. Učivo o Jižní Americe je zařazeno do oblasti nesoucí název „Světadíly a oceány – charakteristika přírodních poměrů, významné demografické zvláštnosti, hospodářsky a politicky významné státy a vztah k Česku“, která je zařazena v 6. – 7. ročníku.

V roce 2004 byl schválen ministryní školství, mládeže a tělovýchovy dlouho diskutovaný *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* (**Kolektiv, 2006**). Povinný je zatím pouze pro 1. a 5. ročník od školního roku 2007/2008. V základním členění tohoto dokumentu je zeměpis (geografie) zařazen do vzdělávací oblasti „Člověk a příroda“ spolu s fyzikou, chemií a přírodopisem. Obsahem lze zařadit téma mé diplomové práce do okruhu „Regiony světa“, některými částmi spadá také do okruhů „Společenské a hospodářské prostředí“ a „Životní prostředí“. Učební plán programu je pouze „rámcový“, takže se v něm stanovují jen parametry nezbytné z hlediska organizace základního vzdělávání. Školám je ponechána široká možnost zvolit si konečnou podobu školního učebního plánu (tzv. školní vzdělávací program, jelikož tvorba a použití se nyní ověřuje v pilotních školách) a to na základě vymezení vzdělávacích oblastí a souhrnné minimální časové dotace. Schválením Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání tak byl v platnost uveden úkol, aby si každá škola sestavila vlastní *Školní vzdělávací program* (manuál k jeho tvorbě viz např. **Kolektiv, 2005e**). Školy tak dostávají možnost vytvořit si vlastní ucelený vzdělávací program na základě potřeb žáků. Školní vzdělávací program umožňuje sestavit program podle představ dané školy na základě zkušeností jednotlivých učitelů, je to příležitost pro týmovou práci. Školní vzdělávací program by měl být také uceleným systémem pro hodnocení žáků i činnosti školy, hodnocení by mělo sloužit pro korekci vlastní práce. Jeho funkcí bude také propagace školy a jejích záměrů, protože dává možnost sestavit program „na míru“ podle potřeb i zájmů žáků a požadavků rodičů, podle konkrétních podmínek i tradic školy, podle záměrů regionu, požadavků trhu práce atd.

Je samozřejmé, že shora uváděné informace o vzdělávacích programech a o zařazení učiva o Jižní Americe v rámci předmětu zeměpis na základních školách, nejsou vyčerpávající. Některé události a charakteristiky jihoamerického kontinentu se vzájemně prolínají mezipředmětově s dějepisem, přírodopisem a občanskou výchovou. Například zámořské objevy a problematika původních indiánských civilizací je učivo,

kteřé lze zařadit do výuky dějepisu. Vzdělávací program Základní škola však učivo dějepisu nevyčleňuje do jednotlivých ročníků. Mezioborově se prolínají témata týkající se původních vyspělých jihoamerických civilizací, zámořských objevů, dobývání kontinentu a soupeření mezi koloniálními zeměmi o získání nových území, osvobozovací tendence zotročených obyvatel kontinentu a dále získávání nezávislosti jednotlivých států. Další vazby jsou s přírodopisem, například problematika fauny a flóry jihoamerického kontinentu, nebo problém s kácením amazonského pralesa a s tím související mizející biota, kterou jsme ani nestačili objevit. V programu Základní škola lze najít vazby řešeného tématu s přírodopisem v 8. a 9. ročníku v tématech „Savci“, „Lidská populace“ a „Změny životních společenstev, rušivý vliv člověka“. V občanské výchově jsou mezipředmětové vztahy v tématech vyučujících se již v 6. až 7. ročníku a to „Kulturní dědictví“, „Život ve společnosti“, „Globální problémy lidstva“ v 8. až 9. ročníku v tématech „Stát a hospodářství“ a „Nadnárodní společnosti“. Také Vzdělávací program Obecná škola učivo o zámořských objevech na americkém kontinentu zařazuje do tématického celku „Zrod nového věku“, učivo je zařazeno do výuky na konci 7. ročníku. Učivo z přírodopisu lze prolnout v tématech vyučovaných v 7. ročníku a to „Lidská sídla a jejich okolí“ a „Cizokrajné rostliny a živočichové“. Občanská výchova nabízí v 9. ročníku téma „Občanská společnost“, jehož podkapitoly tvoří „Občan v právních a ekonomických vztazích“, „Život člověka na planetě Zemi“, „Svět a Evropa“ a „Sociální vztahy“. Proti tomu program Národní škola včleňuje učivo o zámořských objevech v dějepisu do výuky v 8. ročníku. V přírodopisu se žáci mohou setkat s jihoamerickými ekosystémy též v 8. ročníku v bloku nazvaném „Cizokrajné ekosystémy“ a v bloku „Člověk“ se dozví o různých rasách. Občanská výchova je spojena s rodinnou výchovou a mezipředmětově sem zasahují témata ze 6. ročníku o kulturním chování, ze 7. ročníku otázky národností a přírodního bohatství a v 8. ročníku problematika státu a práva. Při výuce cizích jazyků, podle všech zmiňovaných vzdělávacích programů hlavně španělštiny a portugalštiny (případně i angličtiny), se žáci mohou setkat například s reáliemi jihoamerických zemí.

2.4.2 Odborná didaktická, pedagogická a psychologická literatura

Odbornou literaturu (články i publikace) z oboru obecné, speciální i předmětové didaktiky, pedagogiky a psychologie jsem využila k čerpání metodických pokynů pro hodnocení a analýzu učebních pomůcek a tvorbu vlastního učebního textu, pracovního sešitu a metodické příručky pro učitele. Jsou zde zahrnuty publikace věnující se metodice tvorby učebnic, obecně didakticky zaměřené práce, ale také literatura konkrétněji stanovující předměty zájmu ve výuce geografie a publikace zabývající se složkami geografických učebnic.

Strukturní složky učebnic (Wahla, 1983) je publikace, která popisuje zpracování výsledků o provedených analýzách strukturních složek v rozsáhlém souboru učebnic geografie a nabízí zpracovaný návrh modelu struktury učebnic. Popisuje většinou propočty a poměry zastoupení jednotlivých složek. Vzhledem k datu vydání a změnám, které se na poli výuky, výchovy a vzdělávání odehrály zejména v posledních patnácti letech, jsem z knihy využila v menší míře jen obecně teoretickou část.

Jak vyučovat regionální zeměpis je shrnuto do publikace *Základy didaktiky regionální geografie (Pluskal, 1987)*. Jde o shrnutí obecných i konkrétních metod výuky regionálního zeměpisu a jejich uplatnění při výuce. Kniha je velmi dobře zpracována, jelikož představuje klady a zápory možností výuky a představuje i příklady z praxe. Obsahově se zabývá základními pojmy a charakteristikami, didaktickým systémem geografie, analýzou učebnic s regionální tematikou, specifičností vyučovacího procesu a názorností při výuce.

Pro mě stěžejní literaturou při hodnocení stávajících učebnic a tvorbě vlastního učebního textu byla publikace pojmenovaná *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média (Průcha, 1998)*. Kniha skvěle stanovuje formy analýz učebnic, definuje základní parametry při jejich tvorbě, nabízí několik možností hodnocení náročnosti a doporučuje jak správně učebnici vybavit a jakých chyb se vyvarovat.

Dalším didaktickým podkladem mi byla *Obecná didaktika (Skalková, 1999)*, která se obecně věnuje tématům z oboru didaktiky, vzdělávání a vyučovacího procesu. Další publikace zaměřená též na didaktiku obecně nese název *Školní didaktika (Kalhous, Obst a kol., 2002)*. Jde o knihu, která obecně shrnuje školní didaktiku základního vzdělávání a blíže popisuje a specifikuje činitele výuky, teoretické vyučování a učení a také projektování, realizaci a evaluaci výuky.

Odborné články ohledně tvorby, hodnocení a dalších témat týkajících se zeměpisných učebnic a učebních materiálů jsem čerpala především z časopisů *Geografické rozhledy* a *Biologie-chemie-zeměpis*. Články se týkaly především problematiky hloubky učiva a obsahu zeměpisných učebnic (**Kejklíček, 1992a; Janiš, 1993**), dále doprovodných materiálů k výuce (**Kejklíček, 1992b**), kritérii přijatelnosti obsahu (**Valenta, 1993**), hodnocení práce s učebnicí (**Valenta, 1994; Knecht, 2006**), jiných možností práce s geografickými informacemi a vyhledávání v mapě (**Šebek, 1994**) a konkrétně i problematiky jak vyučovat Latinskou Ameriku (**Valenta, 1997a**).

Odborné články k teorii tvorby a k hodnocení didaktických materiálů vycházejí i v jiných časopisech, než ve dvou shora jmenovaných, které jsou však pro učitele zeměpisu (geografie) asi nejdůležitější. Na takové příspěvky můžeme narazit v časopisech u nás, ale i na Slovensku, kde je na oborové didaktiky a jejich studium kladen větší důraz. Konkrétně se jedná např. o časopisy *Pedagogika*, *Pedagogická revue*, *Pedagogická orientace*, *Pedagogické spektrum*, *Pedagogické rozhledy*, *Geografické štúdie*, *Učitel'ské noviny*, *Naša škola*. Také jsou nejrůznější materiály zveřejňovány ve sbornících z konferencí či v elektronických verzích (např. Sborník e-Pedagogium, kde vyšel článek k hodnocení učebnic **Hodis, 2003**). Mnoho sborníků vhodných právě pro informování učitelů ohledně teorie výuky, výchovy a vzdělávání vydává brněnské nakladatelství Paido (mj. např. **Klapko, 2006**).

2.4.3 Učebnice, pracovní sešity, metodické příručky

Učebnice jsou na prvním místě v didaktických materiálech používaných pro výuku a jsou vytvářeny na základě základních kurikulárních dokumentů. Další místo pak náleží pracovním listům a sešitům, atlasům, přehledům učiva či metodickým příručkám. Jelikož je obsahem mé diplomové práce tvorba didaktických materiálů k výuce geografie Jižní Ameriky, prostudovala jsem několik učebnic zeměpisu z různých nakladatelství a od různých autorů. Všechny učebnice jsou akreditované ministerstvem školství pro výuku na základních školách. Dále jsem provedla jejich rozbor s důrazem na část věnovanou regionální geografii Jižní Ameriky.

K analýze učebnic jsem využila teoretického základu nastudovaného z publikací charakterizovaných v kapitole 2.4.2. Učebnice analyzuji na základě kritérií uvedených v publikaci Průcha (1998), a to podle jejich vlastností komunikačních, obsahových a ergonomických. Tyto vlastnosti spoluurčují, jak učebnice fungují v reálných edukačních procesech, k jakým výsledkům a efektům vedou a jaké predikce

jsou z nich vyvozovány. Komunikační vlastnosti učebnice odrážejí vlastnosti vyjadřovacích prostředků v učebnici a jsou dány verbálními a neverbálními složkami textu. Obsahové vlastnosti učebnice jsou analyzovány na základě posouzení povahy, struktury, vztahů a návazností vzdělávacích obsahů začleněných do učebnic. Obsah učebnice determinují obecné kurikulární dokumenty, učebnice pak sama o sobě určuje obsah vzdělávání žáků v rámci školy. Ergonomické vlastnosti učebnice rozhodují o tom, zda je učebnice vyhovujícím pracovním nástrojem pro žáky. Jsou dány mj. druhem a velikostí písma, využitím barev a grafických symbolů, pomocí nichž se žák v učebnici orientuje, grafickým odlišením základních a méně důležitých částí učiva.

Výsledky hodnocení jsou uvedeny v přehledné tabulce (Tabulka 1.) níže, jejich podrobnější charakteristiky jsou zařazeny do navazujícího textu. V žádné z prostudovaných teoretických publikací nebylo uvedeno, jak přesně učebnice hodnotit, nebyla zde stanovena jasná kritéria pro jednotlivé složky. Protože definování kritérií a podrobná analýza učebnic předpokládá velice náročnou odbornou práci a využití matematických a statistických metod, vlastnosti učebnic pro účely této diplomové práce hodnotím známkami 1 až 5, přičemž 1 je považována za nejlepší hodnocení a 5 za nejhorší. Je zřejmé, že se do takového hodnocení promítá i určitá míra subjektivity, tedy prvotní pocity, jestli se mi učebnice líbila, nebo nelíbila. Do tabulky jsem seřadila všechny mnou prostudované učebnice. Jsou uspořádány dle data vydání. Pro přehlednost je zde udáno, jestli jsou k učebnici vydávány také pracovní sešit a metodická příručka.

Tabulka 1. Výsledky hodnocení učebnic

Název učebnice Autor; rok vydání Nakladatelství	Příslušenství učebnice		Vlastnosti učebnice				celkový dojem
	pracovní sešit	metodická příručka	komunikační vlastnosti	obsahové vlastnosti	ergonomické vlastnosti		
Daleké světadíly a oceány Lorenc; 1998 Moby Dick Světadíly	ne	ano	1	1	2	1	
Krausová, Kraus a kolektiv; 1999 Alter	ne	ne	1	1	1	1	
Zeměpis, zeměpis světadílů Demek, Mališ; 2000 Státní pedagogické nakladatelství	ano	ne	3	2	3	3	
Zeměpis světa 2 Červinka, Holeček, Janský, Jeleček, Votýpka, Tlach; 2001 Nakladatelství České geografické společnosti	ano	ano	1	1	2	2	
Amerika Braun, Červinka; 2002 Scientia	ne	ano	2	1	2	2	
Zeměpis 3 Voženílek, Fňuka, Mahrová; 2004 Prodos	ano	verze učebnice pro učitele	1	1	1	1	
Zeměpis Ameriky, Asie a Evropy Brinke, Baar, Kašpar, Poláková; 2005 Fortuna	ano	ne	4	3	5	4	

Jak je z Tabulky 1. zřejmé, učebnice *Daleké světadíly a oceány, Zeměpis světadílů a oceánů* (Lorenc, 1998a), spolu s učebnicí *Světadíly* (Krausová, Kraus a kol., 1999) a *Zeměpis 3* (Voženílek, Fňukal, Mahrová, 2004) považuji za nejlépe provedené a nejlépe využitelné ve studiu a výuce. Naopak učebnici *Zeměpis Ameriky, Asie a Evropy* (Brinke, Baar, Kašpar, Poláková, 2005) považuji za nejméně zdařilou ze zkoumaného souboru a neodpovídající nárokům vyučujících a žáků. U ostatních učebnic jsem pak narazila na určitý dílčí problém, který snížil jejich kvalitu.

Učebnice Ameriky *Daleké světadíly a oceány, Zeměpis světadílů a oceánů* (Lorenc, 1998a), která obsahuje veškeré informace využitelné pro potřeby žáků základních škol, je velice hezky zpracovaná. Nabízí obecnou fyzicko-geografickou charakteristiku celého amerického kontinentu (kromě Ameriky je sem zařazeno učivo o Africe, Austrálii a Oceánii) rozdělenou do jednotlivých složek: povrch a reliéf, podnebí a vegetace (není zapomenuto ani na typické zástupce fauny a flóry Jižní Ameriky) a vodstvo. Ze socioekonomické sféry je popsáno obyvatelstvo kontinentu s důrazem na vliv zámořských objevů a původní obyvatelé Ameriky. Informace jsou žákům předkládány srozumitelně, jednoduchým, nenáročným textem, ve kterém jsou tučně zvýrazněny důležité pojmy k zapamatování. Červeně zvýrazněné věty uvozené vykřičníkem jsou otázky a úkoly k zamyšlení a procvičení znalostí z dřívějšího nebo k vytvoření souvislostí mezi novou látkou a tím, co již žáci znají. Po obecné charakteristice následuje popis jednotlivých států částí světadílu. Jižní Americe jsou věnovány 4 kapitoly: „Mezi Andami a Atlantikem“ se zabývá podrobnějším pohledem na jižní subkontinent, jeho nerostné bohatství, zemědělství a problém s odlesňováním amazonského pralesa a jeho důsledky. Blíže je také popsáno osídlení a rasová skladba obyvatelstva. Další kapitola je nazvaná „Z Brazílie na sever“ a snaží se žákům přiblížit Kolumbii, Venezuelu, Guayanu, Surinam a Brazílii z pohledu hospodářství (významné vývozní artikly a zemědělské produkty). Státy Ekvádor, Peru, Chile a Bolívie jsou popsány v kapitole „Vysoko v Andách“. Charakteristiky států Uruguaye, Paraguaye a Argentiny jsou shrnuty v kapitole „Úrodné pampy“. Při výkladu učiva o jednotlivých státech Jižní Ameriky se mi líbilo, že není kladen důraz na co nejširší popis státu, ale je upřednostňována stručná a výstižná charakteristika. Také názvy zemí a hlavních měst jsou v textu zvýrazněny tučně a barevně. Text je prokládán mnoha barevnými mapami, u výkladu států jsou to politické mapy s vyznačenými hlavními městy. Za celým tématickým celkem Ameriky je zařazeno „Shrnutí učiva o Americe“, které formou otázek a úkolů pro práci s atlasem a geografickými tabulkami opakuje a

prohlubuje poznatky o kontinentu. Celkové shrnutí toho, co by si určitě měli žáci zapamatovat je zvýrazněno v červeně psaném odstavci označeném „!Zapamatujte si“. Kromě map je text doprovázen obrázky, grafy a schémata. Popisy map, schémat, obrázků a grafů jsou psány na volném okraji stránky, aby nerušily tok hlavního textu. Na závěr každé kapitoly následuje série otázek a úkolů k procvičení. V úvodu kapitoly však nejsou zařazeny žádné motivační texty ani otázky či úkoly – to je jediné, co bych učebnici vytkla. K lepší orientaci v celé učebnici slouží názvy hlavních kapitol v záhlaví. K učebnici je vydávána metodická příručka (**Lorenc, 1998b**), která nabízí návrhy a náměty práce s učebnicí, mapami a otázkami k procvičení, obsahuje také časový plán, jak učivo rozdělit do školního roku. K jednotlivým kapitolám zmiňuje další témata, která se probírané kapitoly dotýkají, ale nejsou v ní přímo uvedena. Příručka také zmiňuje, na co je třeba pokládat při výuce větší pozornost, předkládá taktéž správné odpovědi k otázkám a úkolům z učebnice a je k ní připojena slepá mapa kontinentu.

Pracovní učebnice *Světadíly* (**Krausová, Kraus a kol., 1999**) se především opírá o práci s atlasem (**Kolektiv, 1993**). Učebnice je s atlasem provázaná, a jednotlivé úkoly v ní jsou odkazovány na konkrétní strany atlasu. Jižní Amerika je probírána zcela samostatně, charakteristika celého kontinentu včetně jednotlivých zemí je popsána v sedmi kapitolách nazvaných „Poloha, rozloha“, „Povrch“, „Vodstvo“, „Podnebí“, „Přírodní krajiny a jejich využití“, „Obyvatelstvo a sídla“ a „Hospodářství“. Učivo v jednotlivých kapitolách je přizpůsobeno formě práce s atlasem, stěžejní je vyhledávání a doplňování informací do učebnice. Text je pak přehledně strukturován do odstavců, které se týkají vždy pouze jednoho tématu. V úvodu každé kapitoly je zařazen motivační text, charakterem jde o výňatek z knihy či cestopisu, citace však není uvedena. Pokyny k práci jsou vždy uvedeny na začátku odstavce a jsou odlišeny menším fontem písma a kurzívou. „Praktická cvičení“ mající spíše upřesnit a procvičit nové poznatky jsou umístěna do zeleného rámečku a opět odkazují žáky na strany atlasu, kde vyhledají odpovědi na dané úkoly. „Praktická cvičení“ společně s odstavcem „Proveďte shrnutí“ (je odlišeno barevným podtiskem), nutí žáky odpovídat na základě nově nabytých znalostí a umožňují jim individuálně se obodovat dle počtu správně zodpovězených otázek a úkolů. Sám žák má možnost zjistit své nedostatky a doplnit si mezery ve vědomostech. Do učebnice jsou zahrnuty také zajímavosti, které jsou vepsány do odlišně podtištěného odstavce a které mohou podnítit zájem žáků o samostatnou práci. Na učebnici se mi velmi líbilo, že je velice logicky uspořádaná, text

je jednoduchý, srozumitelný a přehledně strukturovaný. Důležité pojmy, mimo ty, které si žáci sami najdou, jsou zvýrazněny tučně. Každá kapitola je jasně označena a odlišena od té předcházející. Postrádala jsem však alespoň stručnou charakteristiku (text) států jihoamerického kontinentu. Přehledná tabulka států s hlavními městy, převažujícím etnikem, úředním jazykem a podílem žen a mužů je zařazena na konci učebnice společně s internetovými odkazy a vysvětlivkami k legendě map v atlase. Učebnice je doplněna mnoha obrázky, schémata a fotografiemi, mapy, v souvislosti s nutností práce s atlasem, zde nejsou žádné. Na přebalu knihy je orientační tematický plán uspořádání učiva dle hodinové dotace předmětu zeměpis ve dvou variantách. Jelikož jde o pracovní učebnici, která je kombinací učebnice a pracovního sešitu, není k učebnici vydáván pracovní sešit. Ke konkrétní učebnici nebyla vydána metodická příručka. Ke všem učebnicím k výuce zeměpisu na 2. stupni slouží příručka (**Kolektiv, 1999c**), která je zcela v souladu s novým rámcově vzdělávacím programem. Očekávané výstupy žáků i utváření a rozvoj klíčových kompetencí dle rámcového vzdělávacího programu jsou odkazovány na konkrétní učebnice zeměpisu z ucelené řady. Nabízí náměty ke změně výuky zeměpisu, alternativy hodnocení a sebehodnocení žáků. Učiteli však nepředkládá žádné konkrétní návrhy při výuce jihoamerického kontinentu.

Státní pedagogické nakladatelství vydalo učebnici k výuce Afriky, Austrálie, Ameriky, Asie a Evropy *Zeměpis, zeměpis světadílů* (**Demek, Mališ, 2000**), kde je americký kontinent charakterizován velice stručně. Jsou „vypíchnuty“ pouze nejdůležitější pojmy, záměrem autorů byla nejspíše snaha ponechat výklad o světadílu na učiteli. K Jižní Americe jsou v učebnici zpracovány dvě kapitoly s názvy „Brazílie“ a „Argentina“. Pouze k těmto dvěma státům celého jihoamerického kontinentu je zpracována stručná charakteristika, u níž je rozšířen výklad obecného fyzického zeměpisu. Dále jsou žáci krátce seznámeni s průmyslem a obyvatelstvem daných států. Krátká zmínka je uvedena i k významu amazonských pralesů pro planetu a jejich kácení. Základní text je psán ve dvou sloupcích, jsou používány jednoduché a srozumitelné věty. V textu jsou tučně zvýrazněny důležité pojmy a souvislosti. Na úvod každé kapitoly je zařazeno několik motivačních otázek zvýrazněných modrou barvou a tučným písmem. K závěrečnému zopakování slouží rámeček za každou kapitolou odlišený tučnou kurzívou. Jde o sérii otázek a úkolů procvičujících nové informace z výkladu a nabádajících k práci s atlasem. Shrnutí probraného učiva je situováno za základním textem, celý odstavec je zvýrazněn tučně. K orientaci v učebnici slouží v záhlaví modrý rámeček s názvem kontinentu, do kterého kapitola náleží. Učebnice je

doplněna několika fotografiemi, ilustracemi, grafy a mapami, kterým chybí některé kartografické náležitosti. K učebnici není metodická příručka, pouze pracovní sešit (**Demek, Mališ, 2003**), ve kterém se v případě Ameriky procvičuje poloha, rozloha, měření vzdáleností mezi městy i objevování kontinentu. Pracovní sešit je založen na aktivním vyhledávání v mapě, v geografických tabulkách (**Skokan, Bursa, Peštová, 2003**) a v encyklopediích. Kapitoly odpovídají kapitolám učebnice, takže z Jižní Ameriky jsou procvičeny pouze informace o Brazílii a Argentině. Obecné charakteristice jihoamerického kontinentu se pracovní sešit nevěnuje. Do úkolů v kapitole Argentina je navíc vloženo opakování všech amerických států. Cvičení nejsou vůbec kreativní, jde o řádky textu sloužícího k doplnění učebnice. Hravá cvičení různých forem se týkají pouze obecné charakteristiky celého amerického kontinentu.

V učebnici *Zeměpis světa 2* (**Červinka, Holeček, Janský, Jeleček, Votýpka, Tlach, 2001**) jsou zpracovány kontinenty Amerika a Asie. Amerika je zde rozdělena na Severní a Jižní, přičemž Střední Amerika je součástí výkladu Severní Ameriky a obecná charakteristika celého kontinentu chybí. Jižní Amerika je vyložena z fyzicko-geografické stránky v kapitolách „Andy – páteř světadílu“, která specifikuje povrch, a „Od pobřežních pouští k pralesům Amazonie“, jejímž obsahem je výklad o podnebí a klimatu. Poslední kapitola obecného zeměpisu „Osvojování Latinské Ameriky“ vypráví o historii jihoamerického kontinentu. Konkrétní charakteristiky států jsou rozděleny do následujících oblastí: „Karibské státy“ (Kolumbie a Venezuela), „Brazilské protiklady“ (Brazílie) a „Andské státy“ (Ekvádor, Peru a Bolívie). U všech je podrobněji probrán povrch, podnebné pásy, hospodářství, průmysl, zemědělství a obyvatelstvo. Základní text je členěn do tří sloupců, je jednoduchý s tučně zvýrazněnými důležitými pojmy a souvislostmi. Každá kapitola je dotována jednou vyučovací hodinou a je rozpracována vždy na dvojstraně. V úvodu kapitoly je krátký odstavec motivačního textu, jde o ukázky z cestopisů, který je psán kurzívou a menším fontem písma. Rozšiřující a doplňující text je podtištěn šedou barvou, žlutou barvou se zhuštěným písmem jsou odlišeny zajímavosti k tématu. Na konci každé kapitoly jsou zařazeny otázky a úkoly k zopakování, které z poloviny vyžadují práci s mapou. Text doplňují mnohé fotografie, ilustrace, schémata, mapy a grafy. K orientaci v učebnici slouží barevný roh učebnice, který je pro každý region jinak barevně odlišen a je s razítkem typického zástupce fauny pro daný kontinent (u Jižní Ameriky je to lama). K učebnici nechybí metodická příručka pro učitele (**Herink, Holeček, 2005**), která nabízí možnosti motivace žáků, rozšiřující učivo, odpovědi na otázky a úkoly v učebnici. Stejně tak komentuje probírané učivo a

nové pojmy, se kterými se žáci mají seznámit. K učebnici existuje i pracovní sešit (**Kühnlová, 2004**), který slouží k zopakování nabytých informací, k jejich ověření a aplikování při další práci s pracovním sešitem. Žák pro práci se sešitem potřebuje kromě učebnice také geografické tabulky (**Skokan, Bursa, Peštová, 2003**) a školní atlas (**Kolektiv, 2004e**). V pracovním sešitě je obecně shrnuta celá fyzicko-geografická složka Ameriky, ačkoli učebnice celý kontinent komplexně nepopisuje. Úkoly k zopakování a procvičení učiva mají formu doplňovaček, osmisměrek, zakreslování do mapy, obrázků k porovnání. Jižní Amerika je procvičena pouze formou otázek k doplnění odpovědí, a to v jediné kapitole nazvané „Latinská Amerika“.

Učebnicový sešit *Amerika* (**Braun, Červinka, 2002**) je soustředěn pouze na Ameriku. K práci s touto učebnicí je potřeba školní atlas (**Kolektiv, 2004e**), geografické tabulky (**Skokan, Bursa, Peštová, 2003**) a pastelky. Obecná charakteristika kontinentu se týká všech složek fyzicko-geografické (poloha, rozloha, členitost, povrch, nerostné bohatství, podnebí, vegetace, vodstvo) a částečně i socioekonomické (obyvatelstvo) stránky. Jižní Amerika je rozdělena do dvou kapitol nazvaných „Andské státy“ a „Ostatní státy“. Pro andské státy jsou podrobněji uváděny přírodní poměry, charakterizováno hospodářství, průmysl a zemědělství, zmínka je také o obyvatelstvu. Dále je ke konkrétním státům uveden krátký odstaveček nejstručnější charakteristiky, u ostatních států jsou opět popsány přírodní poměry, hospodářství, průmysl a zemědělství. Rozsáhlý odstavec je věnován Brazílii. Jiné státy jsou popsány pouze na jeden řádek. Obecná charakteristika celého amerického kontinentu je probírána spíše formou aktivního vyhledávání v mapě, práci s tabulkami a zakreslováním do slepé mapy, která je součástí každé kapitoly této učebnice. Základní text je rozdělen do dvou sloupců na jednu stranu a členěn do odstavců. Věty jsou jednoduché a srozumitelné. Důležité pojmy jsou v textu vyznačeny tučně. Každou kapitolu uvádí krátký motivační text se shrnutím zajímavostí, který je odlišen menším fontem písma. Učivo, které by si žáci měli zapamatovat, je vtištěno tučně a je označeno vykřičníkem v rámečku. Otázky a úkoly k zopakování jsou označeny otazníkem v rámečku následujícím po shrnutí. Také jsou na konci vypsány důležité geografické pojmy k dohledání na mapě, ty jsou označeny rukou s nataženým ukazovákem. Není zde žádný doplňující ani rozšiřující text, jelikož hlavní snahou autorů učebnice bylo, aby se žák lépe orientoval v mapě a dokázal v ní vyhledat různé informace. Učebnici doplňují fotografie, ilustrace a mnoho slepých map pro práci a plnění úkolů. K učebnici je vydávána metodická příručka (**Braun, Červinka, 1994**), jejímž obsahem jsou informace k novému učivu, upozornění,

na co si má učitel dát pozor, čemu by měl věnovat pozornost. Také jsou součástí příručky rozšiřující texty, které může učitel využít při výkladu, a samozřejmě správné odpovědi na úkoly k doplnění, procvičení a zopakování. Poněvadž se jedná o pracovní učebnici, která kombinuje vlastnosti běžného učebního textu a pracovního sešitu, není k ní vydáván samostatný pracovní sešit.

Další učebnicí je *Zeměpis 3 (Voženílek, Fňukal, Mahrová, 2004)*. Obsah učebnice představuje výklad učiva o kontinentech Amerika, Asie a Evropa. Amerika je nejprve v učebnici probrána z části fyzicko-geografické, socioekonomické sféry se věnuje pouze kapitola o obyvatelstvu. Dále je celý kontinent rozdělen na Anglosaskou a Latinskou Ameriku, která je probírána po regionech, nejdříve Amerika Střední a poté Jižní. Obě na úvodní straně spojuje motivační text, který má přimět žáky propojit si pojmy, které již znají a které se vztahují k Latinské Americe. Také je zde krátké shrnutí nejvýznamnějších znaků regionu a zopakování toho, co už žáci o něm vědí. Kapitoly věnující se konkrétně Jižní Americe jsou nazvány podle charakteru a typických znaků států „Mezi Andami“ (Kolumbie, Venezuela, Guyana)“, „Andské země“ (Peru, Bolívie, Ekvádor), „Země karnevalu a kávy“ (Brazílie), „Země jižního cípu“ (Argentina, Chile, Paraguay, Uruguay). Strukturování učiva je společné všem kapitolám, probírají se přírodní poměry, obyvatelstvo a hospodářství. Základní text je srozumitelný, není zahlcen zbytečnými pojmy a je přehledně a tématicky členěn do odstavců. Rozšiřující a doplňující text je vepsán na okraji, kam nezasahuje text základní, je také odlišen menším fontem písma a barvou podkladu. Každou kapitolu uvádí graficky odlišený motivační text, jehož snahou je zaujmout žáky už v úvodu. Důležité pojmy a souvislosti jsou v textu zvýrazněny tučně, stejně tak jsou odlišeny údaje k zapamatování (fixaci), které mají modře podtištěný papír, jsou psány kurzívou a uvozeny slovy „Zapamatujte si...“ a „Co už víme...“. K zopakování nově získaných informací a k vytvoření souvislostí mezi učivem slouží „Otázky a úkoly...“ na konci každé kapitoly. Text učebnice doprovází mnoho fotografií, tabulek, grafů, ilustrací a schémat. Mapy však často postrádají základní kartografické náležitosti, proto bych je označila spíše za schémata či náčrty. K orientaci v učebnici slouží v horním volném rohu záhlaví s názvem kontinentu, do kterého kapitola spadá. Učebnice je vydávána ve verzi pro žáky a ve verzi pro učitele s metodickým komentářem. K učebnici patří pracovní sešit (Voženílek, Fňukal, 2001). K práci s pracovním sešitem jsou nutné zeměpisné tabulky (Skokan, Bursa, Peřtová, 2003) a školní atlas (Kolektiv, 2004e). Sešit volně navazuje na učebnici a rozšiřuje její učivo. Obecné charakteristice Ameriky jsou věnovány

kapitoly o povrchu, vodstvu, podnebí a krajinách, obyvatelstvu. Žáci se učí tvořit klimatodiagramy podle údajů v tabulkách, doplňují názvy, pracují s textem a mapou, vybírají správná tvrzení. Jižní Americe se věnují kapitoly totožné s kapitolami v učebnici, které dále rozpracovávají a rozvíjejí (rozšiřují) některé informace textu učebnice.

Zeměpis Ameriky, Asie a Evropy (Brinke, Baar, Kašpar, Poláková, 2005) pro 6. a 7. ročník základních škol podává výklad učiva k Americe, Evropě, Asii, Atlantskému oceánu a Severnímu ledovému oceánu. Americký kontinent je nejprve popisován komplexně, z fyzicko-geografické a socioekonomické stránky. Poté jsou probírány části Ameriky, Severní, Střední a Jižní Amerika. Jihoamerický kontinent je pak znovu podrobněji charakterizován z obou geografických pohledů (fyzicko-geografického i socioekonomického). Dále jsou jihoamerické státy rozděleny do skupin: státy Karibského moře (Kolumbie, Venezuela), Andské státy (Ekvádor, Peru, Bolívie a Chile), Brazílie a guyanské státy (Guyana, Surinam, Francouzská Guyana) a Laplatské státy (Argentina, Uruguay a Paraguay). Ke každé ze skupin jsou jmenovány základní ukazatele hospodářství, průmyslu a zemědělství. V učebnici jsou, podle mého názoru, preferovány encyklopedické informace, učebnice je přehlcena mnoha geografickými pojmy, se kterými se však dále nepracuje. Základní text je nahuštěn do jediného odstavce, který občas přeruší modrý puntík s úkolem psaným kurzívou, který nabádá k dohledání určitých pojmů na mapě, nebo k zamyšlení nad některou z uvedených informací. Doplňující text je psán menším písmem a je včleněn do základního textu. Důležité pojmy jsou v textu zvýrazněny tučně. Věty jsou často jednoduché a srozumitelné. Před a za výkladem následují otázky k zopakování, které uvádí otazník v modrém čtverci. Fotografie k textu jsou umístěny uprostřed knihy a jsou seřazeny dle kontinentů. Text tedy doprovází pouze černo-modro-bílé ilustrace, několik schémat, grafů a map. Za kapitolami kontinentů jsou zařazeny tabulky se seznamem států daného kontinentu a s přehledem jejich základních geografických charakteristik. K učebnici není vydána žádná metodická příručka, její součástí je pouze pracovní sešit (**Baar, 2005**), který na učebnici volně navazuje. Kapitoly sešitu se neshodují s kapitolami v učebnici. Úkoly často nikterak neprocvičují získané znalosti z učebnice, ale poskytují další vědomosti a nabádají k práci s atlasem (**Kolektiv, 2004e**) a geografickými tabulkami (**Skokan, Bursa, Peštová, 2003**).

2.4.4 Kartografická díla a ostatní materiály a pomůcky pro výuku

Obsahem této subkapitoly je rozbor kartografických materiálů vhodných pro výuku regionu řešeného touto diplomovou prací. Hodnotila jsem atlasy, soubory map i samostatné mapy různého druhu a témat z pohledu vhodnosti jejich využití ve výuce. Mezi ostatní didaktické materiály pak řadím na konci této subkapitoly přehledy zeměpisného učiva, multimediální výukové programy a jiné audiovizuální záznamy.

Výborně se pro výuku a názornou ukázkou hodí mapa, která zobrazuje původní indiánské osídlení Jižní Ameriky. Využitelná je pro kapitolu věnující se obyvatelstvu Ameriky. Jde o dvě mapy na jednom listě z edice National Geographic (**Garrett, (ed.), 1982**). Obsahem mapy pojmenované *Indians of South America* je zobrazení rozmístění indiánů celého jižního kontinentu. Oblast je přitom rozdělena na několik mikroregionů, v mapě zobrazených odlišnou barvou a popsáných krátkou charakteristikou. Druhá mapa pojmenovaná *Archaelology of South America* se zabývá původními nejstaršími kulturami And a archeologickými artefakty nalezenými na území, která obývaly. Oblast And je rozdělena na střední, jižní a severní a ke každé je uvedena příslušná kultura, období jejího působení a nalezené památky. Proslavenému inckému městu Machu Pichu je věnována jedna ze dvou map na jednom listu (opět z edice National Geographic) pojmenovaná *The Inca, Machu Picchu salutes the Sun* (**Allen, (ed.), 1998**) a zobrazující osídlení tohoto dávného centra incké říše. Druhá mapa listu *The Inca, An Empire and its Ancetors* zobrazuje dávné andské civilizace a stručně popisuje jejich historii. Je zde také uveden historický vývoj a růst incké říše během její existence. Tématika se hodí zase k historii a obyvatelstvu při výkladu obecné charakteristiky Jižní Ameriky a také ji lze začlenit do výkladu o státu Peru. Významné zámořské objevy v průběhu staletí jsou obsahem dalšího mapového listu z již zmiňované edice, jehož jedna strana zobrazuje právě zámořské objevy a cesty objevitelů a popisuje průběh výprav. Mapa je nazvána *Exploration* (**Allen, (ed.), 2002**) a navazuje na ni druhá mapa pojmenovaná *The Explorer* znázorňující konkrétní objevitele a námořní průkopníky, stručně charakterizující jejich největší objevitelské zásluhy. Mapa se výborně hodí k výuce o objevování světa a významných námořních dobytých Ameriky. Všechny výše zmíněné mapy jsou velmi kvalitně zpracovány a pro svou názornost jsou vhodné pro výuku. Jedinou jejich „nevýhodou“ je cizojazyčné, anglické zpracování, které by ovšem při dnešní důkladné jazykové průpravě dětí již od 1. stupně základní školy (respektive příp. už od mateřské školy) nemuselo být tak závažným problémem a představovat komunikační bariéru.

Geografický a kartografický podnik vydal mapu s názvem *Ekvádor, Guyana, Kolumbie, Peru, Surinam, Venezuela* (**Kolektiv, 1988a**). Obecně zeměpisná mapa v měřítku 1 : 5 000 000 je vhodným doplňkem při výuce na mezoregionální úrovni. Od stejného vydavatele vyšla politická mapa celé Jižní Ameriky s názvem *Jižní Amerika* (**Kolektiv, 1972**) v měřítku 1 : 12 000 000. Mapa se mi jeví jako nepřehledná vzhledem k podrobnému zobrazení různých pojmů a názvů v mapě. Žáci by se tak při orientaci v mapě mohli „ztrácet“. Vzhledem k datu vydání a změnám od té doby také není nejvhodnější mapu používat. K mapě vyšla doprovodná textová část, popisující kontinent z fyzicko-geografické a socioekonomické stránky. Obecně zeměpisná mapa celého jihoamerického kontinentu pod názvem *South America* (**Kolektiv, 1988b**) v měřítku 1 : 10 000 000 vyšla i v nakladatelství edinburské společnosti John Bartholomew and Son. Zeměpisné názvy a popisy jsou v angličtině, ale jsou snadno pochopitelné.

Neopomenutelným materiálem pro výuku jsou nástěnné mapy. Z těch současných jsou kvalitně a s ohledem na zásady školské kartografie zpracovány mapy od Kartografie a. s. Ta má v nabídce kromě obecně zeměpisných map světa i mapy kontinentů, samostatně je k dispozici nástěnná mapa Severní a Střední Ameriky a samostatně i Jižní Ameriky. Ke všem je brožura s rejstříkem pojmů a tabulkami a je možné v menším měřítku (formátu) pořídit i školní příruční mapy analogického vzhledu k mapám nástěnným.

Prvním z atlasů, který jsem prošla, byl *Školní atlas světa* z nakladatelství Kartografie Praha (**Kolektiv, 1998c**). Jde o soubor map s různou tematikou, lišících se zobrazeným územím a měřítky. Jižní Amerika je zahrnuta do mapy celého amerického kontinentu a je zobrazena v měřítku 1 : 40 000 000, ačkoli například Severní Amerika má vlastní podrobnější mapu ve větším měřítku. Konkrétně mapy amerického kontinentu jsou obsahově zaměřeny na obecný zeměpis, politiku, zemědělství s lesnictvím, hospodářství s rybolovem a průmysl. Atlas je určen pro nejširší využití při výuce, obsahuje všechna důležitá data, se kterými žáci ve škole pracují. Jeho obnoveným vydáním je *Školní atlas světa* (**Kolektiv, 2004e**), na který je hodně odkazováno v některých učebnicích (viz kapitola 2.4.3).

Sešitové vydání tematicky zaměřeného atlasu pouze na kontinent Amerika se nazývá *Sešitové atlasy – Amerika* (**Brinke, 1995**). Jde o několik map běžně zařazovaných do školních atlasů, ale také o detailnější mapy Střední a Severní Ameriky. Jižní Americe jsou věnovány pouze mapy „Jižní Amerika – přirozený rostlinný kryt a

charakteristické rostliny“ a „Jižní Amerika – zvířata“. Obecně zeměpisná mapa jihoamerického kontinentu je pouze součástí mapy celé Ameriky. Dobře využitelná je také slepá mapa jihoamerického kontinentu. Tématický atlas sloužící pro širší pochopení souvislostí mezi přírodními a společenskými jevy se jmenuje *Školní atlas dnešního světa* (**Kolektiv, 2000b**). Jde o atlas obsahující výlučně tématické mapy světa, kartogramy a kartodiagramy různé fyzicko-geografické i socioekonomické zachycující různé jevy a jejich rozmístění i vlastnosti. Snaží se vystihnout souvislosti a vazby mezi sledovanými prvky. Informace jsou rozděleny podle obsahu do dvou velkých kapitol „Země a příroda“ a „Země a lidé“. Atlas je skvělá pomůcka při výuce zejména pro pochopení souvislostí a zákonitostí geografického prostředí. *Velký ilustrovaný atlas světa* (**Kolektiv, 2004c**) je další rozsáhlý soubor map různých měřítek celého světa. Na úvodu jsou informační strany popisující hlavní klad listů. Atlas je velmi obsáhlý, podrobně zobrazuje různé regiony světa až do měřítka 1 : 900 000. Jde však o mapy pouze obecně zeměpisné, často s tolika geografickými pojmy, že se jeví jako nepřehledné. Za mapovou částí následuje textová část popisující vznik a vývoj Země a života na ní, základní fyzikální jevy na Zemi a biomy. Výklad je doplněn velkými barevnými ilustracemi a schémata. Atlas je do výuky vhodný při výkladu rozšiřujícího učiva, případně zajímavostí, ovšem problematika týkající se výlučně Jižní Ameriky není v atlase samostatně zařazena. Dějiny osídlování a historie všech kontinentů, tedy i jihoamerického, který je nejmladším osídleným kontinentem světa, zobrazuje *Historický atlas* (**Black, 2001**). Dějiny Jižní Ameriky jsou zobrazovány na mapách, je sledováno původní indiánské osídlení, objevování kontinentu a dobývání vyspělých říší až po současnost.

Regionální geografii světa se věnuje přehled učiva *Zeměpis v kostce II.* (**Kašparovský, 2002**). Pro každý kontinent je zpracována nejprve obecná charakteristika, na kterou navazuje výčet a popis zemí daného kontinentu. Do makroregionu Jižní Ameriky autor zahrnul také Střední Ameriku (správné by tedy bylo označení Latinská Amerika). Zaskočilo mě, že je výklad ke konkrétním zemím omezen pouze na Argentinu a Brazílii, pominu-li Mexiko spadající do Střední Ameriky. Ostatní země jsou zpracovány pouze do přehledné tabulky.

Mezi jiné didaktické materiály a pomůcky, které mohou být využity při výuce Jižní Ameriky je možno zařadit multimediální DVD a videokazety (VHS). Průvodce státy jihoamerického kontinentu vydává na videokazetách například firma ABCDvideo. Na VHS vydala *Ekvádor, Chile, 6000 km po Amazonce, Amazonka – historie*

poznávání, Argentina, Bolívie, Brazílie, Peru, na multimedialním DVD Peru a Brazílii. Také Česká televize vydala na VHS oblíbený pořad Cestománie, který, mimo dalších zajímavostí o jiných státech světa, divákům předkládá zajímavosti o jihoamerickém kontinentu (např. Brazílie – za karnevalem do Ria, Bolívie – v srdci Jižní Ameriky, Peru – hledání Eldoráda, Kolumbie – v rytmu salsy, Ekvádor – země bez stínů atd.). Nově pak (v roce 2005) vydala na VHS Cestománie společnost CET 21 (Nova), které vysílá pořad Nová cestománie – na kazetě však vyšly díly týkající se Severní a Střední Ameriky.

3. METODIKA PRÁCE

3.1 Metodika získání dat pro tvorbu učebního textu, pracovního sešitu a metodické příručky pro učitele

Vzhledem k tématu mé diplomové práce bylo pro tvorbu vlastních učebních materiálů velmi důležité nastudovat dostatečné množství literatury s různým zaměřením. Získala jsem publikace odborně zaměřené, populárně naučné, encyklopedie, cestovní průvodce, dětskou literaturu a literaturu pro mládež, časopisecké články a internetové zdroje. Objektem mého zájmu byly také mapy, atlasy a televizní pořady věnující se Jižní Americe. Shromažďování kvalitní literatury novějšího data bylo často dosti problematické. Vzhledem k „nezajímavosti“ a „odstrčenosti“ regionu je většina literatury zaměřena na severoamerickou část kontinentu nebo na všechny Ameriky jakožto celek. Problémem také bylo najít publikace novějšího vydání s aktuálními daty a informacemi, jelikož mnoho knih, dostupných v knihovnách, zaměřených právě na jihoamerický region je staršího data a byly pro mou práci velice těžko použitelné. Přesto se mi po mnoha komplikacích podařilo získat mnohdy i kvalitní publikace a časopisy, které jsem podrobně prostudovala a provedla jejich rozbor (viz kapitola 2., resp. seznam použité literatury a použitých zdrojů).

Vedle studia literatury zaměřené na Jižní Ameriku jsem se musela také seznámit s problematikou obsahů a osnov stanovující rozsah učiva zeměpisu. Seznámila jsem se se základním dokumentem, který prezentuje podobu základního vzdělání, Standardem základního vzdělávání. Prostudovala jsem také jednotlivé vzdělávací programy (Vzdělávací program Základní škola, Vzdělávací program Obecná škola, Vzdělávací program Národní škola). Velkou pozornost jsem věnovala také Rámcovému vzdělávacímu programu pro základní vzdělávání, který je právě zaváděn do našich škol. Základní kurikulární dokumenty stanovují obsah výuky zeměpisu velmi obecně. Proto tvůrci učebnic uchopují výklad daného tématu často subjektivně a záleží už pouze na nich, co do učebnice zahrnou. Přesto jsem z kurikulárních dokumentů nutně musela využít základní osnovy stanovující obsah učiva k tématu Jižní Amerika.

Důležitým podkladem pro tvorbu vlastní práce (didaktických materiálů) mi byl rozbor učebnic používaných ve škole. Studium učebnic jsem si vytvořila ideální předlohu vlastní učebnice, ve které jsem se chtěla vyhnout všem chybám a nedostatkům, na které jsem v učebnicích narazila. Dnešní učebnice vydává mnoho nakladatelů a jejich autoři si mohou zvolit různé podání učební látky. Porovnáním

učebnic, pracovních sešitů a metodických příruček jsem si zvolila vlastní způsob grafického provedení, stylizaci obrázků s textem a náročnost učebního textu. Nebyla jsem totiž vázána žádnými edičními pravidly či omezeními, bylo pouze nutné přihlížet ke koncepci výuky regionálních geografí kontinentů na základní škole, předchozím možným znalostem, dovednostem a zkušenostem žáků, k jejich věku a také ke komplexnosti podávané látky a návaznosti (provázanosti) učebního textu, pracovního sešitu a metodické příručky pro učitele.

Problémem při získávání a předzpracování informací a dat, bylo nalézení vhodných map. Na internetových stránkách je mnoho cizojazyčných map. Přesto při výkladu nového tématu bych upřednostnila české názvosloví. Problémem také je, že mapy často nemají kartografické náležitosti, chybí měřítko, název mapy, legenda. Proto jsou použité „mapy“ v učebním textu označeny jako obrázky, nikoli jako mapy v pravém slova smyslu.

3.2 Metodika zpracování dat do podoby učebního textu, pracovního sešitu a metodické příručky

Podle vlastních zkušeností z doby, kdy jsem sama seděla v lavicích základní školy, soudím, že pro většinu žáků je nejdůležitějším zdrojem informací výklad učitele a to, co jim učitel nadiktuje do sešitu. Tento způsob učení je však spíše pasivní formou a takto získané poznatky žák často nedokáže propojit s již získanými vědomostmi a dovednostmi. Proto by měla učebnice provázaná s pracovním sešitem žáka nabádat a vést k aktivnímu učení. Téma nemusí být podáváno nezáživně. Žákovi je třeba ukázat také druhou stránku problému a vzbudit tak u něj zájem. Proto by měly být v učebnici, vedle základních charakteristik, uvedeny také zajímavosti, které navnadí žáka k dalšímu studiu. Pracovní úkoly v učebnici i v pracovním sešitě by měly žáka bavit a zábavnou formou zopakovat probrané učivo, nebo vést k utřídění nově získaných informací. Aby žák sám pochopil, proč je tomu tak.

Neexistuje přesný návod, jak vytvořit učební text a další výukový materiál. Je však nutné dodržovat několik zásad koncepce učebnic. Na základě pedagogických a psychologických dat je nutné posoudit přiměřenost učebnice vzhledem k žákům, pro které jsou určeny. Informace sdělované učebnicí nesmí mít izolovaný charakter, ale vždy by měly být vzájemně propojené. Musí existovat ucelený didaktický a jazykový systém. Text musí být přehledný, vhodně doplněný neverbálními vyjadřovacími prostředky, např. barva a typ písma, styl podtržení, různé odrážky a číslování. Velký

význam pro oblíbenost nebo neoblíbenost učebnice mají doprovodné materiály, tedy obrázky, grafy, schémata, tabulky aj. Každá učebnice je přesto subjektivním vyjádřením autora, který učebnímu textu vtiskne osobní cítění pro dané téma. Od autora se však očekává odbornost a schopnost interpretovat znalosti přijatelnou formou žákům. Autor by měl didaktické materiály zpracovat tak, aby žáky zaujaly a bylo pro ně potěšením s nimi pracovat. Je proto nutné zvolit vhodný způsob motivace, jelikož ta je zprostředkovatelem zájmu.

Všech uvedených podmínek a zásad jsem se snažila držet při tvorbě vlastního učebního textu a pracovního sešitu, stejně tak i do metodické příručky pro učitele, které jsou součástí 4. kapitoly diplomové práce.

Při tvorbě *učebního textu* jsem se zamýšlela nad celkovou úpravou učebnice, rozvržením textu a obrázků, zajímavostí a doplňujícího učiva, neboť vzhled učebnice je vedle jejího obsahu důležitým faktorem a ovlivňuje přístup žáka k učivu. Také jsem se v úvodu každé kapitoly snažila motivovat žáky zajímavými informacemi týkajícími se přímo probíraného učiva. Chci tak eliminovat žákův dojem o nezajímavosti kapitoly a získat jeho zájem. Motivační text je od základního textu odlišen menším fontem písma a kurzívou. Základní text je pro přehlednost a orientaci rozdělen do několika odstavčků a důležité pojmy, které by si měli žáci zapamatovat, nebo jsou pro ně nové, jsou tučně zvýrazněny. Pokud je v kapitole probíráno několik jevů, pro něž je uvedena charakteristika v daném odstavci, je tento jev zvýrazněn podtržením, aby bylo na první pohled jasné, který jev je v daném odstavci popisován. Text je psán jednoduchými, srozumitelnými větami. Odborné termíny jsou použity pouze v nezbytně nutném případě. Vždy jsou vysvětleny a je na ně upozorněno v metodické příručce pro učitele. Doplňující učivo a zajímavosti k danému tématu jsou vloženy do barevně odlišeného sloupce u volného okraje stránky. Základní text je strukturován do odstavců, které jsou přerušovány otázkami a úkoly. Jsou umístěny do žlutého odstavce s jiným typem písma a označeny obrázkem globu. Otázky a úkoly jsou zaměřeny na probírané učivo. Mojí snahou bylo provázat učivo s aktivním vyhledáváním informací přímo žáky ve školním atlase (Kolektiv, 2004e), geografických tabulkách (Skokan, Bursa, Peštová, 2003), encyklopediích či na internetu. Otázky jsou jednoduché, rozvíjí probírané učivo a vytváří tak souvislosti mezi pojmy. Odpovědi na otázky jsou uvedeny v metodické příručce pro učitele. Na závěr kapitoly je v rámečku umístěno krátké shrnutí nejdůležitějších informací probrané kapitoly, které je zdůrazněno nápisem „Zapamatuj si!“.

Učební text je doprovázen mnoha fotografiemi, obrázky, schémata a „mapami“. Ty doplňují a podtrhují obsah kapitoly a někdy je jejich popis spojen s výkladem zajímavosti, která s obrázkem souvisí. Problém u obrazového materiálu spočívá především v „mapách“, které jsou z kartografického hlediska nevyhovující především kvůli chybějícímu měřítku (viz informace v kapitole 3.1). Cílem této diplomové práce však nebyla tvorba map. Grafický materiál v textu má funkci pro orientaci žáka o určitém jevu v regionu, respektive aby si žáci vytvořili vizuální souvislosti. Obrázky jsou vloženy do barevného sloupce na volném okraji stránky. Všechny obrázky v učebním textu jsou očíslovány a v kapitole 6. jsou uvedeny zdroje použitých obrázků.

Učebnice je rozdělena do kapitol, které jsou od sebe vzájemně odlišeny barvou okrajového sloupce, který obsahuje obrázky, doplňující učivo a zajímavosti. Kontinent je nejprve charakterizován z fyzicko-geografické stránky poté ze stránky socio-geografické. Veškeré obecné informace jsou doplněny, zpřesněny a dány do souvislostí v regionálně-geografických kapitolách, kde jsou představeny jednotlivé státy Jižní Ameriky. V závěru učebnice je kapitola věnovaná otázkám k opakování veškerého učiva. Otázky vázané na učivo všech kapitol učebnice slouží k opakování celého učiva o jihoamerickém kontinentu. Výhodou je, že jsou od žáků požadovány informace, které si měli v průběhu výuky osvojit. Nejde pouze o memorování izolovaných poznatků jediné kapitoly. K rychlému přehledu o státech kontinentu slouží také seznam států a jejich geografických charakteristik, který je zařazen na konci učebnice. Navrhované didaktické materiály jsou do diplomové práce vloženy „samostatně“. Mají vlastní strukturu, titulní stranu, úvod s návodem pro práci s učebnicí, obsah i jednotlivé kapitoly.

K učebnici jsem vytvořila také *pracovní sešit*, který slouží k zopakování učiva a jeho prohloubení a je s učebnicí provázán. Každé kapitole učebnice odpovídá kapitola v pracovním sešitě. Svými okraji jsou barevně sladěny. Úkoly v pracovním sešitě jsou vytvořeny tak, aby si žáci hravou formou učivo zopakovali a zapamatovali. Po žácích není požadováno, aby na volné řádky psali definice toho, co se dozví z učebnice, ale aby dopisovali slova, vybírali správná tvrzení, zakreslovali do map a opravovali záměrné chyby v textu. Není zapomenuto ani na oblíbené doplňovačky, které jsou spojeny s odkrytím významného jména nebo názvu. Opět je po žácích požadováno aktivní vyhledávání informací ve školním atlase, geografických tabulkách, encyklopediích nebo na internetu. Úkoly mají mnohdy mezipředmětové vazby.

Nejčastěji je podle charakteru učiva navazováno na látku dějepisu, biologie a občanské výchovy. Správná řešení jsou uvedena v metodické příručce pro učitele.

Metodická příručka pro učitele tvoří průvodce k učebnici a pracovnímu sešitu. Považuji ji za významného pomocníka při výuce, jelikož ke každé kapitole stanovuje, co má být obsahem učitelova výkladu, upozorňuje, co by žákům mohlo dělat problémy, jaké termíny je třeba vyložit, na co upozornit, jak vytvořit spojitost mezi určitými jevy, které informace provázat s prací s atlasem. Učitelé zde najdou také správná řešení k otázkám a úkolům z učebnice a pracovního sešitu. V příručce jsou také zahrnuty úryvky časopiseckých článků, které by se daly dále použít při výuce k motivaci, nebo přečíst žákům jen tak pro zajímavost. Příručka svými kapitolami odpovídá kapitolám učebnice a pracovního sešitu. Nechybí také úvod a návod jak s příručkou pracovat, také vlastní obsah a seznam další vhodné literatury.

4. NÁVRH UČEBNÍCH MATERIÁLŮ

4.1 Učební text

Jižní Amerika

učebnice zeměpisu pro 2. stupeň základních škol

OBSAH

- 1) Kde hledat Jižní Ameriku?
Poloha, rozloha, reliéf
- 2) Teplíčko nebo zima?
Podnebí a vodstvo
- 3) Co tu roste, co tu žije?
Vegetační pásma a živočišstvo
- 4) Kdo tu bydlí?
Obyvatelstvo
- 5) Na čem si tu pochutnám?
Hospodářství
- 7) Kolem karibského pobřeží
Státy – Kolumbie, Venezuela, Guyana, Surinam, Francouzská Guyana
- 8) Andské země
Státy – Ekvádor, Peru, Bolívie
- 9) Státy jižního cípu
Státy – Argentina, Chile, Paraguay, Uruguay
- 10) Jihoamerický obr
Stát – Brazílie
- 11) Opakování
- 12) Tabulky

Ahoj, kluci a holky,

než se pustíte do poznávání nového světadílu Jižní Ameriky, mám tu pro vás několik rad jak pracovat s učebnicí. Učebnice nabízí mnoho nových a zajímavých informací. Postačí však, pokud si zapamatujete učivo, které není tištěné na barevném okraji stránky. Barevný okraj totiž nabízí zajímavosti týkající se probírané látky. V učebnici také naleznete otázky, které vám pomohou lépe pochopit a zopakovat si probíranou látku. Otázky jsou umístěny ve žlutém rámečku s obrázkem globu na levém okraji žlutého rámečku. Pro lepší orientaci v učebnici se může hodit, že každá kapitola má svoji barvu. A na závěr, když už budete mít v hlavě všechny nové znalosti o tomto zajímavém kontinentu, jen tak pro zajímavost, můžete sami sebe nebo kamaráda vyzkoušet, na kolik otázek z celého učiva Jižní Ameriky byste dokázali odpovědět v kapitole na konci učebnice. Zde naleznete také jednoduchou tabulkou, která uvádí základní data o státech Jižní Ameriky. Tak s chutí do práce...

1) Kde hledat Jižní Ameriku ?

Poloha, rozloha a reliéf

Guyanská vysočina je považována za nejstarší pohoří světa. Erozními pochody se zde za více jak 2 miliardy let zformovaly členité stolové hory i osamocené skalní věže, pro které se používá místní indiánský název tepui. Nejznámější stolovou horou je Auyantepui, která se proslavila nejvyšším vodopádem světa, Salto Angel, který je 979 m vysoký.

Obr. 1. Salto Angel

Jižní Amerika se rozkládá po obou stranách rovníku, ale převážná většina kontinentu se nachází na jižní polokouli. Od Severní Ameriky ji odděluje nejužší místo kontinentu – **Panamská šíje** (široká pouze 46 km) napříč prokopána **Panamským průplavem** (významná dopravní cesta). Východní pobřeží omývá **Atlantský oceán** a západní pobřeží **Tichý oceán**. Pobřeží je málo členité s výjimkou chilské **Patagonie** (četné fjordy vytvořené ledovci).

► Andy na severozápadě navazují na Středoamerické Kordillery a táhnou se celým kontinentem v délce 7 500 km až po Drakeův průliv na jihu. Průměrná nadmořská výška je 4 000 m n.m. Místa dosahují šíře až 500 km. Nejvyšší horou je Aconcagua v Argentině, dalšími známými vrcholy jsou Huascarán, Chimborazo, Cotopaxi.

ÚKOL 1) Pomocí geografických tabulek vyber správnou odpověď.

Rozloha Jižní Ameriky společně se všemi ostrovy je :

- a) 24,2 milionů km²
- b) 18,3 milionů km²
- c) 42,5 milionů km²

Povrch Jižní Ameriky je rozmanitý a lze jej členit na několik velkých přírodních celků. Nejrozsáhlejším pohořím, táhnoucím se při západním pobřeží celého kontinentu jsou jihoamerické **Andy**. Vznikly následkem sunutí kontinentu k západu a podsouváním těžké oceánské litosférické desky **Nazca** pod lehčí pevninskou jihoamerickou desku. Andy jsou rozčleněny na několik rovnoběžných horských pásem. Mezi pásmy jsou uzavřeny **náhorní plošiny** s jezery např. **Titicaca** a **Poopó**.

Obr. 2. Aconcagua – nejvyšší hora And

► Mezi dvěma hlavními hřbety And, Východní a západní Kordillerou, leží náhorní plošiny, které začínají ve středním Peru a táhnou se v délce asi 2 400 km až do severní Argentiny. Nikde neklesnou pod nadmořskou výšku 3 000 m n.m. Obvykle však leží ještě mnohem výše.

Nejstaršími částmi kontinentu jsou **Brazilská vysočina** a **Guayanská vysočina**, které jsou od sebe vzájemně odděleny **Amazonskou nížinou**. Amazonská nížina je nejrozsáhlejší nížinou kontinentu a současně největší nížinou světa (velká asi jako polovina Evropy). Druhou rozlehlou nížinou je **Orinocká nížina**. Podle nálevkovitého ústí řek **Paraná** a **Uruguay** (La Plata) je pojmenována **Laplatská nížina**. V jižním cípu kontinentu se rozprostírá plošina **Patagonie**.

► Na jihu Peru a na západě Bolívie se roztírá jedna z náhorních plošin, rozlehlé Altiplano („Vysoká pláň“) široká přes 300 km. Do dnešních výšek 3200 až 3800 m n.m. ji vyzdvihly pohyby ker podél z omů. Na této jedné z nejsušších náhorích plošin světa spadne za rok maximálně 250 mm srážek v některých částech ještě méně kolem 50 mm za rok.

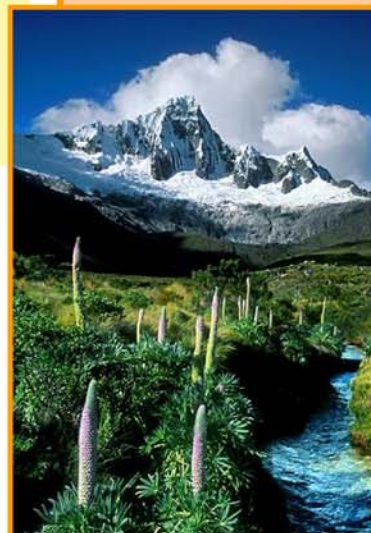
ÚKOL 2) Pracuj se školním atlasem a najdi odpovědi na následující úkoly.

- Důsledkem podsouvání těžké oceánské desky pod lehčí pevninskou, je v oblasti And také aktivní sopečná činnost a zemětřesení. Pomocí atlasu najdi a vypiš sopky And.
- Kterými jihoamerickými státy se táhne pohoří Andy? Vyhledej v atlasu a zapiš.
- Jak se jmenuje největší ostrov Jižní Ameriky? Které země se o něj dělí? Najdi v atlasu a zapiš.

ZAPAMATUJ SI!!!

Jižní Amerika se rozprostírá na severní i jižní polokouli. Větší částí však spočívá na jižní. Při západním pobřeží celého kontinentu se táhnou jihoamerické Andy. Ty mezi sebou uzavírají náhorní plošiny s jezery Titicaca a Póopo. Jihoamerické nížiny jsou Amazonská, Orinocká a Laplatská. Vedle nich se na kontinentu nachází Guayanská a Brazilská vysočina a na jihu plošina Patagonie.

Obr. 3. Bílá Kordillera. Nejvyšší vrcholy And jsou zaledněné. Bílá Kordillera v Peru je nejvíce zaledněným pohořím v tropickém podnebném pásu Země.

Obr. 4. Ohňová země – největší ostrov Jižní Ameriky

2) Teplíčko nebo zima ??

Podnebí a vodstvo

O jezeře Titicaca se ví, že jeho hladina v minulosti značně kolísala, a tak je mnoho legend spojováno s tajemným podvodním městem, jež tu bylo ještě dříve než samotné jezero. V tomto městě měl být i chrám, do kterého mohly vstoupit pouze ženy zasvěcené slunci. Tyto ženy chodily každý den k nedalekému prameni pro vodu. Jednoho dne následoval ženu muž a vylekal ji tak, že upustila džbán. Plná nádoba vody se rozbila a díky božské síle Viracoči tekla voda ze džbánu tak dlouho, až vytvořila jezero Titicaca. Pod jeho hladinou zůstalo i město, které se vydalo hledat mnoho zkušeneých vědeckých týmů.

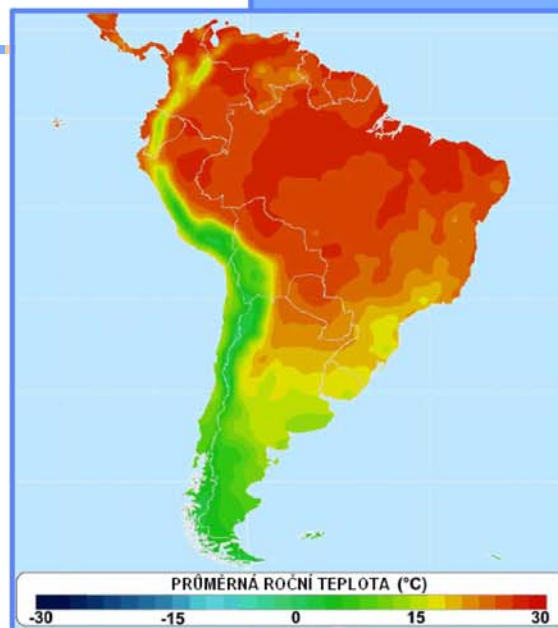
Jižní Amerika zasahuje do tří podnebných pásů – tropického, subtropického a mírného. Na většině kontinentu převládá **tropické podnebí**. Vyznačuje se vysokými teplotami po celý rok. S rostoucí nadmořskou výškou však teploty klesají. Množství srážek závisí na zeměpisné šířce. V okolí rovníku zpravidla prší každý den. Směrem k obratníkům srážek ubývá a omezují se už pouze na období dešťů. S rostoucí vzdáleností od rovníku se období sucha prodlužuje.

ÚKOL 1) Pomocí atlasu odpověz na otázky.

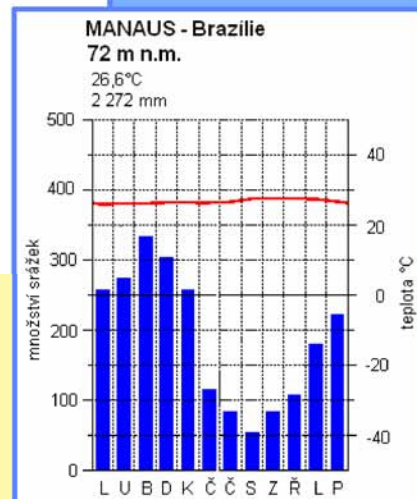

- Jak se jmenuje místo s největším naměřeným množstvím srážek v Jižní Americe?
- Jak se jmenuje místo s nejmenším naměřeným množstvím srážek v Jižní Americe?
- Které mořské proudy lemují pobřeží Jižní Ameriky?

Subtropické podnebí je rozvinuto na malé části území, mezi obratníkem Kozoroha a 40° jižní šířky. Teploty zde už během roku kolísají. Srážky přináší z Atlantiku pasáty. Léto je horké a vlhké, zima je teplá. V podhůří And, tedy ve vnitrozemí, je zima chladnější a sušší. Západní pobřeží Tichého oceánu je pod vlivem studeného **Peruánského oceánského proudu** a převládají zde pouště. Vlivem studeného Peruánského proudu je v okolí měst Santiago a Valparaíso mírné podnebí s vlhkou zimou a suchým létem. Nejsušším místem

Obr. 5. Mapa průměrných ročních teplot kontinentu

Obr. 6. Klimadiagram města Manaus, ležícího v tropickém podnebném pásu

Obr. 7. Nejsušší poušť světa Atacama

jihoamerických tropů je pobřeží jihoamerických států Peru a severního Chile. Vliv na to má mohutná hradba And, která nepropouští vzdušné hmoty nesoucí vlhkost z Atlantiku a studený **Peruánský oceánský proud**. Při západním pobřeží Chile se tak vytvořila jedna z nejsušších pouští světa **Atacama**.

Mírné podnebí je zastoupeno pouze v zúžené části kontinentu. Vlivem převažujícího západního větru mají západní svahy And velké množství srážek a na východní pobřeží se dostává už jen velmi suchý vzduch. Teploty jsou nižší, zvláště ve vnitrozemí, s velkými výkyvy během roku.

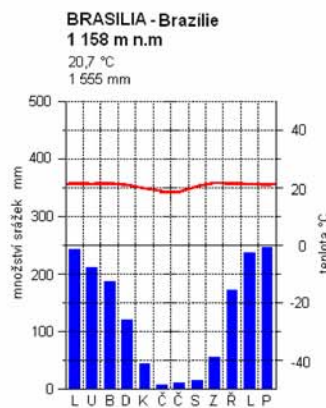
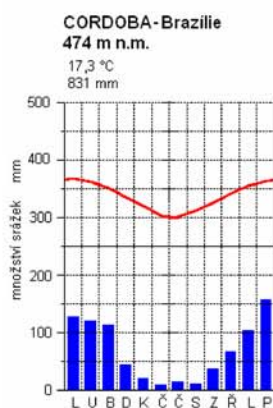
Velké rozdíly nadmořských výšek v Andách jsou příčinou vzniku **kontinentálního vysokohorského klimatu** v plošinách, které jsou uzavřeny mezi vrcholy And. Plošiny mají teplé podnebí s menšími srážkami.

► Nejjižnější oblasti kontinentu mají podnebí subpolární, ačkoli leží v mírném podnebném pásu. Způsobují to studené oceánské proudy, blízkost Antarktidy a odtud vanoucí větry.

ÚKOL 2) Odpověz na otázky, pracuj s atlasem.

- Co je základní příčinou vzniku různého podnebí?
- Co jsou pasáty, jaký mají směr na jižní polokouli?
- Kolik srážek za rok průměrně spadne v plošině Altiplano? (využij první kapitulu učebnice)
- Porovnej následující kartodiagramy a zkus vyvodit, ve kterém podnebném pásu daná místa leží.

Břežy kontinentu omývají vody **Tichého** a **Atlantského oceánu**. Hranice mezi úmořímí těchto oceánů prochází po hřbetě And. Téměř celý kontinent je odvodňován do Atlantského oceánu. Vzhledem k poloze pohoří jsou řeky tekoucí do Tichého oceánu krátké a poměrně prudké. Nížinná východní část umožnila vytvoření mohutných říčních systémů, které také napájí nejvodnatější řeku světa **Amazonku**.

Obr. 8. náhorní plošina Altiplano s jezery Titicaca (severněji) a Poopó

Amazonka (Amazonas) vyniká v mnoha ohledech. Má největší povodí na světě (přes 7 mil. km²), je nejdelší řekou světa (7 025 km) a protéká jí nejvíce vody na světě (u ústí průtok 110 tis. m³/s). Je napájena četnými toky. Druhým největším tokem Jižní Ameriky je **Paraná**, která společně s řekou **Uruguay** vytváří nálevkovité ústí **La Plata** ústící do Atlantského oceánu. Severní část kontinentu je odvodňován řekou **Orinoko** protékající **Orinockou nížinou**.

AMAZONKA

- ▶ největší povodí světa
- ▶ nejdelší řeka světa
- ▶ nejvodnatější řekou
- ▶ Každý rok odnese ze svého povodí více než 1 miliard tun pevného materiálu.
- ▶ V oblasti ústí působuje mořský příliv zvaný pororoca, který představuje prudou vlnu vysokou 4 až 10 m, která se rychle a s duněním valí po řece až 140 km proti proudu řeky.

ÚKOL3) Odpověz na otázky, pracuj s atlasem.

- a) Co je bifurkace a na které jihoamerické řece ji najdeme?
- b) Ve kterém státě leží jezero Titicaca?
- c) Kterým podnebným pásem protéká řeka Amazonka?
- d) Vypiš 5 přítoků Amazonky.

V mezihorských kotlinách jsou četné bezodtoké pánve – **bolsony**, vyplněné solnými jezery (např. Salar de Uyuni, Salinas Grandes). Při pobřeží vznikají jezera lagunová, z nich je nevýznamnější **Maracaibo**, jeho vody jsou v jižní části sladké a v severní slané. V Andách je mnoho jezer ledovcového původu (Buenos Aires, Argentino) a také reliktní tektonická jezera. Příkladem může být jezero **Titicaca**, které je řekou propojeno s jezerem **Poopó**. Na kontinentě se nachází také četné vodopády, například nejvyšší vodopád světa na řece Caroni **Salto Angel** nebo v Brazílii vodopád **Iguacú**.

Obr. 9. Satelitní snímek La Plata

ZAPAMATUJ SI !!!

Většina území Jižní Ameriky leží v tropickém podnebném pásu, který má vyrovnané teploty a maxima srážek po celý rok. Protéká tudy také nejvodnatější řeka Amazonka. Jižněji převládá subtropické a mírné podnebí, kde se uplatňuje vliv oceánů a vysoké hradby And. Pobřeží Atlantského oceánu je teplé a vlhké, pobřeží Tichého oceánu je studené a suché. Zde se rozprostírá jedna z nejsušších pouští světa Atacama. Mezi významné řeky patří Amazonka, Paraná, Orinoko a Paraguay s Uruguayí tvořící nálevkovité ústí La Plata. Významnými jihoamerickými jezery jsou, Maracaibo, Titicaca nebo Poopó.

Obr. 10. Salar de Uyuni

3) Co tu roste, co tu žije?

Vegetační pásma a živočišstvo

Otrávených šipek, které vystřelovali z foukaček domorodí obyvatelé amazonských pralesů, se báli všichni cestovatelé. Jejich jed byl tak silný, že jen pouhé škrábnutí znamenalo smrt. Podstatnou složkou šípového jedu byl toxin, který svojí kůží vylučují žabky pralesničky. Tyto skákající drahokamy pralesa nosí až neuvěřitelně pestré kabáty. Zbarvení pralesniček je ve skutečnosti důrazné varování. Oznamuje pralesním dravcům, že jsou tyto sotva pět centimetrů velké žabky smrtelně nebezpečné.

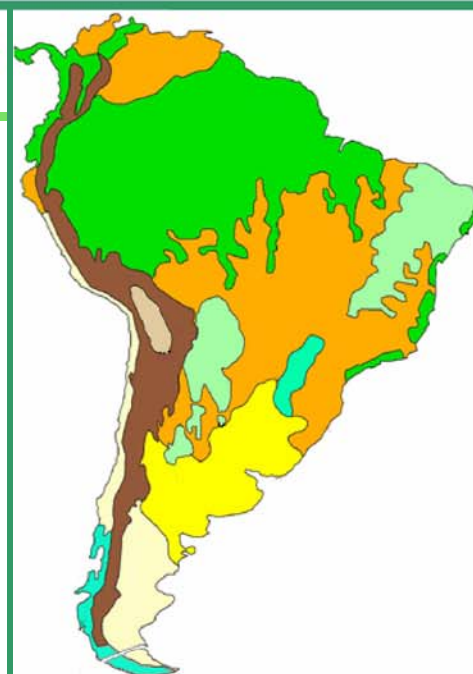
Na rozšíření rostlin na zemském povrchu má vliv **geografická šířka, podnebí a nadmořská výška**. Tyto faktory vymezují oblasti s charakteristickými podmínkami pro život rostlin a živočichů. Na území Jižní Ameriky se vytvořila různá vegetační pásma, která mají charakter pásů navazujících na sebe od rovníku k severu.

ÚKOL1) Odpověz na otázky, pracuj s atlasem.

- Podle mapy hydrosféry ve školním atlasu porovnej, jak spolu souvisí srážky, deštné lesy a oblast rovníku.
- Porovnej srážky v jižním cípu jihoamerického kontinentu, je nějaký rozdíl mezi pobřežím Tichého oceánu a Atlantského oceánu?
- Který přírodní činitel se uplatňuje při ovlivňování klimatu jihoamerického pobřeží v nejnižnější části?

V tropickém podnebném pásu kolem rovníku se rozkládá pásmo **stále vlhkých tropů**. Vysoké teploty po celý rok spolu s každodenními srážkami a nepatrnými pohyby vzduchu daly vzniknout **tropickým deštným lesům**. Jsou rozšířeny především v povodí Amazonky a zabírají asi polovinu rozlohy Jižní Ameriky. Tropický deštný les je jedním z nejvýznamnějších zdrojů kyslíku planety Země. Často je přezdíván „Zelené plíce planety“. Zároveň je největším deštným lesem na Zemi, pokrývá plochu přes 5 milionů km². Vyniká v počtu rostlinných druhů. Najdeme zde až stokrát více druhů stromů než v našich lesích. Je zdrojem vzácných dřevin, jako je **mahagon, eben, palisandr, balsa** a další.

- horské polohy s výškovou stupňovitostí
- tropické savany (campos, llanos)
- suchá step
- tropické a subtropické pouště
- mimotropické savany (pampy)
- lesy mírného pásu
- tropické a subtropické stepy
- tropické deštné lesy

Obr. 11. Typy krajiny Jižní Ameriky

- Na území amazonských lesů spadne ročně víc než 2000 mm srážek. Prší zde 130 až 250 dní v roce. Vlhkost je 90 % a teploty se pohybují mezi 22°C v noci a 31°C přes den.

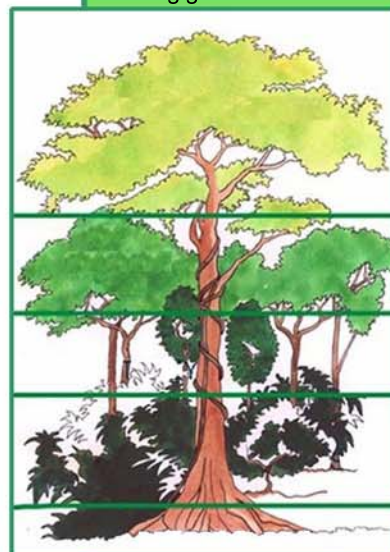
Obr. 12. Amazonský tropický deštný les ročně pohltí půl miliardy tun CO₂, což je 8 až 10 procent z celkového množství emisí uvolněných při spalování fosilních paliv během 12 měsíců.

► Je odhadováno, že v pralesech žije 50 - 90 % druhů všech forem života. Z toho je 10 % popsáno a 1 % prozkoumáno. Tento ekosystém je velice stabilní a hraje klíčovou roli v globálním klimatu. Biomasa tropických pralesů váže čtvrtinu uhlíku celé biosféry, podílí se výrazně na vstřebávání CO₂, který vzniká dýcháním a spalováním (auta, elek-trárny, továrny). Skleníkový efekt by mohl být výrazně snížen (až na polovinu) jejich vysazováním, ne ničením. Dlouhodobě by mohl být i velice prospěšný. Přestože o tomto ekosystému téměř nic nevíme, používáme tuto znalostní část k výrobě 25 % všech léků. Známý příklad je barvínek madagaskarský, kterým je úspěšně léčena dětská leukémie u 80 % nemocných, dříve tato nemoc znamenala jasnou a neodvratnou smrt. Objevují se druhy nadějně pro léčení rakoviny a AIDS. Je také domovem pro více než dvacet miliónů lidí. Někteří z nich dosud neměli kontakt s rozvinutým světem a patrně si nejsou vědomi toho, že jejich přežití je nyní v ohrožení v důsledku rozsáhlé těžby dřeva.

► Vegetace tropického deštného lesa je patř vitě uspořádana. Má celkem 5 pater. Nejnížší patro je bylinné patro (do 1m). Nad něj se zvedá patro keřové (do 5 m). Následuje patro spodní stromové s úzkými korunami str mů (10 – 20 m) ještě výše je patro střední stromové, které vytváří souvislý stromový zápoj korun (kolem 40 m). Nad tuto úroveň vyčnívají pouze jednotlivé obří tromy (do 60 – 80 m), tzv. giganti.

V okrajové části tropického deštného lesa, tedy v oblastech od rovníku vzdálenějších dochází ke střídání období sucha s období dešťů. Toto pásmo se nazývá střídavě vlhké tropy. Těmto poměrům se přizpůsobila také vegetace. Stromy mají menší vzrůst a počet druhů je značně omezen. Dominují spíše křoviny a trávy. Toto vegetační společenstvo se nazývá **savana**. Nejvíce jsou savany rozšířeny na území Brazílie, kde jsou místně označovány jako **campos** a ve Venezuele, kde mají místní název **llanos**. V obdobích sucha vznikají v těchto oblastech četné požáry. Dnes jsou však z větší části přeměněny na plantáže, kde se pěstuje kávoovník, kakaovník, tabák nebo banánovník.

Obr. 13. Patra tropického deštného lesa

V subtropickém podnebném pásu se rozkládají **savany**, jejichž vegetace je tvořena suchomilnými travami. Místní název pro subtropickou savanu je **pampa** (v kečuánštině znamená rovina). Pampy se rozkládají na rozsáhlém území Argentiny (v Laplatské nížině) a jsou intenzivně zemědělsky využívány jako pastviny skotu a ovcí a jako obilnice.

Obr. 14. Jihoamerická savana - ve Venezuele nazývána llanos

V mírném podnebném pásu se nachází křovinaté **stepi**, které k jihu přechází v kamenité **chladné pouště**. Táhnou se Patagonií až po Ohňovou zemi.

Obr. 15. Jihoamerická step - v Argentíně nazývána pampa

ÚKOL2) Odpověz na otázky, pracuj s atlasem a učebnicí.

- Zopakuj si, co je podmiňující pro vznik pouště Atacama na západním pobřeží kontinentu.
- Proč nevznikla poušť na východním pobřeží kontinentu?
- Proč pouště v nejižnější části kontinentu nemají mírné podnebí?

Obr. 16. Poušť Atacama

V horském pásmu **And**, které se táhnou celým kontinentem, se projevuje **stupňovité uspořádání vegetace**. Východní svahy And jsou porostlé především chininovníkem, chilským bukem a araukáriemi (statné jehličnaté stromy). Západní svahy And a pobřeží Tichého oceánu se vyznačují extrémní suchostí. Nachází se zde horská poušť **Atacama** a další **slané pouště** s velmi chudou vegetací. Rostlinstvo je omezeno pouze na kaktusy a sukulenty (rostliny schopné ve svém těle shromažďovat vodu pro období jejího nedostatku).

► Ve třetihorách existoval velký brazilsko-etiofský kontinent, a proto má dnešní flóra Afriky a Jižní Ameriky společné znaky. 85 % druhů krytosemenných rostlin je společných oběma kontinentům, např. palma olejná, obiloviny,

Výškové stupně And		
nadmořská výška	oblast	vegetace
nad 4 500 m n.m.	tierra nevada zasněžená země	sníh a led
do 4 500 m n.m.	tierra helada studená země	mechy, lišejníky
do 3 500 m n.m.	tierra fría chladná země	křovinaté stepi - parámos
do 2 000 m n.m.	tierra templada mírná země	horský mlžný les
do 1 000 m n.m.	tierra caliente horká země	deštný prales

Obr. 17. Pralesnička - žabka, kterou indiáni Amazonie používali pro svůj jed

Obr. 18. Ocelot - kočkovitá šelma Jižní Ameriky

Živočišstvo Jižní Ameriky je velice pestré a mnoho živočichů žije pouze zde. Dokonale se přizpůsobili danému vegetačnímu pásu, ve kterém žijí. Některé druhy jsou však působením člověka na pokraji vyhubení.

Mezi obyvatele deštného lesa patří **jaguár**, největší kočkovitá šelma kontinentu, **ocelot**, což je malá kočkovitá šelma, která skvěle šplhá po stromech, **puma**, **pásovec**, který má tělo chráněné zvláštním krunýřem, **tapír**, **mravenečník** nebo **lenochod**, který se pohybuje velmi pomalu. V korunách stromů žijí zvláštní druhy opic – **malpy**, **vřešťani** nebo **chápani**. Z hadů je to známá **anakonda**, která je považována za nejtěžšího hada (největší nalezený exemplář měřil 9, 15 m a vážil 227 kg) nebo **hroznýš královský**. Z ptáků vyniká **kondor** rozpětím svých křídel, které dosahuje až 3 m.

Kolibřík naopak měří sotva 5 cm a živí se květním nektarem. Snad nejcharakterističtějším zástupcem ptačí říše jsou papoušci a to například **ara** nebo **amazončan**, kteří mají pestré zbarvení.

Zajímavými tvory jsou **kapybary**, žijící vždy v blízkosti řeky, jsou častou potravou **jaguárů**. V Jižní Americe má svůj původ také **morče** nebo kožešinová zvířata **čínčila** a **nutrie**.

▲ Obr. 20. Pásovec

◀ Obr. 21. Malpa

Obr. 19. Tukan má nápadný zobák sloužící ke vzájemné komunikaci a signalizaci v šeru deštného lesa, slouží také jako louskáček ořechů, mimo jiné pomáhá vyrovnávat rovnováhu při pohybu ve větvích.

V řece Amazonce žijí známé dravé **piraně**, nebo **úhoři električtí**, kteří silným elektrickým výbojem dokážou omráčit svoji kořist. V tropickém lese žije velké množství zástupců z hmyzu, **pavouci**, **motýli** atd.

V savanách žijí **puma**, **jaguár**, **mravenečník**, **tapír**, **pásovec**, **jelínek pudu**, **vlk hřivnatý**, **lama guanaco**, **nandu pampový**. Pouštními obyvateli jsou **hlodavci**, **pásovcí**, **puma**, **termiti**, **tučňáci**. Horské oblasti obývají typické **lamy** a **pumy**.

Obr. 22. Kapybara

ZAPAMATUJ SI!!!

V tropech kolem rovníku se rozkládá nejrozsáhlejší tropický deštný les světa. Ve střídavě vlhkých tropech leží savany pokryté pouze trávami a keři. Ve Venezuele se nazývají **llanos**, v Brazílii **campos**. V subtropích, v oblasti Laplatské nížiny se nachází savany, které jsou místně nazývány **pam-py**. Jsou intenzivně zemědělsky využívány. Na západním pobřeží subtropů se nachází poušť **Atacama** a další slané pouště. V mírném podnebném pásu leží stepi, které na jihu přechází v chladné pouště. Mezi charakteristická zvířata Jižní Ameriky patří **jaguár**, **kapybara**, **lama**, **ocelot**, **malpa**, **vřešťan**, **pásovec**, **mravenečník**, **anakonda**, **nandu** nebo **leguáni**.

Obr. 23. Želva sloní je typickým endemitem jihoamerického kontinentu. Žije pouze na Galapágách. Želvy sloní se dožívají 100-150 let. Jsou vegetariáni, živí se širokým sortimentem rostlin od suchých kaktusů až po vodní rostliny. Návštěvníci ostrovů mohou tyto obry pozorovat na pobřeží hovějí si v zablácených loužích nebo vyvýšených pahorcích, kde se vyhřívají na slunci. Želvy sloní byly v minulosti hojně loveny především námořníky, kterým sloužily jako zdroj potravy. Nyní jsou pod ochranou Národního parku Galapágy.

4) Kdo tu bydlí?

Obyvatelstvo

Krátce předtím, než se Španělé zmocnili Peru, zemřel inký vládce Huayna Capac. Po jeho smrti vypukla válka mezi jeho syny Huascarem a Atahualpou. Když v roce 1532 do země dorazil Španěl Francisco Pizarro, našel zemi již zpustošenou občanskou válkou. Pizarro svou výpravu plánoval, jelikož se doslechl o bájném bohatství Inků. Pizarro pozval Atahualpu, aby se s ním setkal. Když však přišel, Pizarrovi muži Atahualpu uvěznili. Jako výkupné za svobodu Atahualpa nabídl, že naplní malou místnost jednou zlatem a dvakrát stříbrem. Trvalo mnoho měsíců, než Inkové poklad nashromáždili. Atahualpa si však svobodu nevykoupil. Pizarro ho dal zardousit. Po Atahualpově smrti Pizarro dobyl bez potíží zbytek Peru.

Před příchodem Evropanů do Jižní Ameriky na počátku 16. století bylo území osídleno mnoha různými původními civilizacemi, jejichž obyvatelé byli později nesprávně označováni jako indiáni. V Andách se rozkládala velká a mocná říše Inků. Její obyvatelé byli převážně zemědělci. Na úbočích svahů stavěli promyšlené terasy, na nichž pěstovali brambory a kukuřici a chovali lamy. Životní styl dalších domorodých národů byl ovlivněn prostředím a podmínkami, ve kterých žily. Při pobřeží rybařily a v údolích řek pěstovaly plodiny. Lesní národy Amazonské nížiny stavěly vesnice na mýtinách a živili se sběrem lesních plodů, rostlin a lovem.

ÚKOL 1) Odpověz na otázky, pracuj s atlasem.

- Kdo a kdy objevil Ameriku?
- Ve kterém státě leží město Cuzco?
- Které archeologické naleziště se v blízkosti Cuzca nachází?

Když roku 1498 poprvé stanul **Kryštof Kolumbus** v ústí Orinoka, začala nová éra ve vývoji Jižní Ameriky. Příchozí **Španělé** využili modernějších zbraní k potlačení původních obyvatel a dobývání pokladů země. Po Španělech přišli další Evropané. Především **Portugalci, Angličané, Holanďani a Francouzi**. Ti prohlásili za jejich vlastní a založili zde své kolonie. V nich pracovali zotročili indiáni při dobývání nerostných surovin nebo zemědělských pracích. Proti evropským nemocem, které s sebou kolonizátoři přivezli, neměli původní obyvatelé přirozenou imunitu. Nemoci spolu s těžkou prací decimovaly indiánské obyvatelstvo.

Obr. 24. Francisco Pizarro, dobyvatel Inké

► Andské říše dosáhly svého největšího rozkvětu zhruba sto let před příchodem Španělů. Inká říše sahala od Ekvádoru na severu přes Chile až do severozápadní oblasti dnešní Argentiny. Její metropolí bylo vysoko-horské město Cuzco. Říše byla vyvrácena Španěli po 50 letech. Inkové vynikali v mnoha směrech. Říše byla velmi centralizovaná se složitou společenskou strukturou. Obyvatelstvo sjednocoval společný jazyk - kečuánština. Na vesnicích i ve městech stály pevné kamenné budovy a sídliště byla vzájemně propojena sítí horských silnic. Neznali kolo, a zboží dopravovali na lidských zádech nebo na lamách. Zvláštní význam mělo počítadlo ze šňůrek tzv. kipu. Každý uzlík představoval určitou jednotku desetinné soustavy, její velikost byla dána jeho umístěním na šňůrce. Kipu se nepoužívalo pouze k měření, ale také pro astronomické a náboženské účely. Dnes žije v Peru a Bolívii kolem 12 milionů potomků Inků.

Obr. 25. Cuzco

indiánské obyvatelstvo. Jako náhrada pracovní síly byli z Afriky přiváženi **otroci**, kteří byli proti nemocem imunní. Španělská a portugalská koloniální velmoc postupně obsadili celou Jižní Ameriku. Kolonie byly zdrojem drahých kovů, především **zlata a stříbra**. Od 17. století se více zabývali sběrem vzácných druhů rostlin a pěstováním **cukrové třtiny, banánovníků a kakaovníků**. Na počátku 19. století vyvrcholily boje za nezávislost vznikem nových národních států.

► V nížinách, v savanách, v centru Jižní Ameriky a zalesněném povodí Amazonky bylo obyvatelstvo mnohem rozdrobenější. Skládalo se z velkého počtu skupin a skupinek bez společného jazyka a kultury. Neměli žádné kamenné budovy ani sídliště.

► Portugalec Alvares Cabral se roku 1500 pokoušel využít mořských proudů kolem Afriky, kde mělo Portugalsko své kolonie. Tyto proudy ho zcela náhodně zanesly na pobřeží dnešní Brazílie.

ÚKOL2) Odpověz na otázky, pracuj s atlasem, učebnicí a encyklopedií.

- Podle mapy ve školním atlase porovnej souvislosti mezi rozšířením španělštiny a portugalštiny v Jižní Americe.
- V encyklopedii zjisti po kom je kontinent pojmenován?
- Ve kterých státech Jižní Ameriky se nemluví španělsky ani portugalsky?

Obr. 26. Potomci Inců v tradičních oděvech

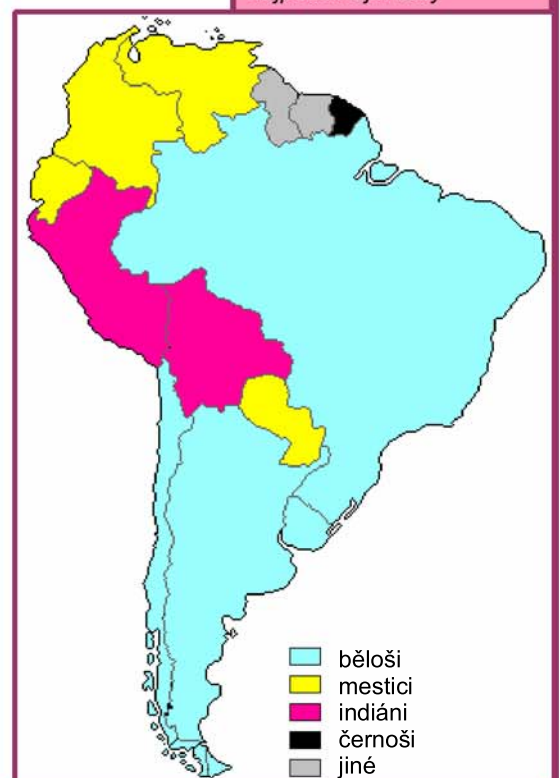
MÍŠENCI

černoch + běloch = mulat
indián + běloch = mestic
černoch + indián = zamb

Obr. 27. Státy Jižní Ameriky podle nejpočetnější rady

Kolonizace měla vliv na rasovou a jazykovou strukturu obyvatelstva. Prolínáním různých kultur, národů a ras vznikla velice pestrá směsice všech ras - černé, bílé i žluté (indiáni). Typickým rysem Jižní Ameriky je velký počet míšenců. Bělošské obyvatelstvo převažuje ve státech Argentina, Brazílie, Chile a Uruguay. Ve státech Paraguay je převaha mestiků. Převaha indiánského obyvatelstva je ve státech Peru a Bolívie. Jediným jihoamerickým státem, kde převažuje černošská rasa je Francouzská Guyana.

Ve většině zemí Jižní Ameriky se hovoří **španělsky**. Výjimkou je Brazílie, kde je úředním jazykem **portugalština**. V minulosti byly tyto státy koloniemi Španělska. Portugalska v případě Brazílie. Na severovýchodě kontinentu jsou tři země s poněkud rozdílnou minulostí. V Guayaně, bývalé kolonii Velké Británie, se hovoří **anglicky**. Surinam byl nizozemskou kolonií a úředním jazykem je **nizozemština**. Sousední Francouzská Guayana je zámořským departmentem Francie s **francouzsky** hovořícím obyvatelstvem. Původní obyvatelstvo

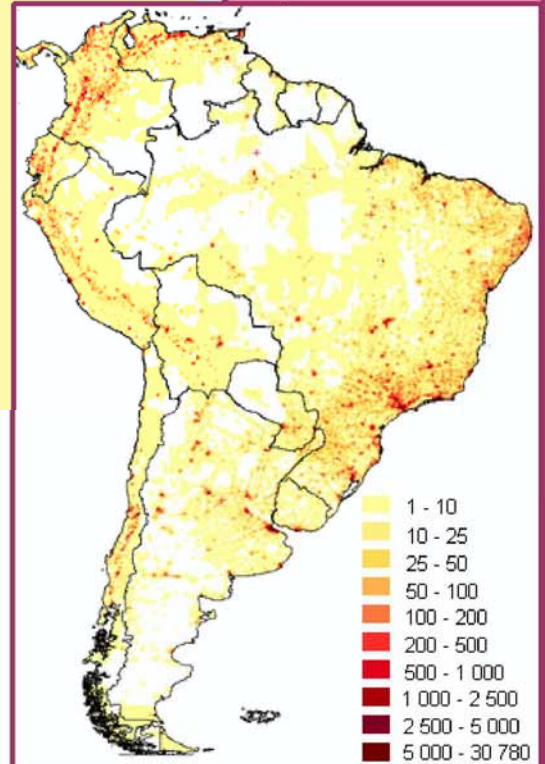
v Andské oblasti, Parauaye a amazonské Brazílie si zachovalo svůj původní jazyk. V náboženství převládá křesťanství a většina obyvatel je silně věřících. Původní animistická náboženství vyznávají pouze izolované kmeny v Amazonském pralese amazonské Brazílie si zachovalo svůj původní jazyk. V náboženství převládá křesťanství a většina obyvatel je silně věřících. Původní animistická náboženství vyznávají pouze izolované kmeny v Amazonském pralese.

Obr. 28. Hustota obyvatelstva jihoamerického kontinentu (počet obyvatel na km²)

ÚKOL3) Odpověz na otázky, hledej na internetu a v encyklopediích.

- Proč je většina obyvatel Jižní Ameriky křesťanského náboženství?
- Co může být důvodem nerovnoměrného rozmístění obyvatelstva Jižní Ameriky?
- Zjisti, které brazilské město jihoamerického kontinentu bylo vybudováno v poměrně nedávné době?

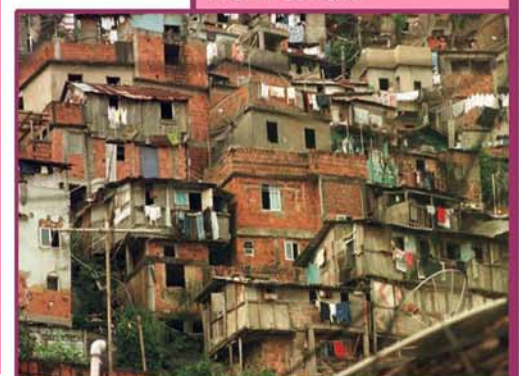
Na území Jižní Ameriky v dnešní době žije 380 miliónů obyvatel. Rozmístění obyvatelstva jihoamerického kontinentu je velice nepravidelné. Řada měst vznikla v dobách kolonialismu, kdy byla vystavěna při mořském pobřeží nebo v jeho těsné blízkosti. Pronikání do nitra kontinentu postupovalo jen velmi pomalu, kvůli nepříznivému klimatu a nepropustné vegetaci. Nej hustěji jsou osídleny oblasti kolem La Platy, jihobrazilské pobřeží a náhorní plošiny And. V Jižní Americe je v poslední době významné soustředění obyvatelstva do měst - urbanizace. Rozrůstají se především velkoměsta, například Sao Paulo, Rio de Janeiro, Buenos Aires a další. Na okrajích měst tak kvůli přílivu mnoha tisíců lidí vznikají chudinské čtvrti, které mnohdy obklopují luxusní čtvrti.

► Před příchodem Španělů byly náhorní plošinou Altiplano nej hustěji osídleným regionem Jižní Ameriky. Mezi jezerem Titicaca a hlavním inckým městem Cuzco se soustřeďoval největší počet obyvatel.

ZAPAMATUJ SI!!!

Jižní Amerika je osídlena velmi nerovnoměrně. Nej hustěji je zalidněna oblast pobřeží Brazílie a pobřeží kolem zálivu La Plata. Původními obyvateli byli Indiáni. Nejvyspělejší indiánskou kulturou byli Inkové. V koloniální době přišli z Evropy běloši a původní kultury rozvrátili. Jako otroky si přivezli černochoy z Afriky. Všechny rasy se postupně promísily a vzniklo tak pestré složení obyvatel kontinentu. Nejrozšířenějšími jazyky jsou jazyky kolonistů, španělština a portugalština.

Obr. 29. Chudinská čtvrť v Rio de Janeiru

5) Na čem si tu pochutnám?

Hospodářství

Na tržištích ekvádorských a venezuelských měst to hýjí barvami, vůně dozrálých plodů je omamná. Plodů je zde spousta, ale první, co vás zarazí, je problém rozlišit, co je ovoce a co zelenina. Zpočátku tak rozpoznáme druhy, které zdomácněly i u nás - papriky, květák, brambory, mrkev, fazole. Ale o kousek dál je už zřejmé, že odrůd brambor je tu nějak moc. Některé nemají tvar hlízy, ale protahují se do délky, tloustnou - bude to určitě něco jiného. Možná ten pověstný maniok, který se zde pěstuje všude. Banány se válejí doslova všude a podle toho vypadají - otlučené, špinavé a zelené. Jsou ale obrovské, asi dvakrát až třikrát větší, než jak je známe z domova. Některé trsy ani jeden muž neunes.

Sektorovou strukturou hospodářství se Jižní Amerika blíží rozvinutým tržním ekonomikám. Modernizace hospodářství je však spojena s rostoucím zadlužením, největším v rámci rozvojových zemí. Hospodářství států Jižní Ameriky je založeno především na nerostném bohatství, průmyslu a zemědělské produkci. Asi čtvrtina zemědělské produkce Jižní Ameriky se vyváží. Především káva, kakao, banány, cukr, ovoce, zelenina, dřevo, maso, kůže a vlna.

ÚKOL1) Odpověz na otázky, pracuj s atlasem.

- Které vzácné dřevo se těží v amazonských deštných lesích?
- Které oblasti Jižní Ameriky jsou z klimatického hlediska vhodné pro zemědělství a proč?
- Podle mapy půd, ve školním atlasu, zjistí, které základní typy půd se v Jižní Americe nachází.
- Které půdy jsou nejrůdnější a ve které oblasti kontinentu leží?

Zemědělství Jižní Ameriky výrazně ovlivňují přírodní podmínky, historický a hospodářský vývoj. V Jižní Americe se nachází nejrozsáhlejší plantáže světa. Majitelé pronajímají půdu nájemcům, kteří na ní pracují a odevzdávají majiteli část své úrody. Pro zemědělství Jižní Ameriky je charakteristická jednostranná specializace a různé vlastnické poměry. Rozmístění a výrobní struktura je podmíněna kolonizací a zahraničními investicemi. Obdělávaná půda zabírá jen 5 % rozlohy.

Hlavní složkou zemědělství je rostlinná výroba. Nejrůdnějšími oblastmi jsou černoze pamp v Laplatské nížině. Nejdůležitějšími plodinami jsou kukuřice, která se pěstuje ve vyšších polohách a

Obr. 30. Kaučukovník se pěstuje kvůli své míze - latexu. Jeho kůra se nařezává a vytékající míza se zachytává do připravené nádoby. Po dvaceti až třiceti letech stromy přestávají produkovat latex, proto se kácí a dřevo se dál využívá. Pochází z povodí

Obr. 31. Kávovník je 3 - 5 m vysoký keř rostoucí na plantážích tropů Afriky, Ameriky a Asie. Plodem je červená bobule se dvěma plochými semeny. Ta se suší a rozemílají. Kofein o b s a ž e n ý v zrnech potlačuje únavu. Jižní Amerika je největším producentem kávy na světě.

► Mnoho plodin Jižní Ameriky je známo po celém světě. Kukuřice, brambory, rajče, tabák, fazole, maniok, chiniovník, kaučukovník, jahodník, ananas, podzemnice olejná (arašídy).

v Laplatské nížině společně s **pšenicí**. Nově se rozšiřuje také pěstování **ryže** v Brazílii. Z okopanin dominují **maniok** a **brambory** pěstované v Brazílii. Jižní Amerika má světové prvenství ve sklizni **cukrové třtiny** a **banánů**, jejichž největším producentem je Brazílie a vývozcem Ekvádor. Také produkce jihoamerické **kávy** je na prvních příčkách světa. Největšími producenty jsou Brazílie s Kolumbií. Další významnou plodinou je **bavlník**.

Obr. 32. Lamy jsou v Andách chované pro své maso a vlnu. Zdejšími podmínkám jsou dobře přizpůsobené.

Chov dobytka je omezen na tropické a subtropické savany. Největším chovatelem skotu je Brazílie. V Argentině, v Patagonii, je významný chov **ovcí** a produkce vlny. Andské země mají tradici v chovu **lam** a alpak. Pro Jižní Ameriku je významný **rybolov**. Rozvinul se v oblastech studených oceánských proudů, při pobřeží Peru. Polovinu rozlohy kontinentu zabírají lesy. Zalesnění jednotlivých zemí je však rozdílné. Pouze malá část lesních ploch je přístupná

► Peruánské rybářství se od roku 1976 potýká s problémem úbytku ryb. Důvodem je působení jevu El Niño. Ten způsobuje zeslabení studeného oceánského Peruánského proudu a s tím souvisejícím oteplením tamních vod. To je příčinou úbytku kyslíku a potravy pro ryby. Tato událost nastávala obvykle kolem Vánoc. Proto byla rybáři nazvána El Niño Jesus, což česky znamená Ježíšek.

ÚKOL2) Odpověz na otázky, pracuj s atlasem.

- Proč má právě Brazílie prvenství v těžbě dřeva?
- Zopakuj si oceánské proudy, které lemují pobřeží Jižní Ameriky.
- Která znáš jihoamerická velkoměsta, kde je soustředěn průmysl?
- Přemýšlej, proč právě Andy jsou nalezištěm tolika významných kovů?
- Zjistí, k čemu slouží koksovateľné uhlí a čím se liší od obyčejného černého uhlí.
- Vyhledej v atlasu ložiska ropy v Jižní Americe

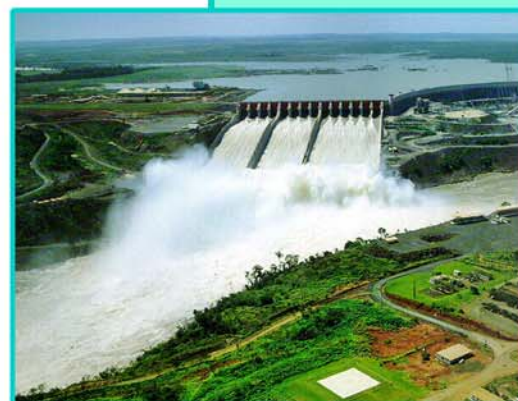
Průmyslová výroba se rozvíjí poměrně rychle, avšak podíl na světovém průmyslu je velmi malý. Dominujícím výrobním odvětvím průmyslu je **zpracovatelský průmysl**. Ten je soustředěn především do Brazílie a Argentiny. Většina průmyslu se soustřeďuje do velkých městských aglomerací. Hlavními obory zpracovatelského průmyslu jsou **strojírenství**, **potravinářství**, průmysl **chemický** a **textilní**. Jižní Amerika má bohaté minerální zásoby. V pásmu And je soustředěna široká škála kovů - **zlato**, **stříbro**, **měď**, **cín**, **olovo**, **zinek**. Obtížné přírodní podmínky však komplikují těžbu a budování dopravních cest.

Obr. 33. Zničený prales. Intenzivní odlesňování pralesů začalo zhruba v 60. letech minulého století, tedy před pouhými 42 lety. Za vysokým přílivem kolonizátorů stálo kromě nedobrých sociálních podmínek Brazílie i částečné zvládnutí malárie, efektivní vakcinace proti žluté zimnici, všeobecné zlepšení hygienických podmínek, lepší strava a především snadný transport. A v neposlední řadě mnoho kontroverzních kroků brazilských vlád.

Stejný problém blokuje využití vzácných kovů a drahokamů Brazílské a Guayanské vysočiny. Nejdůležitějšími zdroji paliv jsou **ropa a zemní plyn** ve **Venezuele** a **Kolumbii**. Téměř chybí ložiska koksovateľného uhlí, pro zpracování **železné rudy**, která je významný produkčním artiklem Jižní Ameriky. Pro řadu zemí jsou produkty těžebního průmyslu významnou vývozní položkou.

Světově významné státy těžby	
ropa a zemní plyn	Venezuela, Kolumbie
železná ruda	Brazílie, Venezuela, Chile, Peru
bauxit	Brazílie, Venezuela, Surinam
měď	Chile, Peru, Kolumbie
cín	Peru, Brazílie, Bolívie

Velká část energie se vyrobí ve **vodních elektrárnách**, které využívají energetického potenciálu velkých jihoamerických řek. Vodní energie má podíl 93 % v Brazílii a 70 % v Kolumbii na celkovém množství vyrobené energie. Argentina využívá asi 20 % jaderné energie.

► Odlesňování tropických oblastí je nejméně výhodným způsobem jejich využití. Odlesněním se získá jen nepřilíživá plodná půda. Díky extrémně vysoké konkurenci žijících organismů se totiž v pralese živiny neukládají před dalším využitím do půdy, nýbrž se do koloběhu vrací rychlejší cestou. V důsledku vypalování lesů umírají každý den tisíce živočichů - přičemž denně vymírá 50 až 150 druhů! Řada z nich zůstane pro člověka navždy nepoznaná. Kácení pralesů je kritické i z klimatického hlediska. Tro-pické pralesy "pumpují" do atmosféry především vodní páru a kyslík.

► Smutný rekord v odlesňování drží Brazílie - 3,67 milionů ha ročně

ZAPAMATUJ SI!!!

Ačkoli se státy Jižní Ameriky svojí strukturou hospodářství přibližují tržním ekonomikám, patří k nejzadluženějším státům na světě. Hospodářství je založeno na těžbě a vývozu nerostného bohatství a vývozu zemědělských produktů. Zemědělství je jednostranně specializované a převládá rostlinná výroba. Pěstuje se kukuřice, pšenice, cukrová třtina, maniok, brambory, kávovník, kakaovník, bavlník a ovoce. Nejvyužívanějšími plochami jsou černozemní pampy a tropické savany. V méně úrodných oblastech se chová dobytek, převážně skot, ovce a lamy. Andy spolu s Brazílskou a Guayanskou vysočinou poskytují zdroj významných nerostných surovin, jako je cín, měď, bauxit, zlato, stříbro a železná ruda. Při pobřeží Karibského moře se těží ropa a zemní plyn. Velký význam v energetice mají hydroelektrárny.

Obr. 34. Itaipu je největší hydroelektrárna na světě postavená na řece Paraná na hranicích Brazílie a Paraguay. Stejným množstvím železa a oceli použité na Itaipu by se vystavělo 380 Eiffelovek z Paříže. Přehradou proteče 40x více vody než průměrné množství proteče na vodopádech Iquazu a hlavní přehrada je vysoká jako 65 poschoďový mrakodrap. Její výkon je 13 GW, to je jako 6 Temelínů. Její výkon by stačil k zásobení energií celé České republiky na celý rok. Její stavba trvala 7 let a zásobuje energii Brazílii i Paraguay. Výraz Itaipu v překladu znamená „zpívající kámen“.

► Hlavním integračním seskupením v Jižní Americe je MERCOSUR (Společný trh Jihu), který sdružuje země z jihu Jižní Ameriky.

6) Co zde obdivovat?

Doprava, cestovní ruch a ochrana životního prostředí

Bolivijská silnička z La Paz do Coroica působí na někoho jako příjemně vzrušivé vzednutí hladiny adrenalinu v krvi, pro jiného je důvodem ke zpytování svědomí před očekávaným posledním soudem. Pro místní, kteří jsou nuceni užívat ji častěji, je její absolvování běžnou rutinou. Ale opravdu jen málokterý bolivijský řidič nevyjádří před odjezdem úctu horským božstvům. Těžba zlata, produkce tropických plodin, ale i zakázky na dřevo, to vše je příčinou stále rostoucího provozu na nejnebezpečnější silnici v Jižní Americe a možná i na světě. Během čtyř hodin jízdy, vede cesta napříč všemi vegetačními pásy od chudých vysokohorských pastvin až po bujnou celoroční tropickou zeleň.

Dopravní cesty v Jižní Americe byly vybudovány především kvůli zájmům zahraničních společností. Svým rozsahem a kvalitou však neodpovídají potřebám. Přírodní podmínky znesnadňují výstavbu a údržbu komunikací. Komunikace jsou vybudovány pouze místně a nepokrývají celé území Jižní Ameriky rovnoměrně.

Význam železniční sítě klesá a délka sítě se snižuje. Většina tratí je soustředěna do **Argentiny** a **Brazílie**. Nej hustší síť a nejvíce využívaná je síť v oblasti **La Plata**. V Peru a Bolívii jsou vystavěny nejvýše položené železnice. Vystupují do výšek až kolem 4 000 m n.m.

ÚKOL 1) Odpověz na otázky, pracuj s atlasem.

- Proč právě v oblasti La Plata je síť železnic nej hustší?
- Vyhledej v atlase, přes která města vede transamazonská dálnice?
- Ve kterém přístavu transamazonská dálnice končí?

Silniční doprava má pro většinu zemí jihoamerického kontinentu největší význam. Kvalitních silnic je nedostatek, jsou pouze v **okolí velkých měst**. Silnice jsou neustále ohrožovány sesuvy půdy, zemětřesením a záplavami. Moderní dálnice byly postaveny proto, aby se zpřístupnily oblasti získávání přírodních zdrojů (např. tropický deštný les pro těžbu dřeva a nerostných surovin).

Obr. 35. Obávaná cesta z La Paz do Coroica

► Do loňského roku byla nejvýše položenou železnicí peruánská trať vedoucí z Limy do Huanacaya, která probíhá v 4 784 m n.m. Cesta je dlouhá 335 km a trvá 8 až 9 hodin. Nejvýše položenou železnicí je nyní čínská trať z Pekingu do Lhasy. V nejvyšším bodě se souprava ocitne v 5 072 m n.m.

Obr. 36. Velice diskutovaná trasa byla Transamazonská dálnice, které protíná napříč celou Brazílii přes tropický deštný les. Její výstavba vyvolala zvýšenou těžbu dřeva amazonského deštného lesa. V Jižní Americe se často názvem dálnice označují také jednoproudé silnice místy s pevným povrchem, ale častěji bez něj.

Vnitrozemská vodní doprava je významná díky husté síti řek. **Amazonka** je splavná hluboko do vnitrozemí (4 300 km od ústí). Největším říčním přístavem je **Manaus**, do kterého mohou plout i námořní lodě. Spojení Ekvádoru a Peru s Atlantikem umožňují přítoky Amazonky. Dalšími splavnými řekami jsou také **Paraná, Orinoko** i **Uruguay**.

Obr. 37. Přístav v Manausu, do kterého mohou plout i námořní lodě

Námořní doprava je z hlediska zapojení Jižní Ameriky do světového hospodářství velmi důležitá. Největšími přístavy jsou **Rio de Janeiro, Santos** a **Buenos Aires**. Námořní doprava slouží především pro přepravu nerostných surovin a průmyslových výrobků.

► Největší loďstvo vlastní Jižní Ameriky Brazílie. obchodní Ameriky Brazílie.

Letecká doprava je poměrně málo rozvinutá. Často umožňuje jediné a rychlé spojení do nepřístupného vnitrozemí kontinentu. Největšími letišti jsou velké městské aglomerace **Rio de Janeiro** a **Sao Paulo** v Brazílii, argentinské **Buenos Aires, Santiago** v Chile nebo **Lima** v Peru.

Potrubní doprava, ropovody a plynovody obstarávají transport surovin z **nalezišť do přístavů**.

V Jižní Americe má pořád svůj význam tradiční formy dopravy. Oslí, muly, ale především lamy zajišťují dopravu v Andách. V okolí jezera Titicaca si odedávna staví místní indiáni primitivní lodě z rákosu.

Obr. 38. Každoročně se v brazilském městě Rio de Janeiro koná karneval, kde se tancuje samba. Nejlepší školy tance zde předvádí umění svých tanečnic a tanečníků. V tyto dny celé město upadne do víru tance. Městem chodí průvod nejpestřejších masek a vyzdobených vozů.

ÚKOL2) Odpověz na otázky, pracuj s atlasem.

- Ve školním atlasu zjistíš, ve kterých částech kontinentu vedou ropovody? Proč vždy vedou do přístavu?
- V atlasu vyhledej a do sešitu vypiš další důležité přístavy.
- Kterými směry vedou nejvýznamnější trasy nákladní mořské dopravy?
- Které přístavy jsou do mezinárodní dopravy zapojeny?

Cestovní ruch je vzhledem k možnostem, které kontinent návštěvníkům může nabídnout **nerozvinutý**. Důvodem je politická nestabilita zemí, zaostalost některých oblastí, špatná dopravní propojenost a nedostatečné služby turistům. Také přírodní podmínky omezují možnosti cestovního ruchu především v horských oblastech. Přesto se najde mnoho vyhledávaných destinací známých a charakteristických právě pro Jižní Ameriku. Mezi nejznámější a nejnavštěvovanější patří brazilský **karneval** v Rio de Janeiru, památky původních **indiánských civilizací** nebo ekvádorské souostroví **Galapágy** s jejich výjimečnou faunou a flórou.

Vzhledem k výjimečnosti mnoha oblastí Jižní Ameriky a k přístupu člověka měnit přírodní krajinu, bylo na mnoha územích Jižní Ameriky přistoupeno k vyhlášení národních parků a rezervací. Ty by měly zdejší jedinečné podmínky ochránit a uchovat pro další generace.

Obr. 39. Galapágy - ostrovy korálového a vulkanického původu, reliéfu dominuje 6 sopek. Ostrovy mají pouštní klima s typickým kaktusovým porostem. Proslavil je především Darwin, který na základě pozorování zdejší fauny odvodil svoji teorii o původu druhů.

Národní parky a rezervace zauímají rozlohu přesahující 400 000 km². Rozlohou největším chráněným územím kontinentu je národní park **Pico da Neblina**, ležící v Brazílii společně s venezuelskou **La Neblina**. Spolu tvoří plochu přesahující 35 tisíc km². K nejstarším národním parkům patří **Nahuel Huapi**, který vznikl v roce 1934 v Argentině. Národní parky **Galapagos** a **Los Glaciares** jsou také součástí UNESCO.

Obr. 40. Iguacu - z 80 % patří Argentině. Šířka vodopádu je 2 700 m a výška všech kaskád činí 80 m. Největší kaskáda nese jméno "Děblův chřtán" Garganta del Diablo a byla pojmenována podle hlozozící vody, která se tudy valí.

ZAPAMATUJ SI!!!

Dopravní cesty v Jižní Americe jsou velmi zastaralé a nevyhovující. Budování znesnadňují přírodní podmínky. Silnic je však nedostatek. Kvalitní silnice jsou pouze v okolí velkých měst. Význam železniční dopravy klesá. Říční doprava využívá splavnosti mnoha velkých jihoamerických řek, především Amazonky a Paraná. Námořní doprava má význam z hlediska světového hospodářství. Letecká doprava je málo rozvinutá a letiště jsou pouze ve velkoměstech. V nepřístupných oblastech And jsou nadále využívány lamy. Cestovní ruch je nerozvinutý. Důvodem je politická nestabilita a hospodářská zaostalost jihoamerických zemí. Přesto mnoho turistů navštěvuje historické památky původních indiánských civilizací. V Jižní Americe je mnoho národních parků a rezervací, chránících unikátní přírodní oblasti.

Obr. 41. Los Glaciares - horské krajině dominují obrovské rozlohy ledu. Největším ledovcem je ledovec Upsara, který v současné době významně ubývá.

7) Kolem karibského pobřeží

Státy - Kolumbie, Venezuela, Guyana, Surinam, Francouzská Guyana

Při pobřeží Karibského moře se rozkládají významné země Kolumbie a Venezuela. Vedle nich se tu na malé ploše tísní tři malé státy, které mají více lesa než obyvatel. Je to Guyana, Surinam a Francouzská Guyana.

...co už víme?

Oblast, kterou zmíněné státy tvoří, má velmi pestrý povrch. V západní části se rozkládají **Andy**. Od nich se k východu táhne **Orinocká nížina**. Na ni navazuje **Guayanská vysočina**.

Všechny země leží v **tropickém podnebném pásu**, takže mají dostatek srážek po celý rok a také teploty jsou tu celoročně stabilní. Území Kolumbie (s výjimkou horských oblastí), jih Venezuely a oblast Guyany, Francouzské Guyany a Surinamu pokrývá **tropický deštný les**. K severu již srážek ubývá a proto se tu také rozkládají tropické savany zvané **llanos**.

Oblastí protéká řeka **Orinoko** a ve Venezuele leží lagunové jezero **Maracaibo**.

Obyvatelstvo je rozmístěno velmi nerovnoměrně. V Kolumbii a Venezuele patří mezi oblasti s největší hustotou zalidnění **říční údolí a náhorní plošiny And** při západním pobřeží. Obyvatelstvo Surinamu a Guyany je soustředěno k **pobřeží**, zbytek území je hustě zalesněno. Většina obyvatel žije v městech. Obyvatelstvo Kolumbie a Venezuely tvoří především **mestici** a **běloši**. Zbylé tři státy mají pestré složení obyvatelstva.

Venezuela

Je poměrně bohatým státem. Základem hospodářství je **těžební průmysl** (ropa a železná ruda). Hlavní ložiska **ropy** leží při karibském pobřeží v okolí jezera Maracaiba a v údolí Orinoka. Na těžbě a zpracování ropy je země závislá. Ropa a ropné výrobky tvoří 90 % vývozu země. Vedle zpracování ropy je významná také těžba **zlata**, **diamantů** a **bauxitu**. Guyanská vysočina je významným nalezištěm **železné rudy**. V zemědělství převládá pěstování **obilovin** a **tropického ovoce**.

► Na náhorních plošinách žije kolem 80 % obyvatel. Největší kolumbijská města leží ve velkých nadmořských výškách. **Bogota** 2 640 m n.m. **Medellín** 1 500 m n.m. **Calí [chali]** 995 m n.m.

Obr. 42. Hlavní město Venezuely - Caracas byl založen roku 1567 na území původního indiánského kmene Karakas. Jedno z jeho předměstí nese jméno Lidice.

Národnostní složení

Guyana

50 % angličtí Indové

35 % černoši

Francouzská Guyana

50 % mulati

30 % černoši

Surinam

40 % Indové a Pákistánci

30 % kreolové

► **kreolové** jsou potomci černošských otroků

Obr. 43. Ve Venezuele tvoří 2 % obyvatel původní indiáni. Nejvýznačnější skupinu tvoří kmen Yanomami, kteří žijí v Orinocké pánvi. Jejich počet se odhaduje na 10 až 17 tisíc. Asi třetina obyvatel zahynula v sedmdesátých letech během potyček se zlatokopy a v důsledku zavlečených chorob.

Kolumbie

Je hospodářsky méně rozvinuta než Venezuela. Hospodářství země je zaměřeno na zemědělství. Vedle obilovin se pěstují také **banány**, **cukrová třtina** a **ananas**. Kolumbie je však známá především svým pěstováním **kávy**, která tvoří 20 % vývozu země. Země má značné nerostné bohatství které je málo využívané. Země těží **ropu**, **zemní plyn**, **zlato** a **černé uhlí**.

Guyana

Hospodářství dominuje pěstování **cukrové třtiny**, **rýže** a **kokosové palmy** spolu s těžbou **bauxitu**, **zlata** a **diamantů**.

Surinam

Hospodářství zaměřeno na zpracování **bauxitu**. Při pobřeží se rozkládají plantáže **rýže** a **cukrové třtiny**. Velmi pestré složení populace vede k častým etnickým konfliktům.

Francouzská Guyana

Tropické deštné lesy pokrývají spolu s močály většinu území. Proto je významná **těžba dřeva**. Centrum kosmického průmyslu v Courou.

Obr. 44. Káva je pro Kolumbii významným vývozním artiklem. Nízké výkupní ceny kávy na trhu způsobují, že místo pěstování kávy, se zemědělci živí pěstováním koky.

Obr. 45. Guyana má ve státním znaku dva jaguáry

► Pестrost Surinamu je co do složení populace i jazyka. Jazyk Taki Taki vznikl kombinací angličtiny, holandštiny, afrických jazyků a asijských slov.

► Francouzská Guyana byla v letech 1854 – 1938 francouzskou trestaneckou kolonií.

Cestovní ruch

K oblíbeným destinacím patří pobřeží Karibského moře ve Venezuele a architektonické památky Kolumbie (Cartagena, Santa Cruz de Mompox).

ZAPAMATUJ SI!!!

Státy pobřeží Karibského moře jsou velmi rozdílné. Venezuela s Kolumbií patří mezi středně rozvinuté rozvojové státy Jižní Ameriky. Hospodářství Venezuely stojí na těžebním průmyslu. Ropa a ropné výrobky tvoří většinu vývozu země. Zemědělství je orientované na pěstování obilovin a ovoce. Kolumbie je méně rozvinutou zemí. Její hospodářství je zaměřeno na produkci zemědělských plodin. Významnou měrou se na exportu podílí káva. Nerostné bohatství je využito malou měrou. Francouzská Guayana, Surinam a Guayana jsou menší státy jejichž hospodářství je vedle těžby dřeva orientováno na těžbu bauxitu.

Obr. 46. Cartagena byla založena v roce 1533 Španěly jako Cartagena de las Indias. V koloniálním období sloužila jako pevnost a přístav. Roku 1811 jako první město v Kolumbii vyhlásila nezávislost.

8) Andské země

Státy – Ekvádor, Peru, Bolívie

Ačkoli Andy prostupují mnoha jihoamerickými státy, jako andské země se označují Ekvádor, Peru a Bolívie. Leží při tichomořské západní části kontinentu. Vedle And státy spojují další znaky. Před příchodem evropských kolonizátorů byly součástí mocné Incké říše. Indiánské tradice a kultura jsou v nich pořád silně zakotveny.

...co už víme?

V andských zemích najdeme tři odlišné přírodní oblasti. **Pobřeží** (Costa) je výhodné z hlediska hospodářského využití jako dopravních středisek (přístavů). Jeho suché podnebí však negativně ovlivňuje jeho další využití. Pobřeží Ekvádoru je pokryto tropickým deštným lesem. V Peru má pobřeží pouštní a polopouštní charakter. Nedostatek srážek zapříčiňuje studený Peruánský proud. Bolívie je vnitrozemským státem. **Hory** (Sierra), které se zvedají od pobřeží k východu mají chladnější podnebí a přibývá také srážek. Podmínky pro zemědělství jsou zde příznivější. Problémem však zůstává doprava, kterou znesnadňuje horský reliéf. Vzhled krajiny, stejně jako podnebí významně ovlivňuje nadmořská výška. V Andách se vytvořily výškové vegetační stupně. Jednotlivé typy krajiny sahají pouze do určité výšky. Vnitrozemí andských států částečně pokrývá **tropický deštný les** (Selva), který sem zasahuje z Amazonské nížiny. V Andách pramení mnoho řek, především přítoků **Amazonky** (Apurímac, Ucayali, Maraňón). Několik vodních toků končí v bezodtoké pánvi v jezeře **Titicaca**.

V obyvatelstvu andských zemí má velký podíl **Indiánů** (Peru 47 %, Bolívie 42%, Ekvádor 20%). Třetinu obyvatelstva těchto zemí tvoří **mestici** a asi čtvrtinu **běloši**. Nej hustěji jsou osídleny oblasti **pobřeží** a **náhorních plošin**. Před příchodem Evropanů, byla náhorní plošina **Altiplano** nej hustěji osídleným územím celého kontinentu. V Peru a Bolívii je kromě španělštiny úředním jazykem také **kečuánština** – původní jazyk Inků.

► Andské země jsou nechvalně proslaveny svou ilegální produkcí a exportem drog. Hlavní drogou této oblasti je kokain, alkaloid získávaný z listů stromu kokainovníku. Kokainovník se pěstuje hlavně v Peru, Bolívii a Kolumbii. Výnosy obchodu s drogami předčí obchod se všemi ostatními zemědělskými produkty. Předpokládá se, že v těchto zemích tvoří až 2/3 zisku za export. Potlačování obchodu s drogami je však velice obtížné

Obr. 47. Plošinu Altiplano v jižní části pokrývají solné pláně a močály. Dochází zde k silnému kolísání teplot a ojedinele zde rostou kaktusy.

Obr. 48. Kečuánské ženy při výrobě tradičních pokrývek.

Ekvádor

Je rozvojovou zemí, jejíž hospodářství je založeno na zemědělství a těžbě ropy. Vedle ropy se v menší míře těží **zlato** a **stříbro**. Země patří k **světově nejvýznamnějším dodavatelům banánů**. Vedle banánů se pěstuje také káva a kakao na vývoz. Na náhorních plošinách And se pěstuje kukuřice, ječmen, pšenice, brambory a maniok. Velký význam má **rybolov** a **těžba dřeva**, především vzácných druhů.

Peru

Peru je rozvojový stát s rozvinutým těžebním průmyslem, přesto patří mezi nejchudší země Jižní Ameriky. Země má velké nerostné bohatství. Významná je těžba **mědi**, **stříbra**, **olova** a dalších. Nerostné suroviny tvoří více jak 50 % hodnoty vývozu. Těží se také **guano**. Nejvýznamnějšími zemědělskými plodinami je **cukrová třtina** a **bavlna**. Na náhorních plošinách se pěstují základní plodiny – pšenice, kukuřice, brambory. Na vysoko položených pastvinách se chovají **lamy**, **kozy** a **ovce**. Těží se také **vzácné dřevo**. Ekonomicky významný je **rybolov**.

Bolívie

Bolívie je nejchudším a nejméně rozvinutým státem Jižní Ameriky. Hospodářství je postaveno na nerostném bohatství. Těží se především **ropa**, **zemní plyn**, **zlato** a **cín**. Vzhledem k vysokým dopravním nákladům se bolívijské rudy uplatňují na světovém trhu velmi obtížně. Téměř polovina výdělečně činného obyvatelstva pracuje v zemědělství. Výnosy však nestačí pokrýt spotřebu. Pěstují se brambory, kukuřice, maniok, bavlník, cukrová třtina, káva a kakao.

ZAPAMATUJ SI!!!

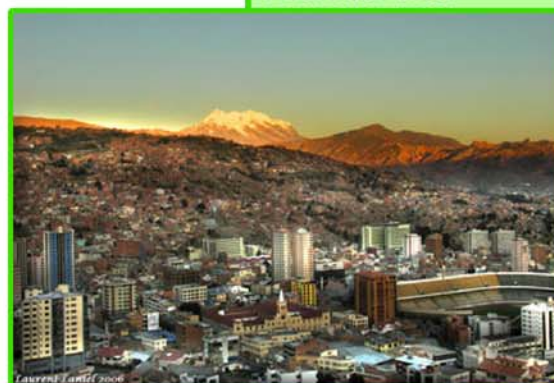
Ekvádor, Peru a Bolívie patří mezi málo rozvinuté rozvojové země závislé na vývozu surovin a zemědělských produktů. Jejich největším bohatstvím jsou zásoby nerostných surovin, zejména mědi, olova, zinku stříbra, zlata. Ekvádor je světově významným producentem banánů. Peru má rozvinutou těžbu mědi. Bolívie je nejchudším státem Jižní Ameriky. Zemědělství států je především zaměřeno na obživu obyvatel. Velké uplatnění má také rybolov.

► Čtvrtina obyvatelstva Ekvádoru žije pod hranicí chudoby.

► Významným zdrojem organického dusíku jsou především objemné vrstvy ptačího trusu, nazývané guano a využívané především jako hnojivo.

Obr. 49. V Peru, v trase Lima – La Oroya leží 2. nejvyšše položená železnice světa, která stoupá až do 4 829 m n.m. Postavili ji britští inženýři na konci 19. století k dolům v Cerro de Pasco.

Obr. 50. La Paz. Oficiálně je hlavním městem Bolívie Sucre, ale ve skutečnosti tuto funkci převzal La Paz, který je tak nejvyšše položeným hlavním městem na světě.

► Chilský ledek (guano) se zapsal do historie lodní dopravy. Původně byl v lodních dokladech uváděn pod názvem „hnojivo“, ale několik katastrof parníků, které ho převážely, vedly k tomu, že byl přesunut do kolonky „vysoce nebezpečný náklad“, neboť se ukázalo, že hořící chilský ledek hašený směsí horké vody a páry (běžná praxe na parnicích v případě požáru) má tendenci explodovat. Došlo dokonce k případům, že explodující parník zničil celé přístavní město a potopil několik okolo kotvicích lodí.

9) Státy jižního cípu

Státy – Argentina, Chile, Paraguay, Uruguay

Pás území mezi obratníkem Kozorooha a Ohňovou zemí, kde se jihoamerický světadíl zužuje se označuje jako jižní cíp. V tomto území se rozprostírají státy Argentina, Chile, Paraguay a Uruguay.

...co už víme?

Pobřeží Tichého oceánu je tvořeno četnými fjordy, které vytvořily horské ledovce. Pobřeží Atlantského oceánu je málo členité. Jediný hluboký záliv tvoří La Plata.

Území jižního cípu je tvořeno čtyřmi různými typy krajin. Na západě se opět zvedá vysoká hradba **And**. Na území Argentiny se nachází nejvyšší vrchol Jižní Ameriky **Aconcagua** (6 959 m n.m.).

V Andách se vlivem velkých nadmořských výšek vytvořilo **stupňovité uspořádání podnebí a vegetace**. Centrální části And jsou zcela odizolovány od vlivu oceánů a mají pouštní charakter. Západní svahy And tvoří pobřeží Tichého oceánu. Prudce klesají k oceánským příkopům. Severní část pobřeží má subtropické podnebí. Nachází se zde nejsušší poušť světa **Atacama**. Střední část pobřeží má příznivější podnebí, rostou zde smíšené a listnaté lesy. K jihu se mění podnebí na mírné s větším množstvím srážek, rostou zde jehličnatými lesy. Centrální oblast jižní části kontinentu vyplňuje **Laplatská nížina**. Leží v subtropickém podnebném pásu. Srážky přináší na pevninu **pasáty**, proto je jižní část nížiny vlhčí a má vhodné podmínky pro zemědělství tato část se nazývá **pampa**. Severní část nížiny přechází v sušší planinu **Gran Chaco**, kterou pokrývají suché až polopouště. V jižním cípku kontinentu mezi atlantským pobřežím a Andami leží **Patagonie**. Leží již v mírném podnebí, kde převládá západní proudění a většina srážek spadne na západní straně And. Patagonie je proto velmi suchá a pokrývají ji suché **stepi**, které k jihu přechází v **chladné pouště**.

Významnými řekami jsou **Paraná, Uruguay**, které mají velký dopravní a energetický význam.

Obr. 51. Aconcagua je nevyšší horou Ameriky, západní a jižní polokoule a nejvyšší horou mimo Asii. Nalézá se na západě Argentiny. Je vysoká 6 962 m n.m. a její vrchol je vlivem prudkých větrů bez ledovců a sněhu. Kolem vrcholu se však rozkládá 5 údolních ledovců, z nichž nejdelší měří 10 km.

Obr. 52. Gran Chaco zabírá asi 60 % povrchu Paraguaye. Je to rozlehlá pláň, která má průměrnou nadmořskou výšku 125 m. Během letní deštivé sezóny je často zaplavována dočasně se zde tvoří močály.

Obyvatelstvo regionu jižního cípu je soustředěno v oblastech **příznivého podnebí**. Nej hustěji je zalidněná **střední** subtropická část **Chile** a říční **údolí řeky Paraná** a **ústí La Platy**. Nejméně obydlené jsou Andy a Patagonie. Většina obyvatel se soustřeďuje **do měst**, s výjimkou Paraguaye žije ve městech asi 90% obyvatel zemí. Většinu obyvatelstva těchto zemí kromě Paraguaye tvoří **běloši** (kolem 90 %). V Paraguayi převládají **mestici** (asi 91 %). Úřední řečí je ve všech zemích **španělština**.

Argentina

Argentina patří mezi nejrozvinutější státy Jižní Ameriky. Řadí se sice mezi **rozvojové země**, přesto se svojí hospodářskou úrovní přibližují úrovni vyspělých zemí. Argentinské hospodářství je zaměřeno na **vývoz zemědělských produktů** (obilí, hovězí maso a vedlejší produkty živočišné výroby). Většinu zemědělských ploch tvoří **louky** a **pastviny**, obdělává se pouze 10 % zemědělských ploch. Pampy poskytují vhodné podmínky pro pěstování **obilovin**, především pšenice a kukuřice. Ve velkém se také pěstuje sója. Na rozlehlých pastvinách se chovají stáda **hovězího dobytka** a ovcí. **Průmysl** se rozvíjí velmi rychle. Dříve byl zaměřen především na **zpracování zemědělských produktů**. Nyní se budují **strojírenské** a **chemické** továrny. Většina průmyslu je soustředěna v oblasti **La Platy** (kolem Buenos Aires je soustředěno 50 % průmyslu Argentiny). Argentina má bohaté zásoby **ropy**, **zemního plynu**. Nevýhodou je však odlehlost nalezišť.

Chile

Patří k rozvinutým státům Jižní Ameriky. Hospodářství je založeno na **těžbě nerostných surovin**. Chile zaujímá **1.místo** na světě v **těžbě mědi**. Těží se také **železná ruda**, **stříbro** a **zlato**. Velký hospodářský význam má **rybolov**. Zemědělství má menší význam, jelikož lze obdělávat pouze malou část území státu. Je zaměřeno na pěstování **obilovin**, brambor a dalších plodin pro vlastní potřeby. Pro vývoz se pěstuje **víno** a **ovoce**.

Obr. 53. Argentinští pastevcí jsou nazýváni gauchos [gaučos]. Pasou stáda skotu po celém území pamp. Jsou symbolem Argentiny. Původně byli gauchos kočovní kovboji, kteří obchodovali s vlastním skotem a koňmi.

Obr. 54. Ushuaia je argentinské město Ohňové země. Město bylo založeno v roce 1884 a má 30 tisíc obyvatel. Je nejjížněji položeným sídlem na světě.

► Mezi Chile a Bolívií trvá dlouho konflikt kvůli přístupu Bolívie k moři. Chile v roce 2000 nabídlo Bolívií kompromis. Bolívií by pronajalo pruh pobřeží, kde by mohla Bolívie realizovat svůj námořní obchod. Území by zůstalo pod chilskou správcovostí.

Paraguay

Hospodářství této země je zaměřeno na **zemědělství**, které zaměstnává polovinu výdělečně činného obyvatelstva. Většina zemědělských ploch jsou majetkem **velkostatkářů**. Převažuje živočišná výroba, chovají se **skot** a **ovce**. Pěstuje se **sója**, **rýže** a **obiloviny**.

Uruguay

Pro hospodářství je významné zemědělství. Zemědělské produkty tvoří 90 % veškerého vývozu. Velký význam má **chov skotu** a **ovcí**. Pěstuje se **rýže**, **pšenice**, **kukuřice** a **cukrová třtina**.

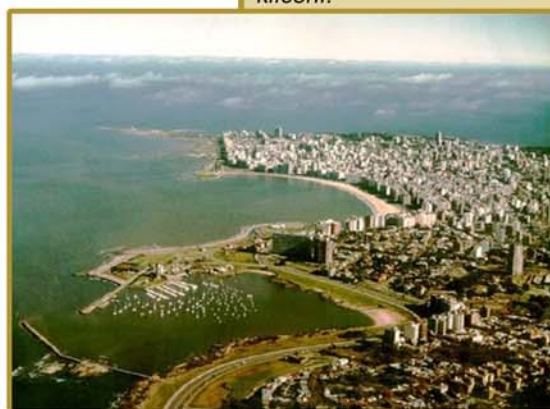
► Paraguay v původním indiánském jazyce guaraní znamená „voda, která jde až k oceánu“.

Obr. 55. Yerba maté je pravděpodobně nejoblíbenější jihoamerický nápoj, připravovaný z lístku cesmíny paraguayské, což je stále zelený, asi 15 m vysoký strom. Dlouhou dobu nebylo známo, jakým způsobem se tento strom rozmnožuje, protože žádnému pěstiteli semena nikdy nevěžela. Až náhodou si někdo všiml, že semena musí nejdříve projít trávicím traktem ptáku, který je připraví na klíčení.

ZAPAMATUJ SI!!!

Argentina spolu s Chile patří k nejrozvinutějším státům Jižní Ameriky. Svojí hospodářskou úrovní se přibližují úrovni západoevropských zemí. Hospodářství Argentiny je orientováno na vývoz zemědělských produktů. Pampy poskytují vhodné podmínky pro pěstování obilí i chov dobytka. Průmysl Argentiny se rychle vyvíjí, budují se průmyslová centra v oblasti La Plata. Chilské hospodářství je založeno na těžbě nerostných surovin. Chile je na prvním místě v těžbě mědi. Významným ekonomickým zdrojem je také rybolov. Zemědělství je zaměřeno na potřeby domácího trhu. Vyváží se ovoce a víno. Hospodářství Paraguaye a Uruguaye je zaměřeno na zemědělství.

Obr. 56. V hlavním městě Uruguaye Montevideu žije 40 % všech obyvatel země (1,4 milionu).

Cestovní ruch

Nejpřitažlivějšími cíly jsou lázeňská místa na pobřeží Atlantiku, Mar del Plata, vodopády Iguazú, Sierra de Córdoba, střediska zimních sportů, národní parky v Andách, a také pro dobrodruhy Patagonie.

10) Jihoamerický obr

Stát – Brazílie

Brazílie zabírá asi polovinu rozlohy Jižní Ameriky. Je tak velká, že Česká republika by se do ní vešla více než 100 krát. Rozlohou je pátým největším státem světa.

...co už víme?

Povrch Brazílie pokrývají dvě vysočiny, na jihu **Brazilská vysočina** a na severu **Guyanská vysočina**. Mezi nimi se rozprostírá **Amazonská nížina**. Celá Brazílie leží v tropickém podnebném pásu. Jednotlivé oblasti se však liší množstvím srážek a typem krajiny. Amazonie má horké a vlhké podnebí. Oblast pokrývá **tropický deštný les**. Brazilská vysočina má mírnou zimu a teplé léto s dostatkem srážek. Savany se v Brazílii nazývají **campos**. Nachází se na okrajích tropického deštného lesa, kde se střídají období sucha s obdobím dešťů. Pobřeží má velké množství srážek díky **pasátům**, které přinášejí vlhkost z Atlantského oceánu. Brazílií protéká nejvodnatější řeka světa **Amazonka**, do které se na území Brazílie vlévá mnoho přítoků.

Obyvatelstvo je nerovnoměrně rozmístěno. Nej hustěji jsou osídlené oblasti **kolem pobřeží**, především kolem měst **Rio de Janeiro** a **Recife**. Vnitrozemí je osídleno velmi řídko. Obyvatelstvo Brazílie je rasově smíšené. V obyvatelstvu převažují **běloši** (55%) velké zastoupení mají také **mestici**, **mulati** a **černoši**. Brazílie je jedinou jihoamerickou zemí, kde je úřední řečí **portugalština**.

Brazílie

Hospodářsky je Brazílie rozvojovou zemí, která se opírá o zemědělství i průmysl. Hospodářství se však vyvíjí rychle a přibližuje se úrovni vyspělých zemí. Brazílie vyniká v **pěstování kávy** (1. místo na světě). Země dále vyniká v pěstování **pomerančů**, **sója**, **kakaa**, **cukrové třtiny**, **rýže**, **manioku** a dalších plodin. Živočišná výroba vyniká **chovem skotu** (počtem kusů hospodářských zvířat je země na 2.místě na světě). Brazílie má velké zásoby nerostných surovin. Těží se **železná ruda**, **zlato**, **diamanty**, **bauxit**, **cín** a další. Hlavním odvětvím průmyslu je **hutnictví** a **strojírenství**. Je soustředěn na jihovýchodě země především kolem měst **Belo Horizonte**, **Rio de Janeiro** a **Sao Paulo**. V zemi staví své

Obr. 57. V roce 1500 připlul k pobřeží Brazílie jako první Evropan Pedro Cabral. Na nově objeveném území rostlo červené dřevo, které se používalo k barvení. Portugalci ho nazvali „pan brasi“. Pojmenování nového území tak později přineslo uplatnění jako název země.

► Každý pátý Brazilce neumí číst ani psát.

► Brazílie je zemí, kde je velký podíl obyvatel do 15 let, tvoří více než třetinu obyvatelstva.

Obr. 58. Rio de Janeiro sřeží obrovská socha Ježíše. Brazílie je zemí s velkým počtem věřících. Asi tři čtvrtiny obyvatelstva jsou křesťani.

továrny mnoho **zahraničních firem** především z USA a Japonska. Země patří mezi státy s největší **těžbou dřeva**, jehož zdrojem je tropický deštný les. Díky velkým řekám má země dostatek energie, která se z 93 % vyrobí ve **vodních elektrárnách**. Velký význam pro Brazílii má také **cestovní ruch**. Pro turisty jsou přitažlivé pláže Atlantského pobřeží, karnevaly, národní parky, historické stavby z dob kolonialismu, ale také moderní města s mnoha mrakodrapy.

► Při kolonizaci nově objeveného kontinentu Jižní Ameriky byli, jako náhrada za vymírající původní obyvatele - Indiány, přiváženi otroci z Afriky jako pracovní síla, proto je dnešní obyvatelstvo Brazílie velmi pestrá směs ras.

ZAPAMATUJ SI!!!

Brazílie je rozvojovou zemí. Hospodářství země se opírá o zemědělství i průmysl. Země je největším producentem kávy na světě. Vedle kávy je na prvních příčkách světa v produkci pomerančů, sóji, cukrové třtiny, kakaa, rýže, manioku a dalších plodin. Rozsáhlý je chov skotu. Země má velké zásoby nerostných surovin. Těží se především železná ruda, již je Brazílie významný světový vývozce. Dále se těží bauxit, zlato, diamanty, cín atd. Průmysl je soustředěn do velkých měst při pobřeží. Je soustředěn na hutnictví a strojírenství.

Obr. 59. Sao Paulo. Ačkoli je hlavním městem Brazílie Brasília, největším městem je Sao Paulo, ve kterém žije přes 10 milionů obyvatel a v jeho aglomeraci žije přes 18 milionů obyvatel.

Obr. 60. Brazílie s Paraguayí vybudovaly jednu z největších vodních elektráren světa - Itaipú. Jedna taková elektrárna vyrobí tolik energie, že by pokryla spotřebu celé České republiky.

11) Opakování

- 1) Který oceán omývá západní břehy Jižní Ameriky?
- 2) Jmenuj přírodní celky, které se na kontinentu nachází.
- 3) Jak se nazývá dlouhé pásmo pohoří při západním pobřeží?
- 4) Jak se nazývá největší jihoamerická nížina?
- 5) Které podnebné pásy se na území Jižní Ameriky rozprostírají?
- 6) Západní pobřeží kontinentu je pod vlivem kterého oceánského proudu?
- 7) Ve kterém podnebném pásmu leží poušť Atacama?
- 8) Jak se nazývá ústí řek Paraná a Uruguaye?
- 9) Kde leží lagunové jezero?
- 10) Jak se nazývá nejvodnatější řeka světa?
- 11) Kterým podnebným pásem jsou vázány tropické deštné lesy?
- 12) Co jsou llanos a campos a čím se vyznačují?
- 13) Kde bys našel pampy?
- 14) Vyjmenuj alespoň 5 zvířat typických pro Jižní Ameriku.
- 15) Která mocná říše se před příchodem Evropanů v Andách nacházela?
- 16) Které evropské státy kolonizovaly Jižní Ameriku?
- 17) Který jihoamerický stát má za úřední jazyk portugalštinu?
- 18) Jmenuj oblasti nejhustšího osídlení.
- 19) Která jihoamerická velkoměsta znáš?
- 20) Dokážeš vyjmenovat, které plodiny se v Jižní Americe pěstují?
- 21) Jižní Amerika je největším producentem jedné pochutiny, které?
- 22) Brazílie těží nejvíce dřeva, čím je to zdůvodněno?
- 23) Kde jsou v Jižní Americe soustředěny barevné kovy?
- 24) Který druh dopravy má význam pro dostupnost do vnitrozemí kontinentu?
- 25) Jaký druh silnic v Jižní Americe převažuje? Popiš je.
- 26) Jmenuj 3 velké námořní přístavy Jižní Ameriky.
- 27) Které národní parky Jižní Ameriky znáš?
- 28) Které artikly tvoří naprostou většinu vývozu Venezuely?
- 29) Kolumbie je typická pěstováním jedné plodiny, které?
- 30) Které nerostné suroviny těží Francouzská Guyana, Surinam a Guayana?
- 31) Kde žije většina obyvatelstva andských zemí?
- 32) Kterým ovocem je vyhlášený Ekvádor za největšího vývozce?
- 33) Které barevné kovy se v Peru těží?
- 34) Který jihoamerický stát je nejchudší?
- 35) Kde je soustředěna většina průmyslu Argentiny?
- 36) Kterým kovem je Chile ve světové těžbě na prvním místě?
- 37) Na čem je založeno hospodářství států Paraguaye a Uruguaye?
- 38) Které plodiny se v Brazílii pěstují?
- 39) Které nerostné suroviny se v Brazílii těží?
- 40) Za čím bys cestoval do Brazílie?

12) Tabulky: Jižní Amerika

stát	hlavní město	rozloha	počet obyvatel	státní zřízení
Argentina	Buenos Aires	2 777 409	4 030 927	republika
Bolívie	Sucre/La Paz	1 098 581	9 119 152	republika
Brazílie	Brasília	8 544 418	190 010 647	federativní republika
Ekvádor	Quito	272 045	13 755 680	republika
Francouzská Guyana	Cayenne	83 534	203 321	department Francie
Guyana	Georgetown	215 083	769 095	republika
Chile	Santiago	755 482	16 284 741	republika
Kolumbie	Bogotá	1 141 748	44 227 550	republika
Paraguay	Asunción	406 752	6 667 147	republika
Peru	Lima	1 285 216	28 674 757	republika
Surinam	Paramaribo	163 820	470 784	republika
Uruguay	Montevideo	175 016	3 447 496	republika
Venezuela	Caracas	916 445	26 084 662	spolková republika

4.2 Pracovní sešit

Jižní Amerika

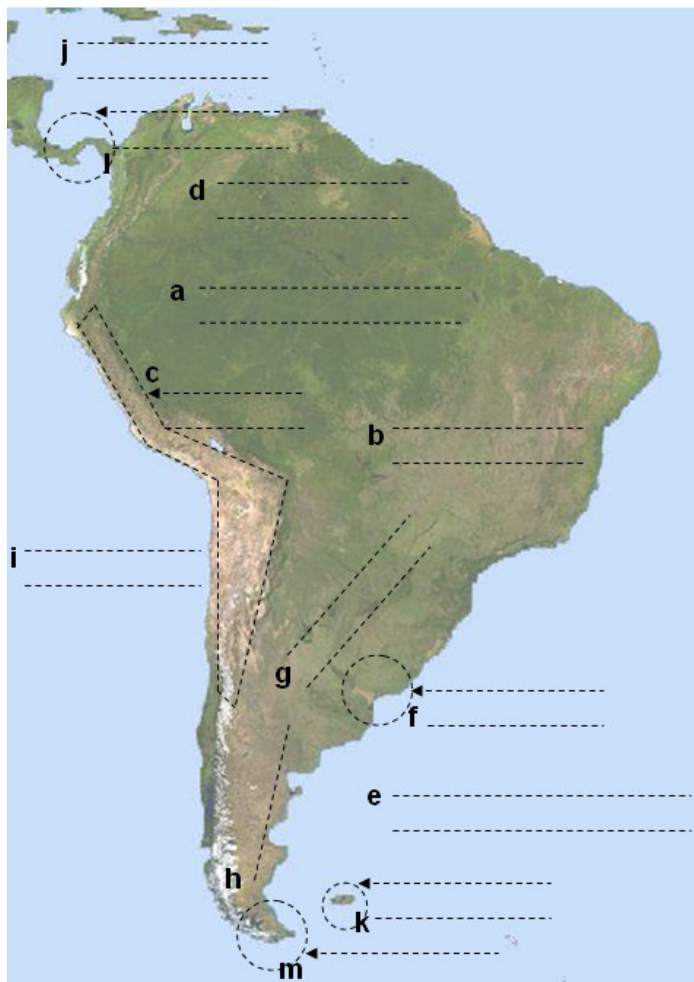
pracovní sešit k učebnici zeměpisu pro 2. stupeň základních škol

POLOHA, ROZLOHA A RELIÉF

Počítač v tiskárně napadl vir a vymazal z mapy všechny geografické názvy a popisy významných míst. Je teď na tobě, abys do mapy dopsal/la všechny názvy. Řádky ti naznačují, oblast. Pomoz tiskaři dokončit mapu a s pomocí atlasu doplň na řádky správné označení. Mapu si můžeš vystříhnout a nalepit do sešitu.

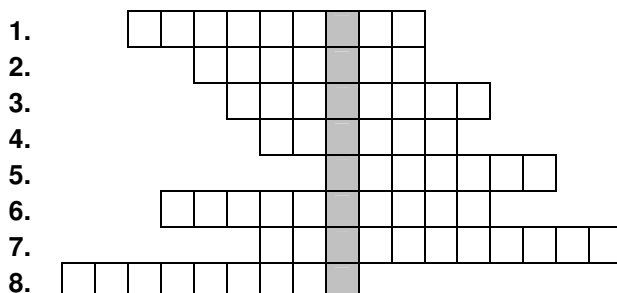

- a) nížina
- b) pohoří
- c) pohoří
- d) pohoří
- e) oceán
- f) ústí řek
- g) nížina
- h) plošina
- i) oceán
- j) moře
- k) ostrovy
- l) průliv
- m) ostrov

Vylušti křížovku pomocí školního atlasu.

..... proslavil především Charles Darwin, který sem připlul v roce 1835. Celých 6 týdnů strávil pozorováním živočichů a jeho výsledkem byla práce O původu druhů, kde poprvé světu představil evoluční teorii. Najdeme zde mnoho endemitů (živočichů, kteří se jinde na světě nevyskytují) např. leguána zeleného nebo želvu sloní. Je také jediným místem na severní polokouli, kde žijí tučňáci. Název tohoto souostroví je ukryt v tajence. K jejímu vyluštění si vezmi na pomoc školní atlas světa.

1. Nejvyšší hora And.
2. Nejjižněji položené místo v Jižní Americe.
3. Nejsevernější místo jihoamerického kontinentu.
4. Nejvýchodnější bod Jižní Ameriky .
5. Nezápadněji položené místo kontinentu.
6. Největší ostrov Jižní Ameriky.
7. Průliv spojující Atlantický oceán a Tichý oceán.
8. Jihoamerické ostrovy východně od Patagonie.

Povrch všech jihoamerických ostrovů zabírá pouze asi 1 % rozlohy světadílu. Největší ostrovy jsou seřazeny v tabulce.

největší ostrovy	rozloha v km ²
Ohňová země	48 688
Marajó	42 000
Chiloé	8 394
Wellington	6 750
Východní Falkland	6 682
Západní Falkland	5 258

Podle rozlohy kontinentů a České republiky spočítej a vyber správné tvrzení (rozlohy kontinentů a České republiky najdeš v geografických tabulkách).

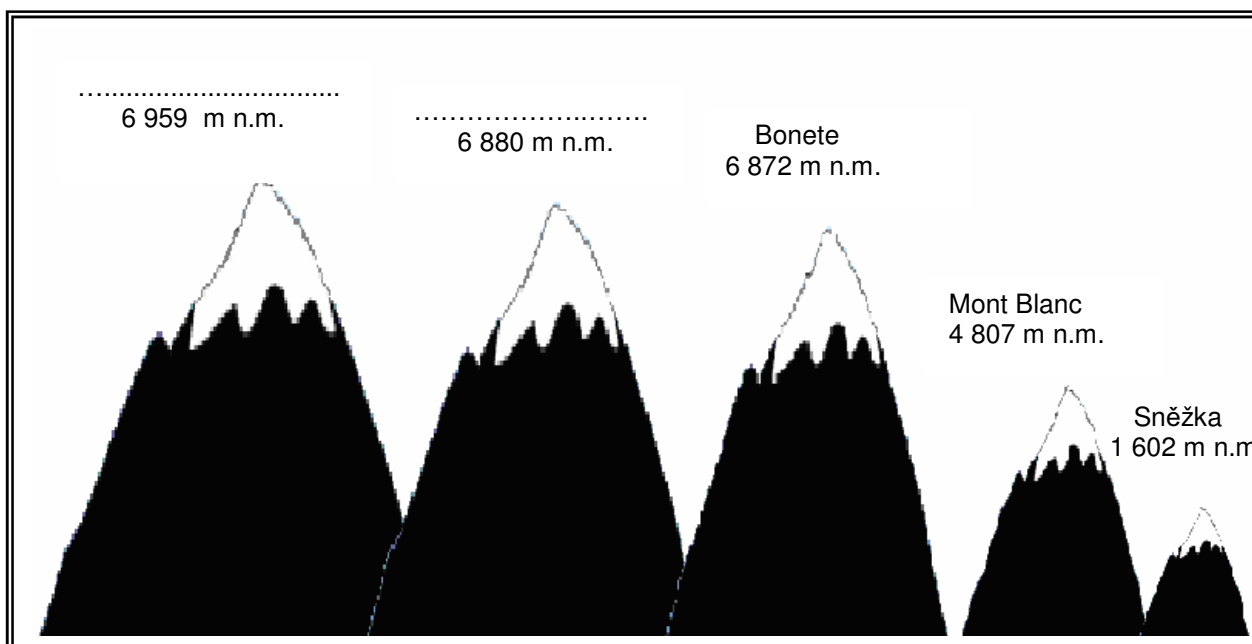
Jižní Amerika .....km²
 Česká republika ..... km²
 Evropa ..... km²
 Asie..... km²
 Afrika..... km²
 Austrálie..... km²

Jižní Amerika je rozlohou kontinentu větší než Česká republika a) 365 násobně
 b) 2320 násobně
 c) 5780 násobně

Jižní Amerika je rozlohou kontinentu větší než Evropa přibližně a) 3 násobně
 b) 5 násobně
 c) 2 násobně

V obrázku jsou vyznačeny 3 nejvyšší hory And v porovnání s nejvyšším vrcholem Evropy a České republiky. Tvým úkolem je ve školním atlase světa vyhledat podle výšky první 2 nejvyšší hory a dopsat jejich název na prázdný řádek.

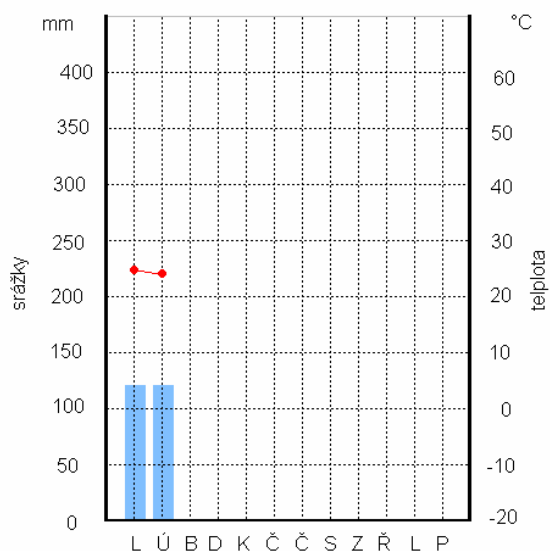
Následující úkol je poměrně rozsáhlý. Je nutné, abys postupoval/la po jednotlivých krocích jelikož každá otázka navazuje na předchozí. K práci využij atlas, tabulky a encyklopedie.

Nezapomeň, že kontinent se svojí větší částí rozkládá na jižní polokouli!

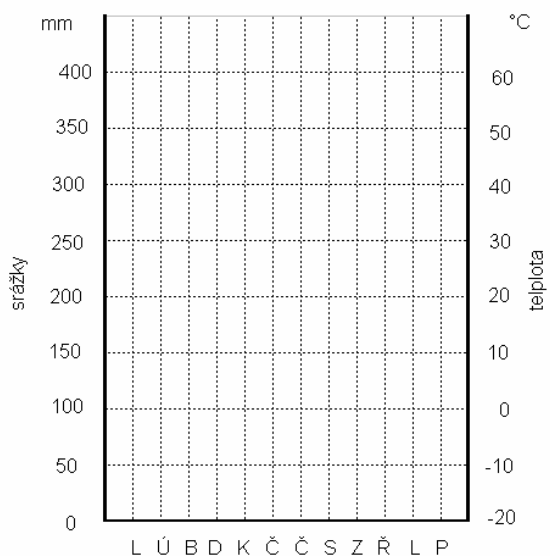
- do slepé mapy zakresli podnebné pásy Jižní Ameriky, oceánské proudy při pobřeží a vyznač místa s největším a nejmenším naměřeným množstvím srážek podle atlasu
- sestroj klimatodiagramy podle hodnot uvedených v tabulce v tabulce
- v tabulce zvýrazni měsíce s nejnižší a nejvyšší teplotou
- vyhledej v atlase polohu měst charakterizovaných klimatodiagramy a zakresli do mapy
- porovnej znázorněné hodnoty měst jestli odpovídají danému podnebnému pásu
- doplň do charakteristiky měst vynechaná slova, případně vyber vhodnou odpověď

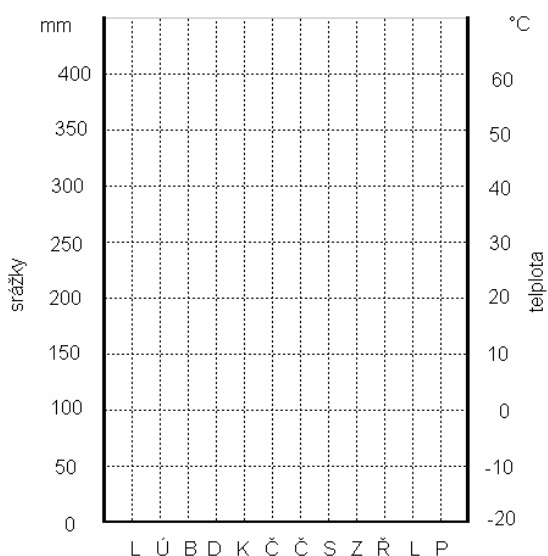
Buenos Aires 25 m n.m.	srážky [mm]	teplota °C
leden	118	24,5
únor	117	23,3
březen	142	21,2
duben	104	17,6
květen	80	14,4
červen	61	11,2
červenec	68	11,1
srpen	68	12,2
září	75	14,3
říjen	119	17,2
listopad	117	20,4
prosinec	104	22,8
rok	1173	17,5

Rio Gallegos 19 m n.m.	srážky [mm]	teplota °C
leden	34	13,1
únor	21	13
březen	20	10,7
duben	25	7,5
květen	21	4
červen	15	1,3
červenec	19	1,8
srpen	12	2,9
září	11	5,4
říjen	17	8,4
listopad	19	11,3
prosinec	26	11,8
rok	223	6,8

Antofagasta 135 m n.m.	srážky [mm]	teplota °C
leden	0	20,2
únor	0	20,1
březen	0	18,9
duben	0	16,9
květen	0	15,4
červen	1	14
červenec	0	13,4
srpen	1	13,7
září	0	14,6
říjen	0	15,6
listopad	0	17,2
prosinec	0	18,6
rok	2	16,5

Buenos Aires je město ležící v ..... podnebném pásu. Pro tento podnebný pás jsou charakteristické kolísající / vyrovnané teploty. Srážky zabezpečují pravidelně vanoucí hurikány / pasáty ze ..... směru. Oblast ..... je studenější a sušší vlivem .....

Rio Gallegos leží v ..... podnebném pásu. Ten se leží v ..... části kontinentu. Srážky dosahují maxima na ..... stranách And. To je způsobeno větry ..... směrů. To také zapříčiňuje, že sušší oblasti se nachází ..... Rio Gallegos, však leží v ..... části kontinentu, kde má podnebí vlivem ..... spíše charakter .....

Antofagasta je město ležící v ..... podnebného pásu. Avšak oblast, kde město leží je pod vlivem ..... to zapříčiňuje že jsou srážky téměř ..... Rozkládá se zde jedna z nejsušších pouští světa .....

2 Vyber správné tvrzení.

Pobřeží Jižní Ameriky je poměrně málo / hodně členité. Nejčlenitější je tichooceánské pobřeží v jižní / severní části světadílu, které bylo vymodelováno horskými ledovci do mnoha fjordů, zátok a zálivů. Největším jezerem Jižní Ameriky je jezero Titicaca / Maracaibo. Je to lagunové / tektonické jezero. Západní pobřeží kontinentu omývají vody Atlantického / Tichého oceánu. Do něj se vlévají spíše řeky krátké / dlouhé a jejich spád je spíše strmý / mírný. Drakeův / Gibraltarský průliv odděluje Jižní Ameriku od Antarktidy. Beringův / Magalhaesův průliv zase odděluje Jižní Ameriku od Ohňové země.

3 Spoj slova prvního sloupce se slovy druhého sloupce, aby spojení dávalo význam.

Orinoko	Venezuelský záliv
Amazonka	Laplatská nížina
Uruguay	Amazonská nížina
Paraná	Altiplano
Maracaibo	Orinocká nížina
Titicaca	Guayanská vysočina
Salto Angel	soutok řek Parnaíba a Grande

4 Spoj slova prvního sloupce se státy ve druhém sloupci, ve kterém jsou jmenované všechny státy, kde se daný jev nachází.

Orinoko	Venezuela, Kolumbie
Amazonka	Peru, Brazílie
Uruguay	Brazílie, Argentina, Uruguay
Paraná	Brazílie, Paraguay, Argentina
Maracaibo	Venezuela
Titicaca	Peru, Bolívie
Salto Angel	Venezuela

Oprav chyby v Amazončině životopisu a pomocí tabulek a atlasu doplň.

Amazonka – životopis

Jmenuji se Amazonka a jsem dlouhá asi 1000 km. Za můj pramen se považuje řeka Urubamba, pramenící v jižní Argentine, která je zdrojnicí Orinoca. Můj vlastní tok vzniká soutokem Ucayali a Maraňonu, který rovněž pramení v Brazílské vysočině v Peru. Od soutoku obou řek se již jmenuji Amazonka. Protékám mírným pásem, takže mám dostatek vody po celý rok. Každý rok ze svého povodí odnesu asi 1 miliardu tun kalu a písku. Před ústím do Atlantského oceánu se mé koryto větví v několik ramen. Ústím do Tichého oceánu nálevkovitým ústím, které má maximální šířku až 250 km. Jelikož je mé ústí široké a ploché, mořská přílivová vlna, zvaná pokrok, proniká až 1400 km proti mému proudu. Pro námořní lodě (do 5000 t) jsem splavná až do Manausu, který leží 1690 km od mého ústí.

MOJE PROPORCE:

Délka mého toku..... km (Vltava 430 km)

Rozloha mého povodí..... km²

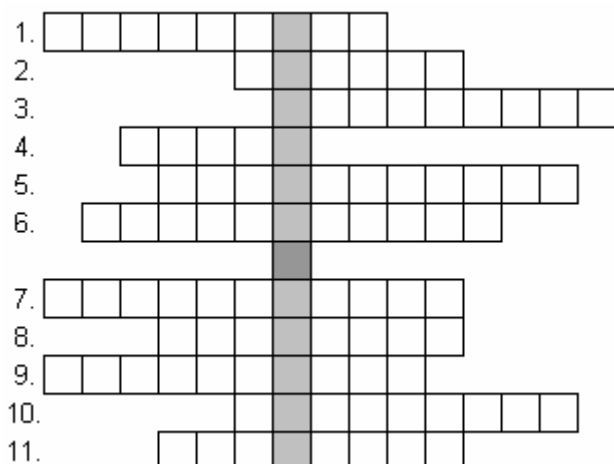
Průměrný průtok v ústí..... m³/s

Za můj pramen je považován.....a pramení v .....

Vylušti křížovku pomocí školního atlasu.

V roce 1693 jezuita českého původu .....označil za hlavní pramen Amazonky řeku Maraňon. Celé povodí největšího světového veletoku pak zobrazil na unikátní mapě, která vyšla tiskem v roce 1707. Více než 300 let se údaj trutnovského rodáka objevoval v mnoha monografiích i encyklopediích celého světa. Do Peruánských And přijížděli vědci, novináři i dobrodruzi, aby podávali rozličné důkazy o nalezených pramenech Velké řeky. Na konci června roku 1999 se vydala na jih Peru osmičlenná skupina Čechů, aby pomocí přesných přístrojů změřila délky toků v pramenné oblasti řeky Apurímac. Výsledkem expedice bylo potvrzení dávné domněnky že je hlavním pramenem Amazonky říčka Carhuasanta. Na konec dlouhého řetězce objevitelů se tedy opět zařadili Češi, aby ze světových encyklopedií vymazali zápis svého krajana.

1. Záliv v Karibském moři mezi Panamou a Kolumbií.
2. Ostrov v ústí Amazonky.
3. Řeka na severu Jižní Ameriky, protékající mezi Centrální a Východní Kordillérou.
4. Pravostranný přítok Amazonky před jejím ústím.
5. Záliv se kterým je propojeno Maracaibské jezero úzkým průlivem.
6. Jezero ledovcového původu v jižní části kontinentu, v jehož blízkosti pramení řeka Chubut.
7. Vodopády na řece Sao Francisco, které protéká Brazílskou vysočinou.
8. Řeka jejíž soutok s řekou Urubambou dává vzniknout řece Ucayali.
9. Řeka která odebírá vodu z horního toku Orinoka ve prospěch řeky Negro (bifurkace).
10. Příkop lemující západní pobřeží kontinentu.
11. Oficiální, nepočestný název řeky Amazonky.

1

Vyber správné tvrzení

Tropický deštný les

- a) se rozkládá v subtropickém podnebném pásu, jeho vegetaci tvoří vysoké stromy a keře, jejich druhová skladba je chudší vlivem horších vegetačních podmínek
- b) poskytuje svojí bohatou vegetací úkryt klokanům, kteří svá mláďata nosí ve vaku
- c) se rozkládá v tropickém podnebném pásu, má bohatou druhovou skladbu stromů, často vzácných, je významným producentem kyslíku na Zemi

2

Vyber správné tvrzení.

Mezi řekou Paraná a pobřežím Atlantického oceánu se nachází opadavé vlhké lesy, kde také roste paraguayské čajové dřevo

- a) maté
- b) roibos
- c) pu-er

3

Doplň věty aby dávaly smysl.

V pánvi řeky Orinoko se nalézají tropické savany, které mají místní název ..... . Vegetaci tvoří ..... . Jen výjimečně zde rostou stromy a keře. Ve střední Brazílii se suché savany nazývají ..... . Rostou zde trávy, keře a osamělé stromy.

4

Vyškrtej bubliny se neodpovídající charakteristice jihoamerických pamp.

subtropická savana

leží v Chile

přírozenou vegetací jsou trávy

žije zde panda velká

využívány pro těžbu ropy

přírozenou vegetací tvoří kaktusy

tropická poušť

pokrývají rozsáhlé území Argentiny

žije zde pták nandu

je po většinu roku zamrzlá

intenzivně zemědělsky využívány

V encyklopedii nebo na internetu vyhledej zajímavosti o typickém zástupci živočišné říše And, lamě. Nakresli její obrázek.

.....

.....

.....

.....

Jaká typická zvířata Jižní Ameriky se skrývají pod přesmyčkami?

- KBOKLÍŘI .....
- NADOKAAN .....
- ŤNEVAŘŠ .....
- OCHNELDO .....
- RÍPAT .....
- LEOCTO .....
- RABAKYPA .....

Které zvířátko jsem?

a) Jsem malý hlodavec, a často mě chovají jako domácího mazlíčka. Moje srst má různé barevné variace. Podobám se králíkovi, ale nemám tak dlouhé uši.

.....

b) Jsem nelétavý pták na dlouhých nohách a umím velmi rychle běhat a kličkovat. Podobám se pštrosovi.

.....

c) Jsem ryba a žiju hojně v povodí Orinoka, Amazonky a Paraná. V přírodě patřím k nejobávanějším druhům, přestože dorůstají jen 30 cm. Dokáží v krátké době zabít a ohlodat i poměrně velkého živočicha. Ke kořisti mě láká pach krve. Proto nejčastěji napadám zraněná zvířata.

.....

OBYVATELSTVO

1 Podle mapy v atlase vypiš 3 sídla z oblastí s největší hustotou obyvatel.

a) sever a severovýchod Jižní Ameriky

.....
.....

b) La Plata

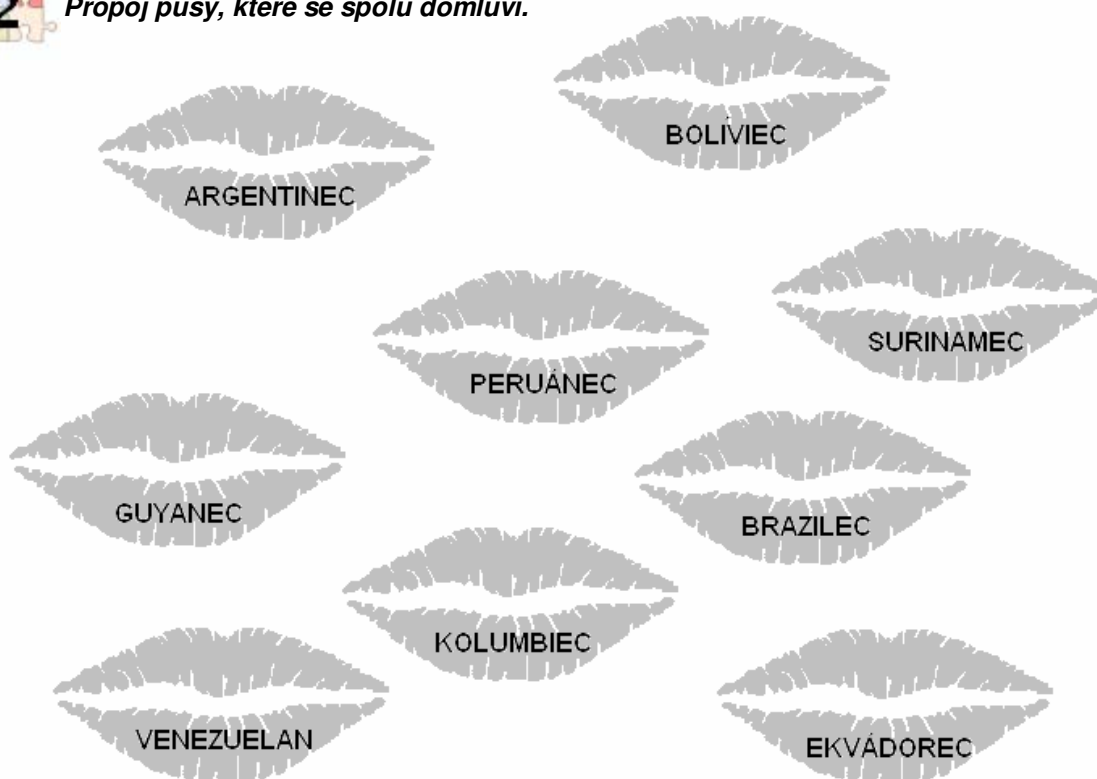
.....
.....

c) jihovýchod Brazílie

.....
.....

2 Propoj pusy, které se spolu domluví.

3 Doplň text.

Úplně první lidé přicházeli do Jižní Ameriky přes Severní Ameriku z ..... kontinentu přes Beringův průliv. Ten tvořil pevninské spojení mezi oběma kontinenty, jelikož hladina moře byla tehdy nižší .

Důsledkem kolonizace a přivážení afrických otroků do Jižní Ameriky je pestré rasové složení obyvatelstva. Smícháním různých ras vznikli míšenci, kteří tvoří významný podíl obyvatel zemí Jižní Ameriky. Pouze ve státech ..... a ..... převažuje obyvatelstvo bílé rasy.

4

Jak se nazývá míšenec těchto ras? Na volný řádek dopiš.

+

=

.....

+

=

.....

5

Proč Kolumbus nazval obyvatele Ameriky Indiány?

.....

.....

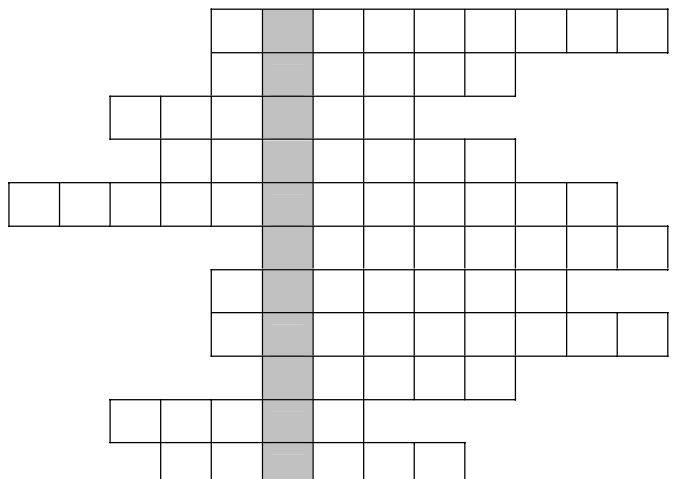
6

Vyluště tajenku a doplň text.

Jedním z důvodů, proč Portugalci nekolonizovali kromě území dnešní Brazílie další území Jižní Ameriky je smlouva z ..... Jelikož objevné plavby by mohly mezi Španělskem a Portugalskem vyvolat spory, papež Alexandr VI. zprostředkoval mezi oběma státy smlouvu o stanovení demarkační čáry. Ta přičkla veškeré území ležící na východ od 46°37' západní délky Portugalcům a území západně od této linie Španělům. Smlouva byla dodržována při kolonizaci nových území.

1. Který Inka byl vydírán a zardoušen Španěli?
2. Hlavní město Kolumbie.
3. Který Portugalec objevil Brazílii?
4. Pojmenování původních obyvatel Jižní Ameriky.
5. Úřední jazyk Surinamu.
6. Město Jižní Ameriky s největším počtem obyvatel.
7. Dobyvatel Incké říše.
8. Nej hustěji osídlený region Jižní Ameriky před příchodem Španělů.
9. Nejvýše položené hlavní město na světě.
10. Míšenec černocho a bělocha.
11. Míšenec bělocha a indiána.

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.
- 6.
- 7.
- 8.
- 9.
- 10.
- 11.

7 Vypracuj následující úkoly.

a) Červené body s čísly v mapě označují 10 nejlidnatějších měst Jižní Ameriky. Doplň jejich názvy podle mapy.

1. ....
2. ....
3. ....
4. ....
5. ....
6. ....
7. ....
8. ....
9. ....
10. ....

b) Zhodnot' rozložení měst.

.....
.....

c) Vypiš 3 nejlidnatější státy Jižní Ameriky

.....
.....
.....

d) Vypiš 3 největší státy světa

.....
.....
.....

HOSPODÁŘSTVÍ

1

Pomocí atlasu, mapy zemědělství, vymysli svoje značky pro vypsání plodiny a zvířata a označ do slepé mapy. Vyšrafuj oblast těžby dřeva.

- KUKUŘICE
- PŠENICE
- CUKROVÁ TŘTINA
- KÁVA
- SKOT
- OVCE
- LAMY

Podle vytvořené mapy, porovnej, které státy mají velké chovy skotu.

.....

Které oblasti jsou vhodné pro pěstování kukuřice a pšenice?

.....

2

Vyber správné tvrzení týkající se kávovníku.

Kávovník je

- a) palma
- b) strom
- c) keř

V Jižní Americe se nejvíce pěstuje

- a) v tropech
- b) ve vysokých horských oblastech And
- c) v savanách

Obsahuje

- a) kofein
- b) adrenalin
- c) kokain

3

Pomocí atlasu a tabulek vypiš jihoamerické státy, na jejichž hospodářství se výrazně podílí lov ryb.

.....
.....
.....
.....

4 Které jihoamerické státy jsou následující plodiny typické? Pracuj s učebnicí, atlasem a geografickými tabulkami.

banány

.....

cukrová třtina

.....

bavlna

.....

káva

.....

kukuřice

.....

pšenice

.....

5 Které nerostné suroviny daný stát těží? Pro každý stát si vyber jednu barvu a všechny suroviny, které těží vybarvi pastelkou. Pokud má surovina pro stát význam na světovém trhu, podtrhni ji!

Kolumbie

ZLATO   STŘÍBRO   CÍN   OLOVO   ZINEK   MĚĎ   BAUXIT   ŽELEZNÁ RUDA   ROPA

Chile

ZLATO   STŘÍBRO   CÍN   OLOVO   ZINEK   MĚĎ   BAUXIT   ŽELEZNÁ RUDA   ROPA

Peru

ZLATO   STŘÍBRO   CÍN   OLOVO   ZINEK   MĚĎ   BAUXIT   ŽELEZNÁ RUDA   ROPA

Bolívie

ZLATO   STŘÍBRO   CÍN   OLOVO   ZINEK   MĚĎ   BAUXIT   ŽELEZNÁ RUDA   ROPA

Ekvádor

ZLATO   STŘÍBRO   CÍN   OLOVO   ZINEK   MĚĎ   BAUXIT   ŽELEZNÁ RUDA   ROPA

Venezuela

ZLATO   STŘÍBRO   CÍN   OLOVO   ZINEK   MĚĎ   BAUXIT   ŽELEZNÁ RUDA   ROPA

Surinam

ZLATO   STŘÍBRO   CÍN   OLOVO   ZINEK   MĚĎ   BAUXIT   ŽELEZNÁ RUDA   ROPA

Brazílie

ZLATO   STŘÍBRO   CÍN   OLOVO   ZINEK   MĚĎ   BAUXIT   ŽELEZNÁ RUDA   ROPA

DOPRAVA

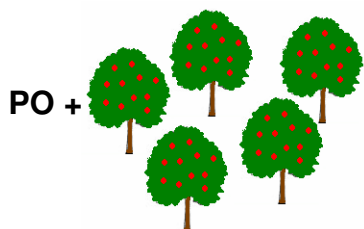
Vylušti rébus a odhal názvy měst s nejvýznamnějšími vnitrozemskými přístavy důležité pro vnitrozemskou říční dopravu. K vyznačeným místům připiš názvy přístavních měst, které jsi vyluští/la. Podle atlasu ve slepé mapě obtáhni splavné části řeky Amazonky, Orinoka, Paraná a Uruguaye.

I + hlavní město Ekvádoru + S = ...

+ RÉM = ...

ostrov v Irském moři + AUS = ...

PO + AS = ...

růže latinsky + RIO = ...

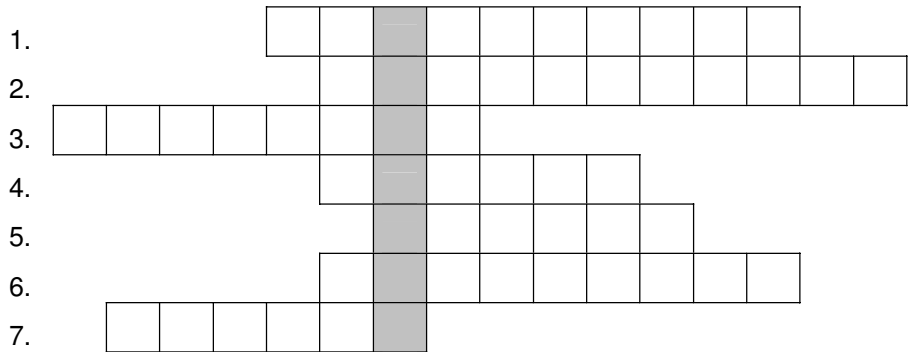

Tajenka ukryvá zdánlivě malý, přesto velmi významný přístav Jižní Ameriky, který je v množství nákladů na 35. ve světovém žebříčku (rok 2004). Je zaměřený především na železnou rudu. Podle zadaných souřadnic důležitých jihoamerických přístavů, vyhledej v atlase (Politická mapa Ameriky) o která města jde a dopiš do tajenky.

1. 24° j.š. 71° z.d.
2. 35° j.š. 58° z.d.
3. 11° s.š. 73° z.d.
4. 23° j.š. 46° z.d.
5. 8° j.š. 35° z.d.
6. 32° j.š. 71° z.d.
7. 12° j.š. 78° z.d.

K přístavním městům, která jsi vyluštil/la pomocí souřadnic, doplň stát, ve kterém leží a zakresli do slepé mapy.

přístav

stát

1.	.....
2.	.....
3.	.....
4.	.....
5.	.....
6.	.....
7.	.....

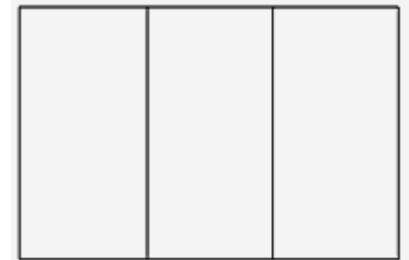
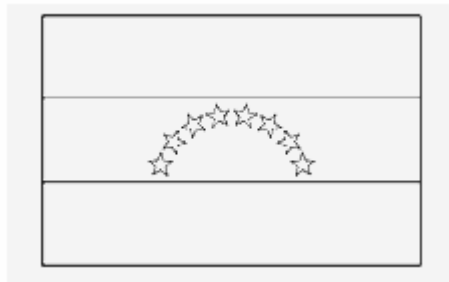

STÁTY - KOLUMBIE, VENEZUELA, FRANCOUZSKÁ GUAYANA, SURINAM, GUAYANA

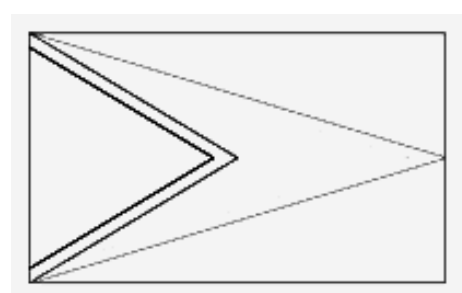
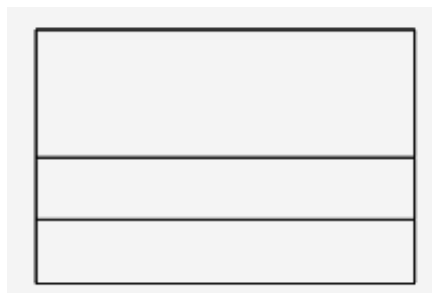
1 Zjisti, která vlajka patří kterému státu, dopiš název státu pod konkrétní vlajku a vybarvi.

a).....

b).....

c).....

d).....

e).....

2 Vytvoř si vlastní legendu a vybarvi mapku podle rasy obyvatelstva, která v zemi převažuje. Složení obyvatelstva daných zemí najdeš v knize *Poznáváme svět v číslech*.

Kolumbie .....

Venezuela .....

Francouzská Guayana .....

Surinam .....

Guayana .....

3 Do mapy zakresli hlavní města Kolumbie, Venezuely, Francouzské Guayany, Surinamu a Guayany. Podle atlasu doplň o významné přístavy a letiště.

- .....
- .....
- .....
- .....
- .....

4 Vyber pravdivé tvrzení. Pro své odpovědi využij pomoci *Poznááme svět v číslech*.

- a) Rozlohou je Kolumbie menší než Venezuela.
- b) Maracaibo a Caracas jsou významná přístavní města ve Venezuele.
- c) Nejvíce obyvatelstva Surinamu žije v říčním údolí a náhorních plošinách And.
- d) Francouzská Guyana je francouzský department a její rozloha je pouze asi o 5 tisíc km² větší než rozloha ČR.
- e) Hlavním městem Guyany je Paramaribo.
- f) Indové se významně podílí na obyvatelstvu Guyany a Surinamu.
- g) Největší podíl městského obyvatelstva má Venezuela, nejmenší naopak Guyana.
- h) Většinu vývozu Venezuely tvoří ropa a ropné výrobky.
- i) Kolumbie je proslavená především pěstováním kakaá.
- j) Většina obyvatelstva Surinamu a Guyan žije při pobřeží.
- k) Hospodářsky významná je pro Kolumbii těžba bauxitu.
- l) Venezuela má 2,3 krát více obyvatel než Česká republika.
- m) Surinam má 2 krát větší rozlohu než Česká republika.
- n) Hlavním městem Kolumbie je Bogotá a dalším významným městem je Medellín.

5 Pro každou zemi charakterizuj hlavní složky hospodářství. Vypiš, které zemědělské produkty a významné suroviny země těží, zpracovává nebo vyváží.

Kolumbie

.....

Venezuela

.....

Francouzská Guayana

.....

Surinam

.....

Guayana

.....

6 Vyškrtej termíny, které se nevztahují k oblasti Kolumbie, Venezuely, Francouzské Guayany, Surinamu a Guayany.

- Maracaibo   Orinoko   Amazonie   Guayanská vysočina   Andy   španělština
- Orinocká nížina   Magdalena   llanos   Bogota   pampy   Venezuelský záliv   Salto Angel
- Caracas   Manaus   Titicaca   bauxit   tropický deštný les   káva   Paramaribo
- ropa   Patagonie   cukrová třtina   Ohňová země   Georgetown   portugalština
- Rio de Janeiro   rybolov   Drakeův průliv   těžba dřeva   La Plata   nizozemština
- francouzský department   diamanty   Altiplano   Iguacú   Falklandy   angličtina
- Magalhaesův průliv   Karibské moře   Darienský záliv   mys Gallinas

STÁTY - EKVÁDOR, PERU, BOLÍVIE

1 Zjisti, která vlajka patří kterému státu, dopiš název státu pod konkrétní vlajku.

a)..... b)..... c).....

2 Dopln text, aby dával smysl.

..... je rozlohou největším andským státem. Rozlohou je asi ..... krát větší než Česká republika. Přesto má však ..... obyvatel. Jeho hlavní město ..... leží pouze 12 km od pobřeží ..... oceánu. V současnosti zde žije třetina obyvatelstva státu. Bolívie je menším státem a její počet obyvatel je pouze kolem ..... milionů. .... je nejmenším z andských států.

3 Do mapy zakresli a na volný řádek vepiš, o který geografický jev se jedná:

Lima..... Salar de Uyuni .....

Cotopaxi ..... Titicaca .....

Quito..... Pariñas .....

Chimborazo..... La Paz.....

Andy..... Cuzco.....

4 Vyber pravdivé tvrzení. Pro své odpovědi využij pomoci *Poznáváme svět v číslech a školního atlasu*.

- a) Peru je největším andským státem.
- b) Bolívie je rozlohou asi 18 krát větší než Česká republika.
- c) Všemi státy se táhne pohoří Andy.
- d) V Ekvádoru leží nejvyšší hora Jižní Ameriky Aconcagua.
- e) Bolívie je hospodářsky středně rozvinutou zemí.
- f) Oficiálně je hlavním městem Bolívie Sucre, ale ve skutečnosti tuto funkci zastává La Paz.
- g) Ekvádor je konstituční monarchií.
- h) Peru protéká Amazonka a na jejím toku leží významný přístav Iquitos.
- i) Ve všech andských zemích se před příchodem Evropanů rozkládala velká Mayská říše.
- j) Andské země mají velký přísun financí z nezákonného obchodu s drogami.
- k) V Peru se těží měď, stříbro a olovo.
- l) Vedle španělštiny je úřední řečí v Peru a Bolívii také portugalština.
- m) Významný podíl na hospodářství má v Peru a Ekvádoru rybolov.
- n) V Bolívii se těží ropa, zemní plyn a cín.
- o) Guano, které se těží v Peru, je zaschlý ptačí trus, který se využívá jako hnojivo.

5 Pro každou zemi charakterizuj hlavní složky hospodářství. Vypiš, které zemědělské produkty a významné suroviny země těží, zpracovává nebo vyváží.

Ekvádor

.....

Peru

.....

Bolívie

.....

6 Vyškrtej termíny, které se neváží k oblasti Ekvádoru, Peru a Bolívie.

Altiplano   Machu Picchu   Lima   Amazonka   pampy   Maracaibo   Caracas   Sao Paulo   La Plata
 Titicaca   llanos   Maraón   Guyanská vysočina   campos   Guayaquil   Peruánský proud
 Aconcagua   Salto Angel   Paraná   Quito   mys Pariñas   mys Branco   Andy   Galapágy
 Cuzco   Salar de Uyuni   Magalhaesův průliv   Chimborazo   Incká říše   kečuánština
 Sucre   španělština   La Paz   lamy   cukrová třtina   banány   Poopó   Callao   tropy
 rybolov   Falklandy   Bogotá   guano   měď   těžba dřeva

STÁTY – ARGENTINA, CHILE, PARAGUAY, URUGUAY

1 Zjisti, která vlajka patří kterému státu, dopiš název státu pod konkrétní vlajku.

a).....

b).....

c).....

d).....

2 Vyber pravdivé tvrzení, špatné tvrzení oprav na spodním řádku. Pro své odpovědi využij pomoci knihy *Poznáváme svět v číslech a školního atlasu*.

- a) Argentina je asi 35 krát větší než Česká republika ale její počet obyvatel je pouze 3,5 krát větší.
.....
- b) Hranici mezi Argentinou a Chile tvoří Andy.
.....
- c) Argentina, Chile a Uruguay mají velký podíl městského obyvatelstva, kolem 90 % veškerého obyvatelstva.
.....
- d) V Argentině se nalézají pampy, které jsou nejúrodnější oblastí Jižní Ameriky.
.....
- e) Chile vyniká v těžbě zinku.
.....
- f) Paraguay s Uruguayí jsou rozvojové země, jejichž hospodářství je závislé na těžbě ropy.
.....
- g) Řeka Paraná tvoří přirozenou hranici mezi Paraguayí a Argentinou.
.....
- h) Argentinské hospodářství je poměrně specializované na živočišnou výrobu. Ve velkém se chová skot. Vyváží se zemědělské produkty, hovězí maso, kůže, vlna a také obilí. Země také těží ropu.
.....
- i) Velký význam pro hospodářství Chile má díky vhodným podmínkám zemědělství.
.....
- j) V Patagonii převládá subtropické podnebí s východním prouděním.
.....

k) O Ohňovou zemi se dělí Chile s Argentinou.

.....

l) Většina průmyslu Argentiny je kvůli těžbě ropy soustředěna v jižní části státu.

.....

m) Vývozní produkty Uruguaye jsou z 90% tvořeny zemědělskými produkty. Země se specializuje na chov skotu a ovcí.

.....

n) Většinu obyvatelstva s výjimkou Uruguaye tvoří běloši.

.....

o) Obyvatelstvo regionu je koncentrováno v oblasti La Platy a střední části Chile.

.....

3 Do mapy zakresli a dopiš na volný řádek, o který geografický jev se jedná:

Atacama.....

Andy.....

Aconcagua.....

Laplatská nížina.....

Gran Chaco.....

Patagonie.....

Asunción.....

Buenos Aires.....

Montevideo.....

Santiago.....

4 Vyškrtej termíny, které se neváží k oblasti Argentiny, Chile, Paraguaye a Uruguaye.

- Ohňová země   Atacama   Maracaibo   Lima   Santiago   La Plata   Magalhaesův průliv
Montevideo   Cotopaxi   Aconcagua   Buenos Aires   pampa   Patagonie   Paraná
Orinoco   llanos   gaucho   mys Froward   Brazilská vysočina   Altiplano   Asunción   Poopó
tropický deštný les   La Paz   Uruguay   Venezuelský záliv   měď   ovce   víno   Salto Angel
nandu   kondor   lama   nejhustší síť železnic   černozemě   Titicaca   Amazonka

STÁTY - BRAZÍLIE

Na vlajce Brazílie je 27 hvězdiček, zdůvodni, proč.

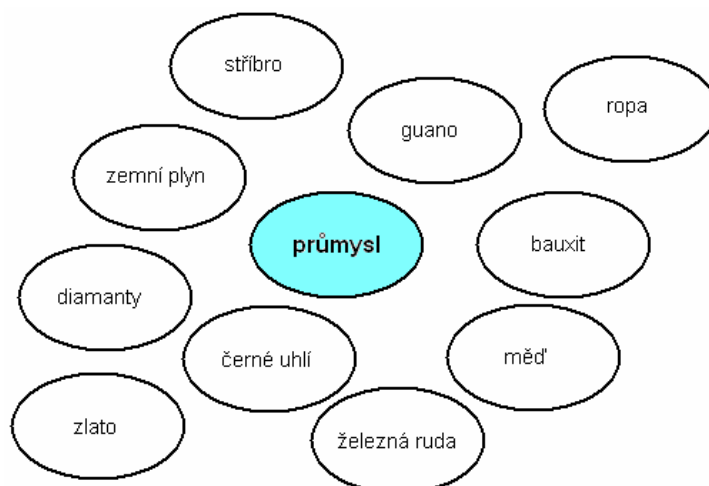
.....

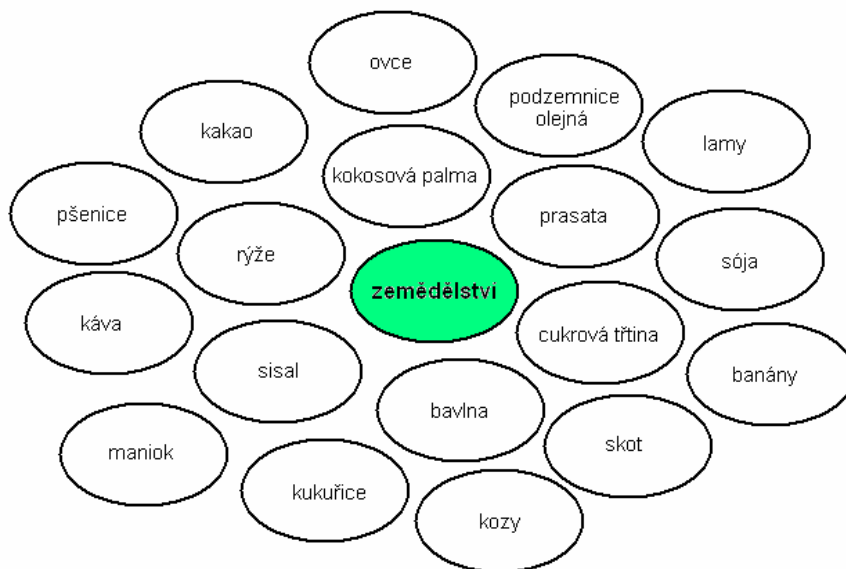

Zakresli do mapy: hlavní město, významná centra průmyslu, přístavní města, letiště, Guyanská vysočina, Brazilská vysočina, Amazonská nížina

Vybarvi bubliny, které mají pro hospodářství Brazílie velký význam pro dané odvětví.

4 Zakroužkuj správné tvrzení.

- Brazílie má rozlohu přes 8 milionů km².
- Počet jejích obyvatel je kolem 180 milionů.
- Hospodářsky země patří mezi rozvojové země.
- Země je největším jihoamerickým producentem banánů.
- Na území Brazílie se rozkládá Guyanská vysočina, Brazilská vysočina, Amazonská nížina a Laplatská nížina
- Přes území Brazílie protéká 2. nejvodnatější řeka, Amazonka.
- V Brazílii je mnoho negramotných.
- Země je světovým vývozcem železné rudy.
- V Sao Paulo a Rio de Janeiro je významné letiště.
- Nejvíce obyvatel země je soustředěno v Amazonské nížině.
- Největším městem země je Brasíliia.
- Významnou turistickou destinací je Rio de Janeiro.
- Na Amazonce leží významný přístav Santos, kde se nakládá polovina brazilského vývozu.
- V campos se těží dřevo.
- V Brazílii žije ocelot, jaguár, kapybara, kolibřík a také největší had světa, anankonda.

5 Vyškrtej termíny, které se nevážou k Brazílii

Amazonka   Recifé   vřešťan   Patagonie   Brazilská vysočina   Buenos Aires   pampa
 La Plata   Titicaca   Amazonská nížina   Venezuelský záliv   Drakeův průliv   Ohňová země
 Orinoko   Manaus   Brasíliia   míšenec   Itaipú   Santos   Sao Paulo   běloch   kapybara   nandu
 Aconcagua   Gran Chaco   Paraná   Pico da Neblina   anakonda   Marajó   Salto Angel
 Cotopaxi   Maracaibo   cukrová třtina   bauxit   guano   kondor   Quito   Belo Horizonte
 káva   Santiago   klokan   ocelot   mys Branco   Tichý oceán   campos   La Paz   dřevo

4.3 Metodická příručka pro učitele

Metodická příručka pro učitele

k učebnici a pracovnímu sešitu

Jižní Amerika

Obsah

- 1) Kde hledat Jižní Ameriku?
Poloha, rozloha, reliéf
- 2) Teplíčko nebo zima?
Podnebí a vodstvo
- 3) Co tu roste, co tu žije?
Vegetační pásma a živočišstvo
- 4) Kdo tu bydlí?
Obyvatelstvo
- 5) Na čem si tu pochutnám?
Hospodářství
- 7) Kolem karibského pobřeží
Státy – Kolumbie, Venezuela, Guyana, Surinam, Francouzská Guyana
- 8) Andské země
Státy – Ekvádor, Peru, Bolívie
- 9) Státy jižního cípu
Státy – Argentina, Chile, Paraguay, Uruguay
- 10) Jihoamerický obr
Stát – Brazílie
- 11) Články a literatura

Úvod

Tato metodická příručka pro učitele k učebnici a pracovnímu sešitu byla vytvořena, aby dělala učebnici a pracovnímu sešitu Jižní Amerika jakéhosi průvodce problematikou výuky. Hlavním předmětem metodické příručky je vytyčení hlavních bodů při probírání jednotlivých kapitol, na co by učitel/ka neměl při výuce zapomenout a které termíny je třeba vysvětlit, případně žákům připomenout. Tvoří jakousi osnovu každé kapitoly. Součástí metodické příručky jsou také správná řešení na otázky a úkoly z učebnice a pracovního sešitu. Na konci příručky je zařazeno několik zajímavých úryvků z článků populárních geografických časopisů, které by mohly být využity při výuce pro motivaci žáků. Naleznete zde také několik užitečných odkazů na zajímavé publikace. Je třeba dodat, že pro práci s učebnicí a pracovním sešitem je nutné, aby žáci využívaly Školní atlas světa (Kartografie, 2002), Geografické tabulky (Scientia, 2004) a Poznáváme svět v číslech (Nakladatelství České geografické společnosti, 2003).

1) Kde hledat Jižní Ameriku?

Poloha, rozloha, reliéf

Úvodní kapitola seznamuje žáky s polohou, rozlohou a reliéfem země. Je nutné pracovat s mapou a atlasem a geografickými tabulkami

CO JE TŘEBA PROBRAT

- poloha na mapě, lokalizace vzhledem k rovníku a obratníku
- vzdálenost od dalších kontinentů
- nejzazší místa kontinentu
- okolní moře a oceány, přilehlé ostrovy
- přírodní poměry - významné přírodní celky
- charakter reliéfu s důrazem na Andy (zemětřesení, sopečná činnost, vrcholy)

UČEBNICE

ÚKOL 1) B

ÚKOL 2)

- a) Guallatiri (Chile), Lascar (Chile), Cotopaxi (Ekvádor), Ubinas (Peru), Tupungatito (Chile), Nev. del Rulz (Kolumbie), Sangay (Ekvádor), Pichincha (Ekvádor), Puracé (Kolumbie), El Misti (Peru)
- b) Kolumbie, Ekvádor, Peru, Bolívie, Chile
- c) Ohňová země, patří Argentině a Chile

PRACOVNÍ SEŠIT

- 1)   a) Amazonská nížina   h) Patagonie
      b) Brazilská vysočina   i) Tichý oceán
      c) Andy   j) Karibské moře
      d) Guayanská vysočina   k) Falklandy
      e) Atlantský oceán   l) Panamský průplav
      f) La Plata   m) Ohňová země
      g) Laplatská nížina

- 2) **Galapágy**
1. Aconcagua	5. Pariñas
2. Froward	6. Ohňová země
3. Gallinas	7. Magalhaesův
4. Branco	8. Falklandy

- 3) Porovnání rozlohy.

Jižní Amerika je rozlohou kontinentu větší než Česká republika **b) 2320 násobně**.

Jižní Amerika je rozlohou kontinentu větší než Evropa přibližně **c) 2 násobně**.

- 4) 6 959 m n.m. **Aconcagua**
6 880 m n.m. **Ojos del Salado**

2) Teplíčko nebo zima?

Podnebí a vodstvo

Druhá kapitola je zaměřená na podnebné a hydrologické jevy kontinentu a jejich zákonitosti práce s nástěnnou mapou, školním atlasem a geografickými tabulkami

CO JE TŘEBA PROBRAT

Podnebí

- rozložení podnebných pásů na kontinentu
- specifika každého pásu, základní předpoklady vzniku
- místní odlišnosti a důvody jejich vzniku
- charakter podnebí náhorních plošin v Andách

Vodstvo

- poloha kontinentu, okolní oceány a moře
- významné zálivy a průlivy, průplavy
- vliv podnebí na vodstvo
- stanovení hranice úmoří
- významné toky
- významná jezera
- bezodtoké oblasti
- objasnění kartodiagramu, způsob zobrazení hodnot

UČEBNICE

ÚKOL 1) a) Buenaventur 7 155 mm

b) Arica 1 mm

c) východní pobřeží - Brazílský a Jižní rovníkový proud

západní pobřeží - Peruánský (Humboltův) proud

jižní pobřeží - Falklandský proud

ÚKOL 2) a) rozložení kontinentu kolem rovníku, rozdílný příjem slunečního záření, hradba And, oceánské proudy

b) pravidelné větry vanoucí na jižní polokouli ze směru jihovýchodního, na polokouli severní severovýchodního

c) 250 - 50 mm srážek

d) Cordoba - subtropický pás, Brasília - tropický pás

ÚKOL 3) a) rozdvojení řeky v pramenné nebo nížinné oblasti ve dva nebo více toků, jedinečný přírodní jev rameno Casiquiare odvádí vodu amazonského přítoku Río Negro

b) na hranici Peru a Bolívie

c) tropickým

d) levé přítoky: Maraňón, Napo, Putumayo, Japurá, Río Negro, Río Branco

pravé přítoky: Juruá, Purus, Madeira, Tapajós, Xingu, Tocantins

PRACOVNÍ SEŠIT

1)

Buenos Aires je město ležící v **subtropickém** podnebném pásu. Pro tento podnebný pás jsou charakteristické **kolísající** teploty. Srážky zabezpečují pravidelně vanoucí **pasáty** ze jihovýchodního směru. Oblast **Santiago a Valparaíso** je studenější a sušší vlivem **Peruánského oceánského proudu** .

Rio Gallegos leží v **mírném** podnebném pásu. Ten leží v **zúžené jižní části kontinentu**. Srážky dosahují maxima na **návětrných** stranách And. To je způsobeno větry **západních** směrů. To také zapříčiňuje, že sušší oblasti se nachází **východně, při pobřeží Atlantského oceánu** . Rio Gallegos, však leží v **nejjižnější** části kontinentu, kde má podnebí vlivem **studených větrů z blízké Antarktidy** spíše charakter **subpolární**.

Antofagasta je město ležící v **subtropickém** podnebného pásu. Avšak oblast, kde město leží je pod vlivem **Peruánského proudu** to zapříčiňuje, že jsou srážky téměř nulové. Rozkládá se zde jedna z nejsušších pouští světa **Atacama**.

2)

Pobřeží Jižní Ameriky je poměrně **málo** členité. Nejčlenitější je tichooceánské pobřeží v **jižní** části světadílu, které bylo vymodelováno horskými ledovci do mnoha fjordů, zátok a zálivů. Největším jezerem Jižní Ameriky je jezero **Maracaibo**. Je to **lagunové** jezero.

Západní pobřeží kontinentu omývají vody **Tichého** oceánu. Do něj se vlévají spíše řeky **krátké** a jejich spád je spíše **strmý**. **Drakeův** průliv odděluje Jižní Ameriku od Antarktidy. **Magalhaesův** průliv zase odděluje Jižní Ameriku od Ohňové země.

3)

Orinoko	Orinocká nížina
Amazonka	Amazonská nížina
Uruguay	Laplatská nížina
Paraná	soutok řek Paranaíba a Grande
Maracaibo	Venezuelský záliv
Titicaca	Altiplano
Salto Angel	Guayanská vysočina

4)

Orinoko	Venezuela, Kolumbie
Amazonka	Peru, Brazílie
Uruguay	Brazílie, Argentina, Uruguay
Paraná	Brazílie, Paraguay, Argentina
Maracaibo	Venezuela
Titicaca	Peru, Bolívie
Salto Angel	Venezuela

5)

Amazonka – životopis

Jmenuji se Amazonka a jsem dlouhá asi **7 062** km. Za můj pramen se považuje řeka Apurimac, pramenící v jižním **Peru**, která je zdrojnicí **Ucayali**. Můj vlastní tok vzniká soutokem Ucayali a Maraňonu, který rovněž pramení v Andách v Peru. Od soutoku obou řek se již jmenuji Amazonka. Protékám tropickým pásem, takže mám dostatek vody po celý rok. Každý rok ze svého povodí odnesu asi 1 miliardu tun kalu a písku. Ústím do Tichého oceánu nálevkovitým

ústím, které má maximální šířku až 250 km. Jelikož je mé ústí široké a ploché, mořská přílivová vlna, zvaná **pororoka**, proniká až 1400 km proti mému proudu. Pro námořní lodě (do 5000 t) jsem splavná až do Manausu, který leží 1690 km od mého ústí.

MOJE PROPORCE:

Délka mého toku.....**7 062** km

Rozloha mého povodí.....**7 180 000** km²

Průměrný průtok v ústí.....**110 000**m³/s

Za můj pramen je považován **Apurimac** a pramení v **Andách v jižním Peru**.

6)

Samuel Fritz

1. Darienský	7. Paulo Afonso
2. Marajó	8. Apurimac
3. Magdaléna	9. Casiquiare
4. Xingu	10. Atacamský
5. Venezuelský	11. Amazonas
6. Nahuel Huapi	

3) Co tu roste, co tu žije?

Vegetační pásma a živočišstvo

Obsahem této kapitoly je seznámení s faunou, flórou a základními typy krajín Jižní Ameriky.

CO JE TŘEBA PROBRAT

- podmínky vegetačního krytu pro dané oblasti kontinentu
- obecný charakter vegetačních pásů
- vegetace tropického podnebného pásu
  - ▶ tropické deštné lesy – význam pro planetu
    - druhová skladba, patrovité uspořádání
    - problém kácení a následky
  - ▶ savany – místní názvy campos, llanos
    - vegetační kryt, podmínky vzniku, zemědělské využití
- vegetace subtropického podnebného pásu
  - ▶ savany – místní název pampa
    - vegetační pokryv, podmínky vzniku

- vegetace mírného podnebného pásu
  - ▶ stepi – vegetační pokryv, podmínky vzniku
  - ▶ pouště – vegetační pokryv, podmínky vzniku
- vegetace And

výšková stupňovitost – vegetace přizpůsobená nadmořské výšce

  - ▶ horká země
  - ▶ mírná země
  - ▶ chladná země
  - ▶ studená země
  - ▶ zasněžená země

rozdíly mezi východními svahy a západními svahy

  - ▶ poušť Atacama
  - ▶ slané pouště a plošiny – Salar de Uyuni
- živočichové
  - ▶ tropů
  - ▶ subtropů
  - ▶ mírného podnebí
  - ▶ horských oblastí

typičtí jihoameričtí endemiti

Galapágy – výzkum Charlese Darwina, pozorování místní fauny

UČEBNICE

- ÚKOL 1)** a) deštné lesy rostou kolem rovníku – pravidelné, vydatné srážky po celý rok, na kterých je vegetace tropického deštného lesa závislá.
- b) pobřeží Tichého oceánu má díky převažujícímu západnímu proudění dostatek srážek, vysoká hradba And nepropustí srážky dále k východu, proto je východní pobřeží Atlantského oceánu suché
- c) studené větry a vzdušné hmoty z Antarktidy, blízkost Antarktidy
- ÚKOL 2)** a) Studený oceánský Peruánský proud, vysoké pohoří Andy, které nepropouští vlhkost z Atlantiku
- b) Dostatek srážek z Atlantského oceánu, které na kontinent přináší pasáty
- c) Blízkost Antarktidy, západní proudění, které přináší z Antarktidy studený vzduch

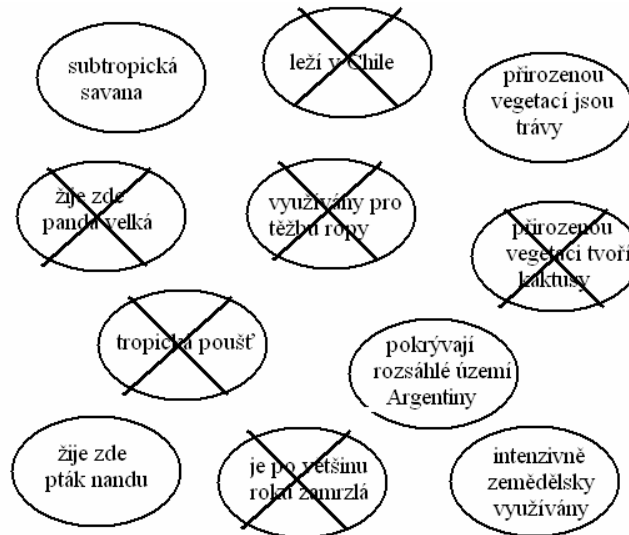
PRACOVNÍ SEŠIT

- 1) c) se rozkládá v tropickém podnebném pásu, má bohatou druhovou skladbu stromů, často vzácných, je významným producentem kyslíku na Zemi

2) a) maté

3) V pánvi řeky Orinoko se nalézají tropické savany, které mají místní název **llanos**. Vegetaci tvoří **vysoké trávy**. Jen výjimečně zde rostou stromy a keře. Ve střední Brazílii se suché savany nazývají **campos**. Rostou zde trávy, keře a osamělé stromy.

4)

5) **Lamy**, známé též jako velbloudi Jižní Ameriky, jsou zvířata z čeledi velbloudovití, která se přizpůsobila těžkému životu v Andách. V posledních 40 letech se šíří do celého světa jako chovný dobytek či zvěř chovaná v zoologických zahradách. Lamy mají rakovité chodidlo, opatřené mozolovitými polštáři, které jim umožňují snadný pohyb na písčitém a hrubém terénu a strmých skalách. Kopytka mají na konečném článku prstu. Postranní prsty zmizely. Jsou to mimochodníci, tzn. vykračují oběma pravýma/levýma nohama. Horní pysk je rozdělen, spodní řezáky jsou velmi ostré a stále dorůstají. Utváření pysků umožňuje spásání krátkých a tvrdých travin. Mají třídlivý žaludek. Srst je velmi hustá a zajišťuje účinnou ochranu proti nízkým teplotám ve vysokých výškách. Barva srsti je přizpůsobena prostředí. Počet červených krvinek dosahuje 14 mil. v 1 mm³ a funguje jako kompenzační mechanismus nízkého tlaku vzduchu ve vysokých výškách. I srdce je větší.

6) kolibřík
anakonda
vřešťan
lenochod
tapír
ocelot
kapybara

- 7) a) morče
b) nandu
c) piraňa

4) Kdo tu bydlí?

Obyvatelstvo

Kapitola je věnovaná popisu stručné historie obyvatelstva a dalších charakteristik, které se obyvatelstva týkají.

CO JE TŘEBA PROBRAT

- nástin historie – původní obyvatelstvo před kolonizacemi
- významné indiánské civilizace – významné oblasti osídlení
- kolonizace – španělské, portugalské zájmy, významní objevitelé
- zapojení dalších evropských zemí (Francie, Holanďani, Velká Británie)
- důsledky kolonizace na původní obyvatelstvo (nemoci, otroctví...)
- rasová struktura obyvatelstva, míšenci
- jazyky a podmínky jejich rozšíření
- náboženství – křesťanství, původní animistické
- současná populace Jižní Ameriky
- oblasti nejhustšího osídlení – podmínky
- urbanizace a její důsledky – velkoměsta, slumy

UČEBNICE

ÚKOL 1) a) 1492 Kryštof Kolumbus

- b) Peru
c) Machu Picchu

ÚKOL 2) a) Portugalština je úřední řečí pouze v Brazílii. Vliv na rozšíření jazyků měla kolonizace a stanovená demarkační linie pro kolonizování nových území Španěly a Portugalci.

b) Amerigo Vespucci (1451 nebo 1454 - 1512) byl významný italský cestovatel a objevitel, autor mnoha cestopisných spisů. Je po něm pojmenován kontinent Amerika, jehož východní pobřeží jako první z velké míry popsal. Jméno

Amerika, podle Vespucciho křestního jména, použil poprvé v mapě kartograf Martin Waldseemüller v roce 1507.

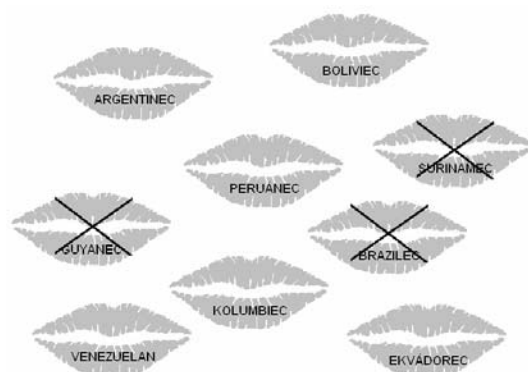
c) Francouzská Guyana, Surinam, Guyana

- ÚKOL 3)** a) za kolonizace šíření křesťanství, nucené pokatoličkování původních obyvatel
b) přírodní podmínky (podnebí, nadmořská výška...), původní osídlování pobřežních oblastí, špatně přístupné vnitrozemí
c) Brasílie

PRACOVNÍ SEŠIT

- 1) a) Bogotá, Medellín, Caracas, Valencia, Maracaibo atd.
b) Buenos Aires, Montevideo, Rosario, La Matanza atd.
c) Rio de Janeiro, Sao Paulo, Belo Horizonte, Recife, Salvador atd.

2)

3) Úplně první lidé přicházeli do Jižní Ameriky přes Severní Ameriku z **asijského** kontinentu přes Beringův průliv. Ten tvořil pevninské spojení mezi oběma kontinenty, jelikož hladina moře byla tehdy nižší .

Důsledkem kolonizace a přivážení afrických otroků do Jižní Ameriky je pestré rasové složení obyvatelstva. Smícháním různých ras vznikli míšenci, kteří tvoří významný podíl obyvatel zemí Jižní Ameriky. Pouze ve státech **Argentina** a **Uruguay** převažuje obyvatelstvo bílé rasy.

- 4) a) mestic
b) zamb

5) Původně si myslel, že doplul do Indie, jelikož hledal cestu do Indie z „druhé strany“.

6)

TORDESILLAS

1. Atahualpa	7. Pizzaro
2. Bogotá	8. Atliplano
3. Cabral	9. La Paz
4. Indiáni	10. mulat
5. nizozemština	11. mestic
6. Buenos Aires	

7)

- a)
1. Sao Paulo	6. Santiago
2. Buenos Aires	7. Belo Horizonte
3. Rio de Janeiro	8. Medellín
4. Lima	9. Porto Alegre
5. Bogota	10. Recife

b) většina měst založena při kolonizování kontinentu při pobřeží

c) Brazílie, Argentina, Peru (Venezuela)

d) Brazílie, Argentina, Peru

5) Na čem si tu pochutnám?

Hospodářství

Kapitola je zaměřena na specifikaci hospodářství zemí Jižní Ameriky. Charakterizuje zemědělství, podmínky pěstování a představuje nejpěstovanější plodiny. Představeny jsou také složky průmyslu, obory, které mají největší uplatnění, nerostné suroviny atd.

CO JE TŘEBA PROBRAT

- charakter hospodářství zemí Jižní Ameriky
- závislost na vývozu surovin, chudé země x „bohatší země“, struktura hospodářství

Zemědělství

- podmínky a předpoklady
- plodiny, které mají původ v Jižní Americe
- velkostatkáři
- rozmístění
- specializace

- rostlinná výroba – hlavní plodiny a oblasti pěstování (obiloviny, okopaniny, pochutiny atd.)
- živočišná výroba – chovaná zvířata, podmínky chovu daných zvířat
- rybolov – význam pro země při Tichomořském pobřeží

Průmysl

- charakteristika průmyslu jihoamerických zemí
- specializace na určitá odvětví – zpracovatelský, strojírenský
- nerostné bohatství – možnosti využití, hlavní oblasti soustředění
- energie v Jižní Americe – význam hydroelektráren

UČEBNICE

ÚKOL 1) a) eben, mahagon, balza, palisandr

b) vhodné podmínky především pampy, dále tropické savany – llanos, campos, vhodné klima, dostatek srážek, nebo se pěstují plodiny přizpůsobené danému podnebí

c) červozemě – tropy a subtropy, hnědozemě a kaštanové půdy – horské oblasti a mírný podnebný pás, černozemě – Laplatská nížina, pouštní půdy – při pobřeží Tichého oceánu

d) černozemě – pampy Laplatské nížiny

ÚKOL 2) a) v Brazílii se nachází největší tropický deštný les na světě

b) Peruánský proud, Falklandský proud, Brazílský proud, Jižní rovníkový proud

c) Rio de Janeiro, Sao Paulo, Buenos Aires, Montevideo, Lima, Santiago, Bogotá atd.

d) styk litosférických desek – tlaky a teplo

e) menší množství síry do pecí při zpracování železné rudy

f) pobřeží Karibského moře, Ekvádor, Atlantské pobřeží – záliv Sv. Jiří, východoatlantské pobřeží Brazílie, Ohňová země

PRACOVNÍ SEŠIT

1) mapa

a) skot se chová v tropických i subtropických savanách, největší stavy skotu mají Argentina a Brazílie, význam má také pro Bolívii a Kolumbii

b) pšenice se pěstuje v úrodných pampách ale také na terasovitých políčkách And

kukuřice se pěstuje v nižších polohách And, při atlantském pobřeží Brazílie, Argentiny a v pampách

2) Kávovník je

c) keř

V Jižní Americe se nejvíce pěstuje

a) v tropech

Obsahuje

a) kofein

3) Chile, Peru, Ekvádor, Kolumbie

4)

banány

Ekvádor, Brazílie, Kolumbie, Venezuela

cukrová třtina

Brazílie, Kolumbie, Surinam, Guyana

bavlna

Brazílie, Peru, Argentina

káva

Brazílie, Kolumbie, Ekvádor

kukuřice

Brazílie, Argentina

pšenice

Argentina, Brazílie

5)

Kolumbie	ZLATO	CÍN	ZINEK	BAUXIT
ROPA	STŘÍBRO	OLOVO	MĚĎ	ŽELEZNÁ RUDA

Chile	ZLATO	CÍN	ZINEK	BAUXIT
ROPA	STŘÍBRO	OLOVO	MĚĎ	ŽELEZNÁ RUDA

Peru	ZLATO	CÍN	ZINEK	BAUXIT
ROPA	STŘÍBRO	OLOVO	MĚĎ	ŽELEZNÁ RUDA

Bolívie

ROPA ZLATO CÍN ZINEK BAUXIT
STŘÍBRO OLOVO MĚĎ ŽELEZNÁ RUDA

Ekvádor

ROPA ZLATO CÍN ZINEK BAUXIT
STŘÍBRO OLOVO MĚĎ ŽELEZNÁ RUDA

Venezuela

ROPA ZLATO CÍN ZINEK BAUXIT
STŘÍBRO OLOVO MĚĎ ŽELEZNÁ RUDA

Surinam

ROPA ZLATO CÍN ZINEK BAUXIT
STŘÍBRO OLOVO MĚĎ ŽELEZNÁ RUDA

Brazílie

ROPA ZLATO CÍN ZINEK BAUXIT
STŘÍBRO OLOVO MĚĎ ŽELEZNÁ RUDA

6) Co zde obdivovat?**Doprava, cestovní ruch a ochrana životního prostředí**

Kapitola je věnovaná problematice dopravy, cestovního ruchu a ochrany životního prostředí. V kapitole jsou jmenovány všechny druhy dopravy, a kladen důraz na ty nejvýznamnější. Cestovní ruch jmenuje významné destinace, kterými je Jižní Amerika proslavena. Také problematika ochrany životního prostředí je shrnuta v několika řádcích.

CO JE TŘEBA PROBRAT Doprava

- obecná charakteristika významu, kvality a rozsahu dopravy pro jihoamerického kontinentu
- definování významu železniční dopravy – oblasti nejhustší sítě, problémy stavby železnic, nejvýše položené železnice
- definování významu silniční dopravy – kvalita silnic, hustota sítě, podmínky výstavby silnic

- význam vnitrozemské vodní dopravy – jmenování splavných řek a přístavů, jaké výhody a nevýhody, uplatnění pro jihoamerickou dopravu
- význam námořní dopravy – vliv pro hospodářství a zahraniční obchod jihoamerických zemí, jmenování důležitých přístavů, jaké komodity se přepravují
- význam letecké dopravy – uplatnění pro komunikaci s vnitrozemím, zastaralé letadla, ale velmi významný druh dopravy při spojení s dalšími kontinenty, nejdůležitější letiště
- význam potrubní dopravy – význam v dopravě surovin z nalezišť do přístavů
- důraz na rekapitulaci tradičních forem dopravy, především ve velehorských oblastech – lamy, muly, osli atd.

Cestovní ruch

- pestré prostředí Jižní Ameriky – mnoho „potenciálních“ cílů
- aktuální stav cestovního ruchu v Jižní Americe, význam cestovního ruchu pro hospodářství jihoamerických zemí
- nejnavštěvovanější cíle – indiánské památky, národní parky, vodopády, Galapágy, brazilský karneval atd.

Ochrana životního prostředí

- přiblížit význam uchování jedinečného prostředí Jižní Ameriky pro další generace
- význam vyhlášení ochranných území
- jmenování konkrétních příkladů jihoamerických národních parků (největší, nejstarší, nejznámější)

UČEBNICE

- ÚKOL 1)** a) La Plata je oblastí s potřebou dopravování zemědělských produktů do přístavů a zázemí velkých měst, stejně jako nutnost propojení měst ležících ve vnitrozemí
- b) Recife, Juazeiro, Floriano, Imperatriz, Marabá, Altamira, Itaituba, Humaitá, Porto Velho, Rio Branco, Cruzeiro do Sul
- c) Recife

- ÚKOL 2)** a) ve Venezuele a Kolumbii z vnitrozemí, místa těžby do přístavu na pobřeží, v Ekvádoru z vnitrozemí opět do přístavu, v Bolívii z vnitrozemí do chilského přístavu Arica
- b) Recife, Santos, Porto Alegre, Comodoro Rivadavia, Caracas, Oranjestad, Maracaibo, Guayaquil, Lima, Valparaíso atd.

c) do Severní Ameriky, Evropy a Asie

d) Oranjestad, Lima, Valparaíso, Macapá, Tubarao, Rio de Janeiro, Buenos Aires

PRACOVNÍ SEŠIT

1) a) Santarém

b) Manaus

c) Posadas

d) Rosario

2) 1. Buenos Aires

2. Sao Paulo

3. Rio de Janeiro

4. Caracas

5. Santiago

6. Lima

3) Význam železniční dopravy v Jižní Americe **sesnižuje**. Nej hustější síť a nejvíce využívaná je v oblasti **La Platy**. Kvalitních silnic je v Jižní Americe **velmi málo**. A jsou budovány pouze v **oblasti velkých měst**.

4) cestovní agentura

5) 1. Antofagasta

2. Buenos Aires

3. Maracaibo

4. Sao Paulo

5. Recife

6. Santiago

7. Lima

TUBARAO

6) 1. Antofagasta - Chile   5. Recife - Brazílie

2. Buenos Aires – Argentina   6. Santiago - Chile

3. Maracaibo – Venezuela   7. Lima - Peru

4. Sao Paulo – Brazílie

7) Kolem karibského pobřeží

Státy – Kolumbie, Venezuela, Guyana, Surinam, Francouzská Guyana

Kapitola má žákům přiblížit země Jižní Ameriky, které se rozprostírají kolem pobřeží Karibského moře a blíže specifikovat hospodářství jednotlivých zemí.

CO JE TŘEBA PROBRAT

- je třeba zopakovat obecné charakteristiky regionu a podrobněji zaměřit na výše jmenované země
- poloha zemí – zařazení regionu v Jižní Americe
- povrch – Andy, Guayanská vysočina, Orinocká nížina
- podnebí a vegetace – tropické, podmínky pro tropický deštný les, savany
- vodstvo – Orinoko, Maracaibo
- obyvatelstvo – rozmístění, oblasti s nejvyšší hustotou obyvatelstva, rasové složení, odlišnosti v Surinamu, Guyaně a Francouzské Guyaně
- před charakteristikou hospodářství konkrétních zemí nutné obecně shrnout, jak jsou země hospodářsky vyspělé, zařadit do rozvojových zemí, vyzdvihnout význam Venezuely a Kolumbie
- jiná etnika v Guyanách, odlišnost od ostatních zemí Jižní Ameriky

specifikace hospodářství Venezuely

- rozvojový průmyslově-zemědělský stát se silnou závislostí na těžbě ropy
- základem hospodářství – průmysl (zaměstnává okolo 1/3 ekonomicky aktivního obyvatelstva)
- klást důraz na závislost země na těžbě ropy a jejím zpracování (řada ropovodů z místa těžby do přístavů a rafinerií)
- vedle petrochemie význam také hutnictví železa a barevných kovů, strojírenství (automobilový průmysl)
- těžba diamantů, zlata, bauxitu
- většina energie z vodních elektráren (na řece Caroní jedna z největších hydroelektráren světa)
- zemědělství – pěstování obilovin, tropického ovoce

specifikace hospodářství Kolumbie

- základem pro hospodářství země – zemědělství
- pěstování banánů, cukrové třtiny, ovoce
- problém pěstování koky
- především zdůraznit význam pěstování a vývozu kávy (20% exportu země)

- nerostné bohatství země – nevyužitelné, špatně dostupné, špatná infrastruktura
- těžba ropy, zemního plynu, zlata (nejvíce v Jižní Americe), stříbro, železná ruda, černé uhlí
- v průmyslu pracuje 1/3 ekonomicky aktivního obyvatelstva, odvětvími jsou hutnictví železa a hliníku a strojírenství

specifikace hospodářství Guyany

- pěstování zemědělských plodin – cukrové třtiny, rýže, kokosové palmy
- významná také těžba bauxitu, zlata a diamantů

specifikace hospodářství Surinamu

- závislost země na těžbě a zpracování bauxitu
- podmínky pro pěstování rýže a cukrové třtiny
- etnická pestrost země

specifikace hospodářství Francouzské Guyany

- území z velké části pokryto deštnými lesy
- těžba dřeva
- význam kosmického průmyslu

PRACOVNÍ SEŠIT

- 1) a) Venezuela   d) Kolumbie
       b) Surinam   e) Guyana
       c) Francouzská Guyana

2)

Kolumbie – mestici

Venezuela – mestici a mulati

Guyana - Indové

Surinam - kreolové

Francouzská Guyana – kreolové

3) **hlavní město** Kolumbie – Bogotá, Venezuely – Caracas, Guyany – Georgetown, Surinamu

– Paramaribo, Francouzská Guyana - Cayenne

významné letiště – Caracas, Bogotá, Georgetown, Paramaribo

přístavy – Maracaibo, Caracas, Amuay, Oranjestad

- 4)
- b) Maracaibo a Caracas jsou významná přístavní města ve Venezuele.
  - d) Francouzská Guyana je francouzský department a její rozloha je pouze asi o 5 tisíc km² větší než rozloha ČR.
  - f) Indové se významně podílí na obyvatelstvu Guyany a Surinamu.
  - g) Největší podíl městského obyvatelstva má Venezuela, nejmenší naopak Guyana.
  - h) Většinu vývozu Venezuely tvoří ropa a ropné výrobky.
  - j) Většina obyvatelstva Surinamu a Guyan žije při pobřeží.
  - l) Venezuela má 2,3 krát více obyvatel než Česká republika.
  - m) Surinam má 2 krát větší rozlohu než Česká republika.
  - n) Hlavním městem Kolumbie je Bogotá a dalším významným městem je Medellín.

5)

Kolumbie	cukrová třtina, ovoce, banány, káva, ropa, zemní plyn, zlato, stříbro, železná ruda, černé uhlí
Venezuela	ropa, diamanty, zlato, bauxit, tropické ovoce, obiloviny
Guyana	cukrové třtiny, rýže, kokosové palmy, bauxit, zlato, diamanty
Surinam	bauxit, rýže, cukrová třtina, dřevo
Francouzská Guyana	těžba dřeva

6)

Maracaibo   Orinoko   Amazonie   Guayanská vysočina   Andy   španělština
 Orinocká nížina   Magdalena   llanos   Bogota   pampy   Venezuelský záliv   Salto Angel
 Caracas   Manaus   Titicaca   bauxit   tropický deštný les   káva   Paramaribo
 ropa   Patagonie   cukrová třtina   Ohňová země   Georgetown   portugalština
 Rio de Janeiro   rybolov   Drakeův průliv   těžba dřeva   La Plata   nizozemština
 francouzský department   diamanty   Altiplano   Iguacú   Falklandy   angličtina
 Magalhaesův průliv   Karibské moře   Darienský záliv   mys Gallinas

8) Andské země

Státy – Ekvádor, Peru, Bolívie

Kapitola je věnována státům probíhajícím podél západního pobřeží kontinentu, shrnuje charakteristiku regionu ze socio-grafické i fyzicko-geografické stránky. Důraz je kladen na hospodářství států.

CO JE TŘEBA PROBRAT

- je třeba zopakovat obecné charakteristiky regionu a přesněji zaměřit na výše jmenované země
- poloha zemí – zařazení regionu v Jižní Americe
- povrch – Andy, Amazonská nížina
- typy krajiny – pobřeží, hory, deštný leš
- podnebí a vegetace – tropické a subtropické
- zopakovat výškovou stupňovitost horských oblastí, vliv na vegetaci a podnebí
- vodstvo – pramenná oblast přítoků Amazonky, řeky Tichého oceánu krátké, prudké, jezera – Titicaca, Poopó
- ostrovy – Galapágy patří Ekvádoru
- obyvatelstvo – rozmístění, oblasti s nejvyšší hustotou obyvatelstva, rasové složení, společní indiánští předkové – vliv na dnešní populaci všech andských zemí
- před charakteristikou hospodářství konkrétních zemí nutné obecně shrnout, jak jsou země hospodářsky vyspělé, zařadit do rozvojových zemí
- problematika pěstování koky - drogy

specifikace hospodářství Ekvádoru

- agrárně průmyslový stát s rozvinutou těžbou ropy
- asi ¼ obyvatelstva žije pod úředně stanovenou hranicí chudoby
- ropa – nevýznamnější nerostnou surovinou, těžba stoupá
- další nerostné suroviny – zemní plyn, zlato, stříbro, železná ruda
- vedle petrochemického průmyslu a strojírenství význam tradičního textilního a oděvního průmyslu
- zemědělství zaměstnává 1/3 ekonomicky aktivního obyvatelstva
- především pěstování banánů a kaka (v produkci banánů 1. na světě), dále káva, podzemnice a další
- významný je rybolov – podporován vládou (1. na světě v produkci garnátů)
- významná těžba dřeva – také vzácného (mahagon, eben, balza – 1. na světě)

specifikace hospodářství Peru

- rozvojový zemědělsko-průmyslový stát s rozvinutým těžebním průmyslem
- vysoký zahraniční dluh a nezaměstnanost
- rozsáhlé nerostné bohatství
- těžba mědi, stříbra, olovo, zinku, zlata, cínu, železné rudy a dalších
- dříve velmi významná těžba guana – vysvětlit pojem

- v průmyslu význam hutnictví barevných kovů a železa
- v zemědělství je zaměstnáno více než třetina obyvatelstva ekonomicky aktivního
- země má pouze necelá 3 % orné půdy
- významné plodiny – cukrová třtina, brambory, obiloviny, také kávovník, kakaovník, banány
- význam živočišné výroby – tradiční chov lam, skotu a dalších
- pro stát je velmi významný rybolov (v objemu výlovu je 3. na světě)
- těžba dřeva

specifikace hospodářství Bolívie

- rozvojový agrární stát s rozvinutým těžebním průmyslem
- značné nerostné bohatství, úrodná půda
- nerostné zdroje – cín, stříbro, zinek olovo, zlato, měď, železná ruda a další
- rudy v regionu Altiplano
- průmysl je specializován na potravinářství a textilní a také na hutnictví barevných kovů a strojírenství
- zemědělství zaměstnává kolem 42% ekonomicky aktivních obyvatel země
- rozsáhlé pěstování koky
- pěstuje se obiloviny, brambory, maniok, sója, cukrová třtina, káva, kakao a ovoce
- chová se převážně skot
- významná je těžba dřeva

PRACOVNÍ SEŠIT

1) a) Peru

b) Ekvádor

c) Bolívie

2)

Peru je rozlohou největším andským státem. Rozlohou je asi **16** krát větší než Česká republika. Přesto má však **přes 27 milionů** obyvatel. Jeho hlavní město **Lima** leží pouze 12 km od pobřeží **Tichého** oceánu. V současnosti zde žije třetina obyvatelstva státu. Bolívie je menším státem a její počet obyvatel je pouze kolem **8,6** milionů. Ekvádor je nejmenším z andských států.

3)

Lima hlavní město Peru	Salar de Uyuni solná poušť, plošina
Cotopaxi ekvádorská sopka	Titicaca jezero na hranici Peru a Bolívie
Quito hlavní město Ekvádoru	Pariñas mys nejzápadnější místo kontinentu (Peru)
Chimborazo ekvádorská sopka	La Paz hlavní město Bolívie
Andy pohoří při západním pobřeží	Cuzco historické město, založené Inky

4)

- a) Peru je největším andským státem.
- c) Všemi státy se táhne pohoří Andy.
- f) Oficiálně je hlavním městem Bolívie Sucre, ale ve skutečnosti tuto funkci zastává La Paz.
- h) Peru protéká Amazonka a na jejím toku leží významný přístav Iquitos.
- j) Andské země mají velký přísun financí z nezákonného obchodu s drogami.
- k) V Peru se těží měď, stříbro a olovo.
- m) Významný podíl na hospodářství má v Peru a Ekvádoru rybolov.
- n) V Bolívii se těží ropa, zemní plyn a cín.
- o) Guano, které se těží v Peru, je zaschlý ptáčí trus, který se využívá jako hnojivo.

5)

Ekvádor

ropa, zlato, stříbro, banány, káva, kakao, kukuřice, ječmen, pšenice, brambory, maniok, rybolov, těžba dřeva

Peru

měď, stříbro, olovo, guano, cukrová třtina, bavlna, pšenice, kukuřice, lamy, kozy, ovce, vzácné dřevo, rybolov

Bolívie

ropa, zemní plyn, zlato, cín, brambory, kukuřice, maniok, bavlník, cukrová třtina, káva, kakao

6)

Altiplano Machu Picchu Lima Amazonka pampy Maracaibo Caracas Sao Paulo La Plata
Titicaca llanos Maraón Guyanská vysočina campos Guayaquil Peruánský proud
Aconcagua Salto Angel Paraná Quito mys Pariñas mys Branco Andy Galapágy
Cuzco Salar de Uyuni Magalhaesův průliv Chimborazo Incká říše kečuánština
Sucre španělština La Paz lamy cukrová třtina banány Poopó Callao tropy
rybolov Falklandy Bogotá guano měď těžba dřeva

9) Státy jižního cípu

Státy – Argentina, Chile, Paraguay, Uruguay

Kapitola přibližuje charakter států jižní části kontinentu. Shrnuje informace z fyzicko-geografické i socioekonomické sféry, které již byly zmíněny v předchozích kapitolách. Pozornost je však zaměřena na Argentinu, Chile, Paraguay a Uruguay.

CO JE TŘEBA PROBRAT

- je třeba zopakovat obecné charakteristiky regionu a přesněji zaměřit na výše jmenované země
- poloha zemí – zařazení regionu v Jižní Americe
- povrch – Andy, Laplatská nížina, Gran Chaco, Patagonie
- podnebí a vegetace – subtropické a mírné
- mimotropická savana – pampa, uplatnění v zemědělství
- zopakovat výškovou stupňovitost horských oblastí, vliv na vegetaci a podnebí
- nejvyšší vrcholy pokryty ledovci a sněhem
- zopakovat důvod vzniku Atacamy
- vodstvo – řeky Paraguay, Uruguay – ústí La Plata, vodopády Iguacú
- obyvatelstvo – oblasti nejhustšího osídlení, podíl městského obyvatelstva, úřední jazyky, rasové složení, problematika velkoměst – chudinské čtvrti

specifikace hospodářství Argentiny

- zemědělsko-průmyslový stát s vyspělým zemědělstvím a mnoha-odvětvovým průmyslem
- velký státní dluh
- velké nerostné bohatství
- významná průmyslová odvětví - hutnictví železa, barevná metalurgie, stářírenství, chemický a potravinářský
- průmysl rozložen nerovnoměrně - Buenos Aires
- většina zemědělské půdy obhospodařována velkostatkáři
- světově významný producent obilovin - pšenice, kukuřice, čirok a další
- rozsáhlá živočišná výroba - velké stavy zvířat, především skot
- významný chov koní
- důležitý je rybolov a těžba dřeva (kebračo)
- významné námořní i vnitrozemské přístavy
- ropovody - z nalezišť do přístavů
- významný podíl jaderné energie

specifikace hospodářství Chile

- všestranná odvětvová struktura
- ekonomický růst
- velká míra urbanizace (85 %), asi 40 % obyvatelstva v aglomeraci hlavního města
- značné nerostné bohatství, především na severu země
- těžba mědi (1.na světě), železné rudy, stříbra, také ropa a zemní plyn
- v průmyslu dominuje hutnictví železa a barevných kovů
- zemědělství soustředěno na domácí trh - možnost využití pouze malé části území státu, přesto nekryje domácí spotřebu
- sklízí se obiloviny, luskoviny, olejniny, ovoce
- chov skotu, ovcí, koz
- velký význam mořský rybolov a těžba dřeva

specifikace hospodářství Paraguaye

- rozvojový agrární stát s velkým vlivem zahraničního kapitálu v průmyslu a službách
- stát vykazuje velký přirozený přírůstek
- téměř polovina ekonomicky aktivního obyvatelstva je zaměstnána v zemědělství
- velký půdní fond - nevyužit
- převažuje živočišná výroba nad rostlinnou
- chov skotu, prasat, ovcí - kolem oblasti povodí Paraguay a Paraná
- pěstuje se sója, pšenice, kukuřice, cukrová třtina, maniok, rýže a další
- v řekách rybolov
- těžba dřeva - vzácných druhů (kebračo)
- sběr listů cesmíny paraguayské - maté
- 100% energie vyrábí vodní elektrárny -Itaipú

specifikace hospodářství Uruguaye

- průmyslově agrární stát s rozvinutou živočišnou výrobou a silným zahraničním kapitálem
- omezené nerostné zdroje - menší ložiska železné rudy, mědi, olova atd.
- průmysl zaměstnává asi 30% ekonomicky aktivních obyvatel, dominují odvětví petrochemické a chemické
- zemědělství - pěstují se obiloviny, brambory, cukrová třtina, olejniny
- živočišná výroba význam pro vývoz - hlavní zaměření chov ovcí
- využití velkých ploch pastvin

1) a) Argentina

b) Chile

c) Paraguay

d) Uruguay

2)

a) Argentina je asi 35 krát větší než Česká republika ale její počet obyvatel je pouze 3,5 krát větší.

b) Hranici mezi Argentinou a Chile tvoří Andy.

c) Argentina, Chile a Uruguay mají velký podíl městského obyvatelstva, kolem 90 % veškerého obyvatelstva.

d) V Argentině se nalézají pampy, které jsou nejúrodnější oblastí Jižní Ameriky.

e) Chile vyniká v těžbě **mědi**.

f) Paraguay s Uruguayí jsou rozvojové země, jejichž hospodářství je závislé na **zemědělství**.

g) Řeka Paraná tvoří přirozenou hranici mezi Paraguayí a Argentinou.

h) Argentinské hospodářství je poměrně specializované na živočišnou výrobu. Ve velkém se chová skot. Vyvází se zemědělské produkty, hovězí maso, kůže, vlna a také obilí. Země také těží ropu.

i) **Malý** význam pro hospodářství Chile má díky **nevhodným** podmínkám zemědělství.

j) V Patagonii převládá **mírné** podnebí se **západním** prouděním.

k) O Ohňovou zemi se dělí Chile s Argentinou.

l) Většina průmyslu Argentiny je kvůli těžbě ropy soustředěna v **severovýchodní** části státu.

m) Vývozní produkty Uruguaye jsou z 90% tvořeny zemědělskými produkty. Země se specializuje na chov skotu a ovcí.

n) Většinu obyvatelstva s výjimkou **Paraguaye** tvoří běloši.

o) Obyvatelstvo regionu je koncentrováno v oblasti La Platy a střední části Chile.

3)

Atacama **poušť** při **západním pobřeží kontinentu**

Andy **pohoří** při **západním pobřeží kontinentu**

Aconcagua **nejvyšší hora kontinentu**

Laplatská nížina **nížina** v **Argentině**

Gran Chaco **suchá planina**

Patagonie **plošina** v **Argentině**

Asunción **hlavní město Paraguaye**

Buenos Aires **hlavní město Argentiny**

Montevideo **hlavní město Uruguaye**

Santiago **hlavní město Chile**

4)

Ohňová země   Atacama   Maracaibo   Lima   Santiago   La Plata   Magalhaesův průliv
Montevideo   Cotopaxi   Aconcagua   Buenos Aires   pampa   Patagonie   Paraná
Orinoco   llanos   gaucho   mys Froward   Brazilská vysočina   Altiplano   Asunción   Poopó
tropický deštný les   La Paz   Uruguay   Venezuelský záliv   měď   ovce   víno   Salto Angel
nandu   kondor   lama   nejhustší síť železnic   černozemě   Titicaca   Amazonka

10) Jihoamerický obr

Stát – Brazílie

Kapitola shrnuje fyzicko-geografické a socio-geografické poměry území největší jihoamerické země a zároveň uvádí stručnou charakteristiku hospodářství této země. Při výuce je třeba využít geografických tabulek a školního atlasu.

CO JE TŘEBA PROBRAT

- je třeba zopakovat obecné charakteristiky regionu a přesněji zaměřit na výše jmenovanou zemi
- poloha země – zařazení regionu v Jižní Americe
- povrch – Brazilská vysočina, Guyanská vysočina, Amazonská nížina
- podnebí a vegetace – tropické, subtropické podnebí, rozdíly ve srážkách, na ní závislá vegetace, přizpůsobení - tropický deštný les
- zopakovat význam tropického deštného lesa
- tropická savana – campos
- vodstvo – řeka Amazonka a její přítoky
- obyvatelstvo – oblasti nejhustšího osídlení, podíl městského obyvatelstva, úřední jazyky, rasové složení, problematika velkoměst – chudinské čtvrti

specifikace hospodářství Brazílie

- průmyslově zemědělský stát s velkými nerostnými zdroji
- obrovské nerostné bohatství
- světově významná těžba železné rudy, bauxitu, manganu, cínu, zlata, diamantů a dalších
- z paliv význam těžby ropy a zemního plynu, černého uhlí i uranu

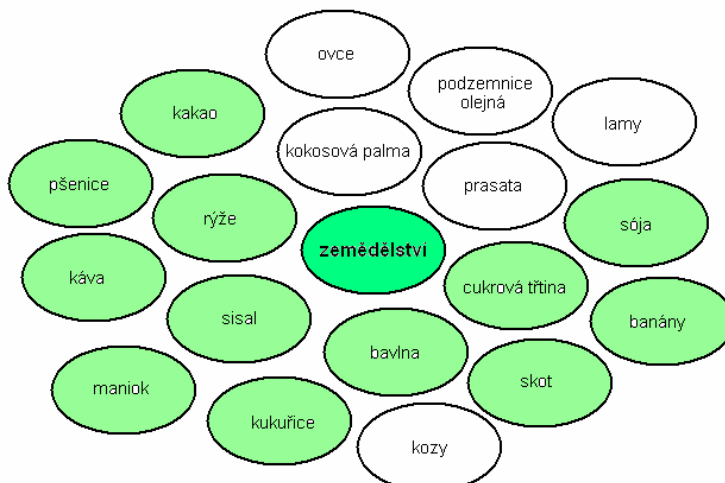
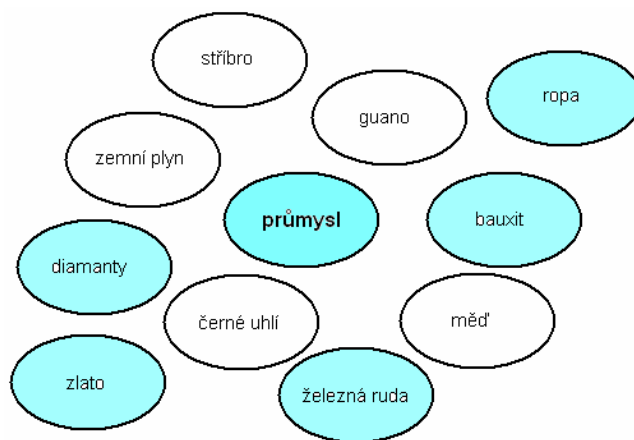
- většina energie vyrobena ve vodních elektrárnách - velký energetický potenciál jihoamerických řek (s Paraguayí postavená hydroelektrárna Itaipú)
- v průmyslu dominuje hutnictví železa a neželezných kovů, strojírenství, elektrotechnika, petrochemie a další
- průmysl soustředěn v pásu na jihu a jihovýchodě země
- zemědělství - světový producent kávy, pomerančů, cukrové třtiny, banánů, kakaa, sóji, obilovin, sklízí se také okopaniny (maniok, brambory, yamy)
- přední místa na světě v chovu skotu
- význam rybolovu
- v dopravě problematika transamazonské dálnice - odlesňování
- vnitrozemské přístavy, námořní přístavy - mezinárodní obchod
-

PRACOVNÍ SEŠIT

1) 26 spolkových států + 1 federální distrikt

2) mapa

3)

4)

- a) Brazílie má rozlohu přes 8 milionů km².
- b) Počet jejích obyvatel je kolem 180 milionů.
- c) Hospodářsky země patří mezi rozvojové země.
- g) V Brazílii je mnoho negramotných.
- h) Země je světovým vývozcem železné rudy.
- i) V Sao Paulo a Rio de Janeiro je významné letiště.
- l) Významnou turistickou destinací je Rio de Janeiro.
- o) V Brazílii žije ocelot, jaguár, kapybara, kolibřík a také největší had světa, anankonda.

5)

Amazonka   Recife   vřešťan   Patagonie   Brazílská vysočina   Buenos Aires   pampa
La Plata   Titicaca   Amazonská nížina   Venezuelský záliv   Drakeův průliv   Ohňová země
Orinoko   Manaus   Brasília   míšenec   Itaipú   Santos   Sao Paulo   běloch   kapybara   handu
Aconcagua   Gran Chaco   Paraná   Pico da Neblina   anakonda   Marajó   Salto Angel
Cotopaxi   Maracaibo   cukrová třtina   bauxit   guano   kondor   Quito   Belo Horizonte
káva   Santiago   klokan   ocelot   mys Branco   Tichý oceán   campos   La Paz   dřevo

11) Články a literatura

Poušť plná života (Broulová, 2000)

Tak jak se o soli často hovoří jako o bílém zlatě, tak jako pro Brazilce a Kolumbijce má káva cenu žlutého kovu a černým zlatem se zase někde jinde pyšní vlastníci ropných či uhelných ložisek, tak i Peruánci mají svůj "kov nejcennější". Ačkoliv Peru patří k významným pěstitelům cukrové třtiny, banánů, tabáku i nechvalně proslulé koky, "opravdové zlato" je ukryto právě tady. Na několika malých ostrůvcích, jež byste na mapě snadno přehlédli. A co že to je, co má tak obrovskou cenu a zaslouhuje si takovéto srovnání? Nevzhledné páchnoucí hrudky, prach zemité barvy, písek, kousky rozpadlé horniny, drobné škebličky, chuchvalce peří a skořápky. Toto je vytěžené "peruánské zlato", které byste našli v téměř stokilových žocích, jež se odtud vyvážejí. Pravda, dnes budete čekat i několik let, než tudy projedou lodě s tímto nákladem, neboť těžba tu probíhá teprve tehdy, až zlato "naroste" do potřebné výšky. V polovině minulého století však těžba tohoto přírodního hnojiva měla rozhodující vliv na hospodářství a prosperitu země. Dějiny Peru v úctě k tomuto daru přírody dokonce označují tuto epochu poetickým názvem "období guána". Huanu, jak byl ptačí trus zprvu označován, používali už Inkové a byli si dobře vědomi toho, jakou cenu pro ně má. Smrtí trestali každého, kdo by chtěl krást či ničit ostrovní poklad. Dobře věděli, že bez něho by v horách nebylo co jíst. Z kečuánského huanu vzniklo později španělské označení guano (v češtině se užívá podoba guáno). První dobyvatelé ze starého kontinentu zaslepeni leskem nepřeborného množství skutečného zlata, které říše Inků nabízela, opovrhovali tímto hnojivem, a tak byly ostrovy na několik set let opuštěny. Když se sem první podnikavci teprve roku 1840 znovu vydali, byly útesy vyšší o bezmála 60 metrů. Během následující "zlaté horečky" zde bylo do roku 1872 vytěženo na deset milionů tun tohoto přírodního hnojiva. A proč měl právě tento druh ptačích výkalů takovou cenu? Peruánští "zlatokopové" měli a dodnes mají dva stálé a spolehlivé spojence. Sucho a horko. První nepustí na ostrovy déšť, který by zlato spláchl do moře, a druhý pak umocňuje jeho kvalitu. V čerstvém guánu je obsaženo 27 % dusíku, 2 % potaše a 10-13 % fosforu. Přestože se obsah těchto cenných živin během sběru a transportu snižuje, stále je guáno, jak dokázaly vědecké rozbory, až třiatřicetkrát účinnější než obyčejná chlévská mrva. Dnes už tu ale není slyšet pleskání bosých nohou a hlasité funění zástupu stovek indiánů nesoucích na ramenou páchnoucí žoky, poté co je holýma rukama nasbírali. Miliony ptáků tak mají nerušený klid po celou dobu hnízdění, nad kterým bedlivě dohlíží správa NP. A i když sem za rok, možná za dva znovu na čas připlují lodě pod nakládací rampy, "období guána" je už zřejmě uzavřenou kapitolou peruánských dějin.

Galapágy – cesta proti času (Walter, 2002)

"Nic nemohlo vypadat méně přívětivě," popsal anglický biolog Charles Darwin roku 1835 devatenáct sopečných ostrovů ležících asi tisíc kilometrů od jihoamerické pevniny uprostřed Pacifiku. Když Darwin poprvé vstoupil na ostrovy plné rozeklaných skal, které vypadají jako poušť, spatřil, jak se pod ostrým rovníkovým sluncem plazí ještěři pravěkého vzhledu, "skřítki z temnot, špinavě černě zbarvení a nemotorní ve svých pohybech". Pro Darwina byly Galapágy "svět sám pro sebe". Ostrovy se díky dokonalé izolaci změnilly od dob Darwinovy návštěvy jen málo. Téměř polovina tamního ptactva a hmyzu, třetina rostlin a devadesát procent plazů nežije jinde na světě. Právě v této unikátní pacifické "laboratoři evoluce" přišel geniální biolog na stopu "tajemství všech tajemství" - jak se objevují na Zemi nové živočišné druhy. Během pětileté Darwinovy cesty okolo světa na lodi Beagle to byla právě pětítýdenní zastávka na Galapágách, která mu dala podněty pro evoluční teorii původu druhů přirozeným výběrem. Mimořádný ekosystém Galapág, od roku 1979 chráněný jako biosférická rezervace UNESCO, se stal pro celý svět "přírodní laboratoří", která za uplynulých 150 let významně přispěla k pochopení našeho původu, existence i dalšího směřování.

Jak začínal lov duší

Před příchodem bělochů neměli jihoameričtí indiáni potuchy o představě křesťanského pekla či hříchu a spokojeně si žili se svými bohy a vírami. S určitou nadsázkou se dá říci, že spolu s botou prvního evropského vojáka začalo tažení Ježíšova učení kontinentem. Čím více duší uvěří, tím větší majetek lze z věřících vymámit. Zatímco „pohany“ často z rozvinutých kultur kosily meče, muškety a neštovice, služebníci boží zakládali v Jižní Americe misijní stanice.

V oblasti dnešní Paraguaye žily asi od roku 8000 před Kristem indiánské kmeny – Guaraniové. Právě sem přišel roku 1525 portugalský dobrodruh Aleixo Garcia. Trvalo pouhých 84 let, a v této oblasti se objevila jezuitská misie, aby tu šířila křesťanství. V našich krajích mají jezuité mizernou pověst kvůli svému působení za středověku. Většinu lidí se při slově jezuita vybaví páter Koniáš, který potíral vědění pálením knih, ale málokdo ví o jejich pedagogickém působení na našich univerzitách. Při kolonizaci Jižní a Střední Ameriky se jezuité snažili víru v Krista aplikovat na místní kulturní zvyky a byl to právě tento řád, který se ve druhé polovině 16. století pokusil bránit práva brazilských indiánů.

„Jezuité neobraceli indiány na víru násilím, jako to dělali například františkáni. Ti byli opravdu brutální. Budeš pokřtěn a hotovo! Místo svého indiánského jména se budeš jmenovat Fernando, a jestli ne, tak ti usekneme ruku,“ popisuje tehdejší situaci Milan Boldi, který v letech 1997–1998 pracoval pro jednu z jezuitských misí v Bolívii. Ve své připravované knize píše: „Jezuité přišli do oblasti Moxos v roce 1675 s představou vytvořit a zformovat vesnice a zorganizovat je tak, aby si lidé sami vytvářeli vše potřebné k životu. Dále to byl samozřejmě záměr

evangelizační a katechetický. Pedro Marbán, Cipriano Barace, José del Castillo a později i Antonio Orellana jsou ti, kteří se nejvíce zasloužili o založení vesnic. První křesťanský založenou vesnicí bylo Loreto – 1682. Tady bylo 25. března pokřtěno Franciscem Yukou pět set indiánů v čele s jejich náčelníkem, který při svém křtu přijal jméno Ignácio.

Druhou vesnicí byl Trinidad, založený Ciprianem Barace v roce 1686. Jezuité také ustanovili jazyk moxos základním a oficiálním jazykem pro toto teritorium – s různými odchylkami a znalostmi v jiných částech provincie Moxos.“

Samuel Fritz

Asi nejznámějším misionářem z Čech byl trutnovský rodák Samuel Fritz. Narodil se 9. 4. 1654 a do Tovaryšstva Ježíšova vstoupil ve svých devatenácti letech. Téměř okamžitě po studiích učinil roku 1683 první pokus být vyslán na misijní cestu do Chile. Neúspěšně. Kladná odpověď přišla z Říma až po druhé žádosti, kterou mladý Fritz odeslal takřka okamžitě po obdržení zamítavého stanoviska.

Zlatokopové a hledači diamantů v pralesích Venezuely (Mykiska, 2004)

Do Quita odjel roku 1684. V dopise ze září roku 1685 píše: „Národ Omaguů jest dvacet sedm národů, které na ostrůvcích řeky Mara~non jako dobytek sem tam pobíhají.“ Z toho je vidět, že se na indiány díval s jistým pocitem nadřazenosti, ale nelze mu upřít, že se snažil je pochopit a přiblížit se k nim. „Největší potíž je, že každý kmen, hovoří jiným jazykem a já se těm řečem skutečně učím a již dost rozumím,“ uvádí.

Kmen Omaguů se podařilo mladému misionáři přivést ke Kristovu učení a zároveň mu předával mnohé znalosti z evropského hospodaření. Více než jeho misijní činnost jsou ale u nás známé jeho kartografické a geografické práce. Zmapoval Amazonku, hledat její pramen a vytvořil rozsáhlé mapové soubory, které využívaly generace cestovatelů. Do svého rodného města se už nevrátil a zemřel 20. března 1725.

Bohatá ložiska zajišťují Venezuele prominentní místo mezi zeměmi vyvážejícími ropu - bylo tomu tak před nedávnou krizí spojenou s generální stávkou a bezesporu tomu tak bude i po vyřešení současných vnitropolitických problémů. Zároveň právě toto bohatství brzdí rozvoj rozsáhlejšího využití ložisek ostatních nerostů. Investice do ropné mašinerie jsou totiž zaběhnuté a jisté, ropa přináší zemi absolutní většinu národních příjmů. Například v roce 2000 se ropa se zemním plynem podílely na venezuelském exportu celými 82 procenty. Vedle toho se zdají velké investice do těžby jiných nerostných surovin nejistým podnikem na zeleném poli. Kromě několika velkých společností, většinou se zahraniční účastí, tak zlato v jihovýchodní Venezuele těží jen prostí Venezuelci v malých skupinkách, individuálně nebo ve společných družstvech. Těžba zlata je pro ně jediným východiskem v tíživé situaci posledních let, kdy zemi

sužuje vleklá a víceméně neřešená hospodářská krize.

Ostatně nížinnou pralesní část východní Venezuely na úpatí Guyanské vysočiny protíná jediná pořádná silnice, která byla vyasfaltována až počátkem 80. let. Městečka či osady na této silnici, jež žijí ze zlatokopeckého ruchu (stále významněji se zde ale uplatňuje také ruch turistický), připomínají svými názvy zdejší strohou pionýrskou dobu - např. městečko jménem KM88. Jiné názvy evokují očekávání přistěhovalců, jako třeba El Dorado (Pozlacený či Zlatý). Ze silnice vedou na obě strany odbočky směřující do divočiny k jednotlivým i desítky kilometrů vzdáleným nalezištím.

Do městečka Icabarú, zapadlé „díry“ na jižním okraji La Gran Sabany kousek od hranice s Brazílií, vede to, co tu nazývají cestou, z jediného důvodu: diamanty. Jejich těžba zajišťuje zdejším lidem dostatečný příjem na to, aby se příšerné pozemní komunikaci, která místy vede jen po skalním povrchu, mohli vyhnout. Do 100 km vzdáleného oblastního města Santa Elena de Uairén létají malými terénními letadly. Diamanty jsou v této oblasti údajně všude. Jenže nad nimi dosud rostou panenské pralesy. Těžba tedy bezohledně drancuje unikátní přírodní prostředí La Gran Sabany, a to přímo na hranici jedné z největších přírodních rezervací na světě, Národního parku Canaima. K zahájení těžby stačí pouze od majitele půdy, který si zpravidla v závislosti na přístupnosti daného terénu stanoví výši odváděného podílu, získat těžební koncesi. Navzdory řečem, že diamanty jsou tady všude, čtyřem společníkům z dolu La Saray, asi pět kilometrů za Icabarú, trvalo, než našli vhodnou těžební lokalitu, celých šest měsíců. Stejně jako na řadě jiných míst se i tady v minulosti těžilo. Přesto se za použití novější techniky vyplatí některá místa znovu prohledat. A hlavně se zkusit na okrajích starých diamantových polí zakousnout hlouběji do okolního pralesa. Proces je jednoduchý: vykácet a s pomocí ohně odstranit stromy a potom proudem vody postupně odstříkat písčitou hlušinu, dokud se nenarazí na vrstvu oblázků. Ty je třeba vybrat a s největší pozorností proprat v připravených korytech - sem tam se na dně zaleskne jakýsi střípek - diamant. Když těžba jde, nachází se v průměru 3 až 5 kusů na jeden metr čtvereční. Hodnota závisí na velikosti, čistotě a způsobu růstu diamantu. Za muži zůstávají v písku několik metrů hluboké krátery plné vody, která se pak používá k hloubení dalších. Kde se jednou těžilo, nezůstane kámen na kameni. Pralesy a savany jsou prošpikovány rozlehlými neúrodnými planinami.

Těžaři stojí při práci do půl pasu v bahně, agregát, který pohání stříkačku, je na plovoucí plošince. Bahnem se muži pomalu propracovávají za kýženým výtěžkem. „Chci tu pracovat, dokud mi to tělo dovolí,“ říká jeden z mužů a nechápe, co by mohlo být na jeho práci tak romantického, že nás to tolik zajímá. „Za podívání se nic neplatí,“ dodává.

Pro mnohé horníky je hledání diamantů opravdu celoživotní náplní, jako pro jiného třeba vaření nebo opravování obuvi. Obyčejní hledači jsou realisté: jde jim o zajištění spokojeného stáří, když ne tučným, tak alespoň nějakým kontem. Ve skrytu duše ale sní o úžasném drahém kameni, který by je vytrhl z koloběhu tohoto života dřív a natrvalo...

„Já si pověším houpací síť z tohohle kopce až na támhleten a celý den nebudu nic dělat. A taky bych si koupil velké auto bez střechy a projížděl se ulicemi Santa Eleny. Aby všichni viděli, jak jsem bohatý,“ vzdychá jeden z nich.

Kdo ví, možná se mu to i podaří. Stačí, aby ho během let jednotvárné těžké práce nesklátila malárie, aby se vážně nezranil, aby ho nikdo o výdělek neokradl či rovnou nezabil...

Salar de Uyuni (Černický, 1999)

Salar de Uyuni je světovým unikátem: obrovským vyschlým solným jezerem.

Vlastní salar tvoří neporušená solná pláň s povrchem tvrdým jako beton, jednoduše bělostná rovina o rozměrech přibližně 90 krát 180 kilometrů - s celkovou rozlohou 12 106 kilometrů čtverečních - v nadmořské výšce 3600 metrů!

Salar de Uyuni obsahuje odhadem na 19 000 000 000 tun soli (19 bilionů). Bílá masa skrývá například 50 000 000 tun lithia, o jehož těžbu projevíly v posledních letech zájem i velké americké společnosti. Místní lidé to ale odmítli z obav před změnami a zásahy do jejich tradičního života, kterým by po vstupu nadnárodního gigantu a zahraničních investic nemohli nijak zabránit. A tak dál tvrdošijně po svém dobývají sůl prostředky, jakým jsou přivyklí. Většinou se jedná o ruční těžbu. A život tu díky tomu může nerušeně běžet pozvolným tempem, které jim vyhovuje. Například ve vesničce Colchani, která je největším místním solným producentem, ročně vytěží kolem 19 700 tun soli (matně se mi vybavila čísla z nedalekého měděného dolu Chuquicamata v Chile: 150 000 tun vytěžené zeminy denně...). Takto získaná sůl slouží pouze pro národní účely, z 90 procent pro lidskou spotřebu a z 10 procent pro dobytek. V dávné geologické minulosti bylo celé Altiplano pokryto jednoduše vodní masou, jejíž hladina ale postupem času klesala. Zhruba před 40 000 až 25 000 lety byla jižní část Altiplana pod hladinou jižního Laga Minchín, zbytku většího původního jezera. Minchín se ale také vypařil a teprve později, před 14 000 lety, vzniklo další, o mnoho menší jezero Tauca. To existovalo asi 1000 let. Z jeho zániku se pak současně zrodila slaná jezera Poopó a Uru Uru a dvě obrovská soliska Salar de Uyuni a Salar de Coipasa.

Krajina Salvadora Dalího (Walter, 2002)

Kouzelný jihozápadní cíp Bolívie jako by ani nebyl z našeho světa. V rozlehlé oblasti tu žije jen minimum odolných lidí a velké množství (světe, div se!) plameňáků. Nejsou tu ani žádné cesty. Je to dokonalá pustina. Tady snad samotná bohyně Pača-Mama odhalila naši Zemi v její divoké nahotě - kouřící gejzíry, horké prameny i bublající bahenní jezírka, pestrobarevné laguny zasazené do měsíční krajiny v nadmořské výšce přes 4000 metrů. Tato krajina je mrazivě neskutečná - jen těžko lze uvěřit, že je realitou, a ne pouhým výplodem bujné fantazie extravagantního malíře Salvadora Dalího.

Lidé z nebes

V nehostinné pouštní krajině, někdy přezdívané "Tibet Jižní Ameriky", na jih a západ od městečka Uyuni nežilo nikdy v historii příliš mnoho lidí. V polovině 15. století vyslal vládnoucí Inka svého syna směrem na jih, aby dobyl všechny země, které tam nalezne. Celý jihozápadní cíp Bolívie snadno přiřčenil k mocnému impériu bez prolítí kapky krve. Zdejší extrémní podmínky však způsobily, že Inkové nikdy řídce osídlenou oblast účinně nekolonizovali. Již před jejich příchodem tu byli ajmarští indiáni, kteří žili na místech svých předků i přesto, že mráz, vítr i neúrodná půda činily životní podmínky mnohem obtížnější, než měli například indiáni na úbočí And. Tito zocelení lidé proto odolali i inckým pokusům o jejich asimilaci a sídlí tu v několika málo chudých vesnicích dodnes. Kromě pastevců zde pracují ještě horníci, kteří tu ze země dobývají cenné minerály ve zdejších dolech. Ty jsou patrně jedny z nejvýše položených na světě. Nad lagunou Celeste (modré, nebo též nebeské jezero) šplhá cesta až pod vrchol sopky Uturuncu, kde pracují horníci v dole na síru v nadmořské výšce 5900 metrů! Tato silnice spojující odlehlý důl s civilizací je položena ještě o několik set metrů výš, než údajně nejvyšší cesta světa v indickém Ladakhu (Kardung La 5602)! Lidé zde žijí tak vysoko, že se vrcholky zdejších vyhaslých sopek přímo dotýkají tmavomodrého nebe.

Zmrzlí plameňáci

Při dvaceti stupních pod bodem mrazu by jen málokdo právě zde čekal opeřence, které si obvykle spojujeme s tropickými krajinami. Ale tito ptáci žijí na naší planetě údajně již dobrých třicet milionů let, tak proč by nepřežili nějakých dvacet pod nulou v bolivijské poušti? Právě díky extrémním podmínkám tu mají minimum nepřátel. V Bolívii žijí početné kolonie celkem tří druhů plameňáků: chilského (*Phoenicopterus chilensis*), Jamesova (*Phoenicopterus jamesi*) a andského (*Phoenicopterus andinus*). Plameňáci se koncentrují okolo zdejších mělkých jezer, kde svým charakteristickým zobákem cedí drobné bezobratlé živočichy či řasy, které tu rostou prakticky jenom pro ně. Plameňáci tu mají navíc to štěstí, že ani při neskutečných mrazech laguny nikdy zcela nezamrzají. Neustálý silný vítr a vysoký obsah minerálů drží vždy část hladiny v tekutém stavu, i když rtuť teploměru klesá hluboko pod nulu. Na ochranu plameňáků byla v oblasti více jak sedmi set tisíc hektarů vytvořena rezervace generála Eduarda Abaroye. Rezervace má chránit veškerou zdejší vzácnou faunu - více jak 80 vysokohorských druhů. V extrémních podmínkách tu žijí například ohrožené vikuně, nandu, kočky pampové nebo lišky.

Barevná jezera

Bolivijská jezera jsou opravdu malým přírodním zázrakem. Například laguna Colorada má červenou barvu nejen ve svém názvu, ale i ve skutečnosti. Až neuvěřitelně syté zbarvení mají na svědomí zdejší řasy a plankton. Těm se velmi dobře daří ve vodě, která je bohatá na minerály. Břehy rudě zbarveného jezera lemují zářivě bílá ložiska magnezitu a sádrovce. Usazeniny na dně jezera jsou také bohaté na nepatrné mikrofosilie používané při výrobě

umělých hnojiv, barev, zubní pasty, plastů či ve farmacii. O sto kilometrů dále na jih leží magicky krásná laguna Verde - zelená laguna, která také nezůstává svému názvu nic dlužna. Její odstíny zelené se údajně v průběhu roku mění od světlé až po tmavou. Barvu má na svědomí vysoká koncentrace olova, síry, uhličitanu vápenatého a arzenu v jejím podloží. Toto magické místo přitahovalo i Inky, kteří vystupovali na nedaleký vulkán Licancabur. Na vrcholu údajně obětovali mladé chlapce, které tu nechali umrznout.

Varování - zničíme deštné pralesy? (Jiroušek, Novotný 1998)

Tropický deštný prales zaujímá více než polovinu rozlohy Jižní Ameriky. Ještě než se začalo s využíváním jeho přírodního bohatství, zaujímal prales kolem 600 milionů hektarů, což jsou asi dvě třetiny území Spojených států. Skrz lesy této pokladnice živé přírody protékají veliké řeky, z nichž největší je Amazonka. Jediné země, kde zůstal dosud tropický prales nedotčen, jsou Guyana, Francouzská Guyana a Surinam. Za poslední tři roky došlo k odlesnění amazonských deštných pralesů ve stejné míře jako za celou dobu odlesňování Amazonie od roku 1500. V roce 1995 pak zlomilo všechny historické rekordy. V jediném roce zmizelo 2 905 900 hektarů lesa, dvakrát více, než je roční průměr v letech 1992-1994. Zároveň to je o 38 procent více než průměrný roční úhrn těžby v letech 1978-1988, období nazývaném dekádou zkázy. Za poslední tři roky bylo zničeno 60 128 čtverečních kilometrů lesa. Celková odlesněná plocha v Amazonii se tak zvýšila z 467 tisíc čtverečních kilometrů na 530 tisíc čtverečních kilometrů. To znamená, že plocha odlesněná v Amazonii za pouhé tři roky představuje 11,34 procenta celkové zkázy v Amazonii od té doby, kdy byla v roce 1500 Brazílie objevena. Téměř nedotčeny jsou dosud i peruánské deštné pralesy. Celá oblast se rozkládá na svazích And v nadmořské výšce okolo 4500 metrů a zasahuje až do údolí řeky Manú v Amazonské nížině. V tomto na rostliny a živočichy pestrém kraji žije pravděpodobně největší množství papoušků na světě (hlavně papoušků maka). Nepropustná pralesní džungle je ochranou zbytků starověké civilizace Paititi.

Indiáni mě na střechu Kolumbie nepustili (Liška, 2004)

Indiáni kmene Arhuakos žijí rozptýleni v jihovýchodní části pohoří, ti nejizolovanější z nich ve výškách kolem 4000 metrů. Odhaduje se, že jich je čtrnáct tisíc. Navštívit jejich komunitu je něco jako vrátit se do časů Kolumbových. Obličej Arhuakos vyzařují vnitřní sílu, která jim zřejmě napomohla chránit si svůj tradiční životní styl již po několik století. Na rozdíl od většiny indiánských kmenů v Amazonii se v minulosti vzepřeli i misijní činnosti, o kterou se tu pokoušeli kapucínští mniši od konce 19. století. Jsou velmi hrdí, mají svůj jazyk, filozofii, své léčitele. Funkci šamana a náčelníka plní mamó. Je prostředníkem mezi nadpřirozenými silami a člověkem. Svými znalostmi zastává „práci a úmluvy“ se silami Země. Kromě toho „el mamó“ je správcem vesnic a posvátných míst: obřadních center, jezer, vodopádů, řek, vrcholů. Prostřednictvím zpěvu a tance kontroluje pohromy, období sucha, epidemie. Je opatrovatelem

historických znalostí a nositelem zákonů přírody v různých dimenzích. Díky nim se tradice Arhuaků zachovaly až do dnešních dnů.

Život Arhuaků je spjat se Sierrou, která jim poskytuje všechno, co potřebují. Muži z kmene nosí bílé pletené čepice symbolizující posvátnost nejvyšších zasněžených vrcholů.

V dospělosti Indiáni žvýkají koku. Zhruba od patnácti let nosí muži za pasem zavěšený váček na kokové listy a kolem krku v pytlíku vysušenou tykev, ve které si uchovávají silně zásaditý prášek. Ten si připravují z popela spálených kořínků, rozemletých mořských mušlí nebo z čokoliv jiného s příhodně vysokým pH. Postup při žvýkání koky, který se během několika staletí u Arhuaků vůbec nezměnil, vypadá následovně: z váčku si Indián nabere hrst listů, složí je do jakéhosi chumáčku, který si vloží do úst. Poté vyjímá pomocí větévky zásaditý prášek z tykve a zavede ho přímo doprostřed chumáčku listů. V ústech za pomoci slin a zásady začne stoupat hodnota pH, která zvýší účinnost vstřebávaného kokainu. Zdá se to být jednoduché, ale žvýkání koky je umění, ke kterému se člověk musí dopracovat. Účinky, jako potlačení pocitu hladu nebo nárůst energie, se dostávají až po delší době žvýkání, přičemž na rtech a zubech Indiánů zanechává koka zelený povlak.

Bolívie - soumrak kokového ráje (Walter, 2002)

Snad v žádné jiné zemi v Latinské Americe nežije tolik původních obyvatel jako právě v Bolívii. Díky izolovanosti a zaostalosti se zdejšími indiánům vyhýbal smutný osud původních obyvatel například Brazílie. V Bolívii si více než v jakékoli zemi na kontinentu uchovali indiáni své tradice a způsob života. Platí za to daň v podobě propastné chudoby a podle našich měřítek i velké zaostalosti. Jsou to lidé, kteří se jen velmi obtížně adaptují na podmínky nové doby. Ztráta kokových polí je pro ně zvláště tíživá především proto, že si sami nedokáží snadno najít alternativu. Na druhou stranu jsou to však obdivuhodní lidé, kteří umějí přežít jak v extrémních podmínkách neúrodné a nehostinné náhorní planiny Altiplano, tak ve zrádné a nebezpečné amazonské džungli. Při životě je drží znalost tradiční medicíny - vždyť pověstní léčitelé kallahuaya z oblasti Charazani v bolivijských Andách rozlišují 600 - 1000 léčivých bylin! Klíčová je také úzká vazba se světem duchů a přírodních sil, které se navíc provázaly s panteonem křesťanského světa ve zvláštní synkretickou náboženskou mozaiku. Jen těžko si však lze představit přežití indiánů v moderním světě, který je stále více pohlcuje, ať se jim to líbí, nebo ne. Obtížně myslitelná je příprava indiánů na kariéru bankovního úředníka nebo jaderného technika, když jeho svět doposud tvořila vesnice, kde jediné kamenné stavení byl zchátralý kostel nebo budova distribuce humanitární pomoci.

Cesta do pravěku (Obdržálek, 2004)

Cesta do pravěku není tak úplně nemožná, jak by se mohlo zdát. Stačí navštívit národní park Conguillío v Chile, a člověk se rázem ocitne v druhohorách. Alespoň pokud jde o ráz krajiny.

Zdejší terén vyhovuje odborným znalostem a úsudkům o ekosystémech a etologii živočišných druhů té doby natolik, že se tu natáčel i úspěšný britský populárně-naučný televizní seriál Putování s dinosaury z doby před 220-65 miliony let. Oblast se nalézá asi 70 km východně od Temuca, administrativního centra chilského regionu IX, a vyznačuje se jedněmi z nejzachovalejších araucariových lesů v rámci jejich přirozeného výskytu, čedičovými poli bez travního porostu (zástupci trav před 200 miliony let ještě neexistovali, ale araucarie už ano), minimální přítomností civilizace a zvýšenou sopečnou činností. Sopka Llaima, druhá nejaktivnější na jihoamerickém kontinentě, pokrývá dobrou polovinu parku lávovými poli a v mimoerupční době alespoň vydechuje směsi plynů zabarvené do žluta či rezava. Přístup sem je jen jednou zoufale prašnou cestou, udržovanou příležitostně ve sjízdném stavu rypadlem, která v průběhu let mění trasu podle lávových výronů.

Buenos Aires, štavnaté jablko (Celebič, 2001)

Chudé vrstvy žijí v Argentině na otřesně nízké úrovni ve srovnání s tím, jak žijí majetné vrstvy. Jediné, co je nemůže nikdy potkat, je hlad. Argentina je soběstačná v zásobování potravinami. Vzrůst cen, tak prudký v posledních letech, se netýká ani tak potravin, jako především vzdělání, zdravotnictví, komunikací a sektoru služeb. Chudé vrstvy se rekrutují z latinskoamerických přistěhovalců, kteří sem přišli za prací. Práce v továrnách ale ubývá, jak postupuje recese argentinského průmyslu, a přistěhovalce málokterý soukromník zaměstná. Mít v Argentině tmavou barvu pleti znamená patřit na okraj společnosti. Nezbyvá, než se živit jinak než prací. Zloději se to v Buenos Aires jen hemží. Ve středu města operují hlavně ti profesionální: Indiáni z Peru a Bolívie, neslyšní a neviditelní, vás zbaví peněženky rychle a bravurně. Přijdete ale jen o peníze, a pokud se rozhodnete oznámit případ bezmocné policii, též o čas. K přepadením, poměrně drsným a častým, dochází spíše mimo střed města, protože čím dále směrem na periferii, tím jsou čtvrtě nebezpečnější, úměrně k tomu, jak řídne počet nasazených policistů. Samozřejmě, že taková situace nepříspívá k oblíbě a asimilaci barevných.

V Argentině existuje rasová nevraživost, ale nikoliv nesnášenlivost. Lynče a útoky na příslušníky jiných ras tu jsou vyloučeny. Rasová diskriminace paradoxně zvýhodňuje bílé přistěhovalce, kteří sem proudí již ne z Itálie, Německa a Španělska, ale z Ukrajiny, Ruska nebo i Polska. Ne že by měli na různých ustláno, to v žádném případě. Ale mají jakés takés šance na získání práce, práce tvrdé a špatně placené, ale zajišťující živobytí snad lepší, než by měli ve své vlasti. Jejich šance na práci zvyšuje i jejich zpravidla mnohem vyšší kvalifikace: zatímco přistěhovalci z latinskoamerických zemí jsou klasičtí proletáři, z východní Evropy přicházejí mnohdy i vysokoškolsky vzdělaní lidé. Tak se struktura evropské imigrace výrazně mění oproti situaci na začátku 20. století, kdy v Argentině hledali obživu převážně dělníci a řemeslníci.

Nejvýše položený gejzír světa - El Tatio (Hocek, 2006)

Na obrovské planině v chilské poušti Atacama ve výšce zhruba 4300 metrů nad mořem leží nejvýše položené, největší na jižní polokouli a zároveň třetí největší gejzírové pole na světě. Větší je v Yellowstoneckém národním parku a dalším je ruská Dolina gejzírů.

V plochem údolíčku obklopeném holými kopci a vysokými zasněženými vulkány se nachází podle některých zdrojů na osmdesát, podle jiných až sto aktivních gejzírů a několik termálních pramenů, počet zřejmě není zcela ustálený. Zem je pokrytá jínovatkou a vzduch je ledový jako v mrazivém pekle. Bývá tu až minus patnáct stupňů Celsia.

Z podzemí na povrch proniká temné dunění, pod zemskou kůrou totiž teče podzemní řeka. V tůňkách bublá červeně zbarvená voda a z desítek otvorů v zemi vydechuje pára. Voda podzemní řeky, teplá až přes osmdesát stupňů Celsia, se setkává s magmatem a vystřeluje do vzduchu. Rozdíl teplot potom způsobí, že se mění na páru a nad povrchem vytváří působivá oblaka, která stoupají do výšky několika desítek metrů nad zem.

Ačkoliv je množství zdejších gejzírů úctyhodné, žádný z nich netryská do výšek, jaké jsou známé například z Islandu nebo Nového Zélandu. Největší z nich, El Tatio, vyšpláchne několikrát za den vodu jen tři čtvrtě metru vysoko a podle údajů v průvodci dosáhla nejvyšší zaznamenaná erupce v této oblasti přibližně šesti metrů. Tuto nemohoucnost částečně vystihuje i původem domorodé jméno El Tatio, což v překladu znamená „dědeček“.

Sen o ztraceném světě (Plešinger, 1999)

Vědce, fantasy a dobrodruhy už po více než sto let vzrušuje fakt, že přírodní podmínky Guayanské vysočiny - takové, jako jsou teplota, sluneční radiace nebo dešťové srážky - jsou na plošinách stolových hor stejné jako před mnoha miliony let a že se pravděpodobně nikdy radikálně neměnily. Život rostlin a pozemských živočichů se tu proto mohl vyvíjet zcela nerušeně, a to bez interakce s okolím - té přece bránily příkré kilometrové srázy, pod nimiž navíc vládly zcela rozdílné klimatické a hydrografické poměry. Proč by se v izolaci povrchu velkých tepuys nemohly udržet pravěké druhy, eventuálně proč by se z nich po sériích mutací nemohly vyvinout druhy úplně odlišné od těch žijících o patro níže? Doyle to ve své knize Ztracený svět, inspirované prvním dokumentovaným výstupem Im Thurna a Perkinse na Roraimu, poněkud přehnal, jak se sluší na jednoho z prvních autorů sci-fi: umístil na svou stolovou horu nejen druhohorní dinosaury, ale i pravěké lidi, vypůjčené z doby kamenné. Těm by se na tepuys žilo opravdu těžce - když už pro nic jiného, pak pro takřka každodenní lijáky a prudké bouřky. Ale především by se tam neuživil: žádná lovná zvířata tam nežijí a půda je dokonale neúrodná.

Odkud pocházejí (Blažiček, 2003)

Někteří badatelé připisovali dovezení brambor do Evropy zpočátku Kolumbovi. Jak se ale později ukázalo, Kolumbus kromě kukuřice, fazolí a dalších dosud v Evropě neznámých plodin dovezl nikoli brambory, ale batáty (tzv. sladké brambory), které z botanického hlediska nemají s klasickou bramborou nic společného. Jsou to plody tropické rostliny povíjnice batátové (*Ipomoea batatas*), která je příbuzná našemu svlačci. Pochází ze středoamerické oblasti, ale dnes se bezpočet odrůd nejrůznějších tvarů a barev pěstuje v tropech celého světa. Kromě škrobu obsahují také cukr, který jim propůjčuje sladkou chuť. Podobně jako brambory se jedí vařené, pečené, ale jejich nasládlá příchut' nezmizí ani po těchto tepelných úpravách. Naproti tomu brambory (přesněji řečeno hlízy lilku hlíznatého - *Solanum tuberosum*) patří do čeledi rostlin lilkovitých společně s rajčaty, paprikami, tabákem, ale i blínem černým a rulíkem zlomocným.

Pravlastí brambor je Jižní Amerika. Inkové je zde pěstovali ve dvou klimaticky rozdílných oblastech. Tou první jsou vysoko položené horské pláne And v Peru a Bolívii, v okolí jezera Titicaca a přilehlých územích okolo 15. rovnoběžky jižní šířky v nadmořské výšce 1500-4300 m. Klima se zde vyznačuje velkými teplotními rozdíly mezi dnem a nocí, pravidelnými srážkami a vysokou vzdušnou vlhkostí. Sem kladou vědci (Salaman 1937, Hawkes 1944, Bukasov 1971) původ druhu *Solanum andigenum* s hlízami rohlíčkovitého tvaru a červenou slupkou. Peruánským Inkům tedy vděčíme za to, že z planě rostoucích druhů brambor (je jich asi 1500!) dokázali vybrat právě lilek hlíznatý, který se pak uplatnil nejen v jídelníčku lidí, ale i hospodářských zvířat. Se stěhováním Indiánů se brambory dostaly na pobřeží Chile a ostrov Chiloé, ležící kolem 40. rovnoběžky jižní šířky, které se vyznačují přímořským klimatem spolu s mírnými zimami a chladnými léty. Druh *Solanum andigenum* tu v rozdílných klimatických podmínkách vytvořil varietu, kterou vědci pojmenovali *Solanum tuberosum*. Měla kulaté hlízy a světlou slupku. Inkové uchovávali brambory přes zimu nikoli způsobem, jaký známe dnes, ale jejich sušením. Z hlíz se potom stává v podstatě koncentrovaný škrob a těmto sušeným bramborám se říkalo a dodnes říká chunos. Jak vysoce byly starobylými obyvateli Jižní Ameriky brambory ceněny, ukazují nálezy v pohřebištích na pobřeží Peru a severního Chile. Společně s mumii inckých králů tu byly nalezeny i kultovní nádoby v podobě brambor a jejich vyschlé hlízy.

- Bempensante, A., 1997.** Zvířata Ameriky. Fortuna Print, Praha, 69 s.
- Black, B., 2001.** Historický atlas. Euromedia klub, Praha, 351 s.
- Cousteau, J. Y., Paccalet, Y., 1983.** Život na konci světa. Mladá fronta, Praha, 256 s.
- Grazzini, G., 1994.** Národní parky světa. Slovart, Praha, 260 s.
- Hanzelka, J., Zikmund, M., 1959b.** Jižní Amerikou. Státní nakladatelství dětské knihy, Praha, 350 s.
- Kašpar, O., Mánková, E., 2001.** Kouzelný strom, mýty, legendy, pohádky a humorky Latinské Ameriky a Karibské oblasti. Argo, Praha, 420 s.
- Kolektiv, 1994.** Lexikon zemí, Amerika (Severní, Střední, Jižní) a Karibik. GeoCenter, Praha, 92 s.
- Kolektiv, 1998a.** Amerika, od Aljašky po Ohňovou zemi, Jan Vašut, Praha, 453 s.
- Kolektiv, 2000a.** Podivuhodný svět. Riders Digest výběr, Praha, 456 s.
- Kolektiv, 2004a.** Kontinenty, Amerika, svět v němž žijeme. Euromedia klub, Praha, 79 s.
- Machado, A. M., 1995.** Objevování Latinské Ameriky. INA, Bratislava, 48 s.
- Obermann, A., Hrala, V., Chroboková, D., Kašpar, V., 1985.** Amerika. Albatros, Praha, 271 s.
- Šlégr, J., 2003.** Světová pohoří, Severní, Střední a Jižní Amerika. Knižní klub, Praha, 176 s.
- Woodová, M., 1994.** Předkolumbovská Amerika, kulturní atlas pro mládež. Nakladatelský dům OP, Praha, 96 s.

5. ZÁVĚR

Cílem mé diplomové práce byl návrh didaktických materiálů pro výuku regionální geografie Jižní Ameriky, které by měly být využívány jako hlavní pomůcka při výuce zeměpisu na II. stupni základních škol. Vytvořila jsem učebnici, pracovní sešit a metodickou příručku pro učitele, které jsou vzájemně provázány.

Stanovený cíl jsem se snažila splnit s velkou pečlivostí. Didaktické materiály jsem sestavovala na podkladě rozsáhlého rozboru literatury, metodických pokynů a kurikulárních dokumentů. Již při shromažďování potřebné literatury jsem narazila na problém najít nezastaralou literaturu, která se zabývá konkrétně kontinentu Jižní Ameriky. Jižní Amerika je totiž dosti často zastíněna „významnější“ Severní Amerikou, které je věnováno více pozornosti v publikacích i v učebnicích. Zanalyzovala jsem několik současných učebnic pro výuku zeměpisu, jejichž obsahem bylo také učivo o Jižní Americe. Významným nedostatkem mnoha učebnic je velmi okrajové zaměření učiva na tematiku Jižní Ameriky. Větší podrobnost výkladu je u Ameriky Severní. Častým problémem učebnic je výběrovost geografických pojmů a informací, které je dáno nepřesně vymezeným obsahem probíraného tématu v kurikulárních dokumentech, ale také špatná grafická a obrazová vybavenost. Při tvorbě didaktických materiálů jsem byla znevýhodněna také nedostupností vhodných map, které by splňovaly veškeré kartografické požadavky.

Výuka je pro mnoho žáků pouze povinnou činností. Proto jsem chtěla vytvořit učebnici, která by byla zpracována kvalitně a odborně z hlediska odbornosti, ale zároveň by proces učení novým vědomostem a informacím ulehčovala a dovedla žáky zaujmout pro dané téma. Velkou pozornost jsem proto věnovala výběru obrazového a grafického doprovodu a motivačním textům. Mojí snahou bylo vytvořit kvalitní a poutavé didaktické materiály, které by měly mít při výuce zájmového regionu funkci základního zdroje informací a také by měly být „průvodcem neznámým kontinentem“. Materiály jsem se snažila graficky sestavit tak, aby již na první pohled zaujaly žákův zájem. Didaktické materiály jsou vytvořeny pro potřeby výuky regionálního zeměpisu Jižní Ameriky na 2. stupni základních škol a obsahově splňuje všechny požadavky uvedené v základních kurikulárních dokumentech Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy.

6. SEZNAM LITERATURY A POUŽITÝCH ZDROJŮ

Publikace:

- Adamcová, L., 2001.** Regionální ekonomická integrace v Asii, Africe a Latinské Americe. Vysoká škola ekonomická, Praha, 117 s.
- Allen, W. N. (ed.), 1998.** Explorations; the Explorers. Mapa. National Geographic, Washington.
- Allen, W. N. (ed.), 2002.** The Inca – an Empire and its Ancetors, the Inca, Machu Picchu salutes the Sun. Mapa. National Geographic, Washington.
- Anděl, J., Mareš, R., 2000.** Nový svět, Amerika, Austrálie. Nakladatelství Olomouc, Olomouc, 283 s.
- Audy, M., 2003.** Křemencový kras venezuelské Guyany. Vesmír, 82 (5): 262–265.
- Baar, V., 2005.** Zeměpis Ameriky, Asie a Evropy, pracovní sešit. Fortuna, Praha, 48s.
- Baltus, J., 2004.** Když svatí hovoří. Lidé a země, 53 (3): 18–19.
- Bates, M., 1975.** Jižní Amerika : země a život. Artia, Praha, 198 s.
- Bempensante, A., 1997.** Zvířata Ameriky. Fortuna Print, Praha, 69 s.
- Beneš, V., 1983.** Andská skupina. Pressfoto, Praha, 287 s.
- Bičík, I., Brinke, J., Hlaváček, P., 1994.** Regionální zeměpis II.. Nakladatelství České geografické společnosti, Praha, 47 s.
- Black, B., 2001.** Historický atlas. Euromedia klub, Praha, 351 s.
- Boháček, I., 1998.** Jak staré jsou stromy v deštných pralesích Amazonie? Vesmír 77 (2): 114.
- Braun, R., Červinka, P., 2002.** Amerika. Scientia, Praha, 52 s.
- Braun, R., Červnka, P., 1994.** Amerika, metodická příručka k učebnici. Scientia, Praha, 41 s.
- Brinke, J., 1995.** Sešitové atlasy – Amerika. Kartografie, Praha, 26 s.
- Brinke, J., Baar, V., Kašpar, V., Poláková, M., 2005.** Zeměpis Ameriky, Asie a Evropy. Fortuna, Praha, 192 s.
- Celebič, L., 2006.** Buenos Aires – šťavnaté jablko. Koktejl, 15 (10): 52–55.
- Cestrová, D., Zelený, M., 2006.** Možná nastává konec jejich kultury. Koktejl, 15 (1): 34–37.
- Cílek, V., 2004.** Archeologické ticho Atakamské pouště. Vesmír, 83 (4): 212–213.

- Coe, M., Snow, D., Benson, E., 1997.** Svět předkolumbovské Ameriky, kulturní atlas. Knižní klub : Balios, Praha, 240 s.
- Cousteau, J. Y., Paccalet, Y., 1983.** Život na konci světa. Mladá fronta, Praha, 256 s.
- Cunliffe Barry, 1998.** Historie světa. Columbus, Praha, 380 s.
- Černý, J., Urban, E., 1992.** Obrázky z dějin zeměpisných objevů. Albatros, Praha, 237 s.
- Červinka, P., Holeček, M., Janský, B., Jeleček, L., Votýpka, J., Tlach, S., 2001.** Zeměpis světa 2. Nakladatelství České geografické společnosti, Praha, 72 s.
- Daněk, M., 2006.** Mezi indiány z povodí Xingú. Lidé a země, 55 (5): 21–22.
- Daneš, F., 1994.** Jazyky na vymření. Vesmír, 73 (1): 57–58.
- Demek, J., Mališ, I. 2000.** Zeměpis, zeměpis světadílů. Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 80 s.
- Demek, J., Mališ, I., 2003.** Zeměpis, zeměpis světadílů, pracovní sešit. Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 55 s.
- Denis, P., 1929.** Zeměpis světa. Díl patnáctý, Jižní Amerika, I., Aventinum, Praha, 384 s.
- Denis, P., 1930.** Zeměpis světa. Díl patnáctý, Jižní Amerika, II., Aventinum, Praha, 311 s.
- Draffen, A., McAsey, Ch., Pinheiro, L., Jones, R., 1996.** Brazil – Guidebox. Lonely Planet, Hawthorn, 397 s.
- Dvořák, J., Hořínek, S., Špillarová, L., 1997.** Jižní Amerika, nejen cestou Inků. SH Progress, Jablonec nad Nisou, 135 s.
- Dvořáková, A., Fischer, V., 2002.** Misie Argentina – Chile. Koktejl, 11 (9): 10–12.
- Dvořáková-Bloudková, M., Dvořák, D., Chalupa, P., Wankeová, K., 2003.** Vlastivěda – metodická příručka pro učitele. Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 120 s.
- Engel, Z., 2005.** Poznávání velehor. Geografické rozhledy, 14 (4): 86 – 87.
- Garrett, W. E. (ed.), 1982.** Archaeology of South America, Indians of South America. Mapa. National Geographic, Washington.
- Garzina, I., 2000.** Metodická příručka k učebnicím vlastivědy. Scientia, Praha, 81 s.
- Gombala, I., 2000.** Aktuální otázky světové ekonomiky, Latinská Amerika ve světové ekonomice: postavení a regionální ekonomická integrace v 90. letech. Vysoká škola ekonomická, Praha, 45 s.
- Grazzini, G., 1994.** Národní parky světa. Slovart, Praha, 260 s.

- Grim, T., 2004.** Bolívijské překvapení. *Vesmír*, 83 (9): 542.
- Grim, T., Šumbera, R., 2004.** Solné poušť Bolívie. *Vesmír*, 83 (11): 620 – 627.
- Hanzelka, J., Zikmund M., 1959a.** Přes Kordillery. Naše vojsko, Praha, 306 s.
- Hanzelka, J., Zikmund, M., 1959b.** Jižní Amerikou. Státní nakladatelství dětské knihy, Praha, 350 s.
- Herink, J., Holeček, M., 2005.** Zeměpis světa 2, příručka k učebnici zeměpisu. Nakladatelství České geografické společnosti, Praha, 31 s.
- Hodis, V., 2003.** Hodnocení učebnice Praktické činnosti pro 6.-9. ročník ZŠ: Provoz a údržba domácnosti. e-Pedagogium, <http://epedagog.upol.cz/eped3.2003/clanek07.pdf>.
- Horský, O., 2006.** Peru: Objev ruin Machu Picchu. *Lidé a země*, 55 (6): 25–27.
- Hübelová, D., 2006.** Mají učebnice zeměpisu budoucnost? *Biologie, chemie, zeměpis*, 15 (3): 152–153.
- Hübelová, D., Chalupa, P., 2004.** Cvičení z regionální geografie: Amerika a Austrálie. Paido, Brno, 87 s.
- Humboldt, F. W. H. A., 2002.** Cestopisy z Nového světa. Clinamen, Praha, 197 s.
- Chalupa, J., 1999.** Dějiny Argentiny, Uruguaye, Chile. Nakladatelství Lidové Noviny, Praha, 575 s.
- Chalupský, J., 2002.** O záhadné nemoci kmene Čamakoko a Indiánu Čerwuišovi. *Vesmír*, 81 (4): 190–192.
- Imbert, E. A., Amora, A., S, 1966.** Dějiny literatur Latinské Ameriky. Odeon, Praha, 665 s.
- Janiš, K., 1993.** Jak dál v tvorbě učebnic zeměpisu? *Geografické rozhledy*, 2 (3): 92.
- Janoušková, E., 2006.** Do diskuse k učebnicím. *Biologie, chemie, zeměpis*, 15 (5): 253–258.
- Janský, B., 1996.** Zpráva o expedici v Peru 1995. *Geografické rozhledy*, 5 (4): 118–119.
- Janský, B., 2001.** Češi u pramenů Amazonky. *Geografické rozhledy*, 10 (4): I–IV.
- Janský, B., 2004.** K pramenům Amazonky. Ottovo nakladatelství, Praha, 248 s.
- Jones, D. M., Molyneaux, B. L., 2002.** Americká mytologie – ilustrovaná encyklopedie bohů, duchů a posvátných míst Severní Ameriky, Mezoameriky a Jižní Ameriky. Rebo Productions, Čestlice, 256 s.
- Kaderka, P., 2002.** Jak chránit ohrožené jazyky. *Vesmír*, 81 (12): 705–706.

- Kalaš, M., 2006.** Didaktické zeměpisné hry a výukové animace fyzické geografie. Geografické rozhledy, 15 (4): 20.
- Kalhous, Z., Obst O. a kol., 2002.** Školní didaktika. Portál, Praha, 447 s.
- Kamarád, L., 2003.** Hledání ztraceného světa. Lidé a země, 52 (2): 44–45.
- Kastner, J., 1997.** Metodická příručka k učebnici Zeměpis. Scientia, Praha, 57 s.
- Kašpar, O., 1992.** Soupis pramenů k dějinám zámořských objevů a dobývání Nového světa ve fondech Národní knihovny v Praze. Národní knihovna, Praha, 134 s.
- Kašpar, O., Mánková, E., 2001.** Kouzelný strom, mýty, legendy, pohádky a humorky Latinské Ameriky a Karibské oblasti. Argo, Praha, 420 s.
- Kašparovský, K., 2002.** Zeměpis II. v kostce. Fragment, Praha, 159 s.
- Katz, F., 1989.** Staré americké civilizace. Odeon, Praha, 469 s.
- Kejklíček, V., 1992a.** Jak dál v tvorbě učebnic? Geografické rozhledy, 2 (1): 28.
- Kejklíček, V., 1992b.** Jak dál v tvorbě učebnic? Geografické rozhledy, 2 (2): 61.
- Klapko, D., 2006.** Evaluace učebnic jako cesta k optimalizaci výchovně vzdělávacího procesu. Učebnice pod lupou. Paido, Brno, 123 s.
- Klíma, J., 1998.** Dějiny Brazílie. Nakladatelství Lidové Noviny, Praha, 458 s.
- Klímová E., 1992.** Obrázková encyklopedie Země. Kartografie, Praha, 69 s.
- Klokočník, J., Vítek, F., 2002.** Nazca – mýtus a skutečnost. Vesmír, 81 (2): 94–97.
- Klokočník, J., Vymazalová, H., Böhm, V., Böhm, B., 2004.** Přesnost starověkých astronomických měření. Vesmír, 83 (9): 562–567.
- Knecht, P., 2006.** Jak hodnotí učebnice zeměpisu žáci? Biologie, chemie, zeměpis, 15 (4): 199 – 2002.
- Knecht, P., Weinhöfer, M., 2006.** Jaká kritéria jsou důležitá pro učitele ZŠ při výběru učebnic zeměpisu? Masarykova Univerzita v Brně, Pedagogická fakulta, Brno, 15 s. <http://www.kpg.zcu.cz/capv/HTML/74/74.pdf>.
- Kolektiv, 1972.** Jižní Amerika, 1 : 12 000 000. Mapa. Geodetický a kartografický podnik, Praha.
- Kolektiv, 1987.** Země světa, Afrika, Amerika, Oceánie. Svoboda, Praha, 476 s.
- Kolektiv, 1988a.** Ekvádor, Guyana, Kolumbie, Peru, Surinam, Venezuela, 1 : 5 000 000. Mapa. Geodetický a kartografický podnik, Praha.
- Kolektiv, 1988b,** America South, 1 : 10 000 000. Mapa. John Bartholomew and Son, Edinburgh.
- Kolektiv, 1993.** Školní atlas světa. Kartografie, Praha, 141 s.

- Kolektiv, 1994.** Lexikon zemí, Amerika (Severní, Střední, Jižní) a Karibik. GeoCenter, Praha, 92 s.
- Kolektiv, 1995.** Lidé, kteří změnili svět. Mladé letá, Bratislava, 351 s.
- Kolektiv, 1996a.** Ilustrované dějiny světa. Svojtka a Vašut, Praha, 542 s.
- Kolektiv, 1996b.** Velký atlas světa. GeoMedia, Praha, 200 s.
- Kolektiv, 1997a.** Kulturní poklady pod záštitou UNESCO. Euromedia klub, Praha, 264 s.
- Kolektiv, 1997b.** Vzdělávací program Národní škola. Asociace pedagogů základního školství České republiky a Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, Praha, 144 s.
- Kolektiv, 1998a.** Amerika, od Aljašky po Ohňovou zemi, Jan Vašut, Praha, 453 s.
- Kolektiv, 1998b.** Atlas objevů. Knižní klub a Balios, Praha, 248 s.
- Kolektiv, 1998c.** Školní atlas světa. Kartografie, Praha, 148 s.
- Kolektiv, 1999a.** Vzdělávací program Základní škola. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, Praha, 468 s.
- Kolektiv, 1999b.** Standard základního vzdělávání. Fortuna, Praha, 56 s.
- Kolektiv, 1999c.** Příručka k učebnicím zeměpisu. Alter, Všeň, 64 s.
- Kolektiv, 2000a.** Podivuhodný svět. Riders Digest výběr, Praha, 456 s.
- Kolektiv, 2000b.** Školní atlas dnešního světa. Terra, Praha, 175 s.
- Kolektiv, 2000c.** Všechno o Zemi. Riders Digest výběr, Praha, 767 s.
- Kolektiv, 2001.** Národní program rozvoje vzdělávání v České republice, Bílá kniha. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, Praha, 90 s.
<http://www.msmt.cz/files/pdf/BilaKniha.pdf>.
- Kolektiv, 2002a.** Lexikon zemí 2003. Fortuna Print, Praha, 503 s.
- Kolektiv, 2002b.** Lexikon zemí světa. Kartografie, Praha, 384 s.
- Kolektiv, 2003.** Velká encyklopedie zeměpisu. Svojtka and Co., Praha, 640 s.
- Kolektiv, 2004a.** Kontinenty, Amerika, svět v němž žijeme. Euromedia klub, Praha, 79 s.
- Kolektiv, 2004b.** Kronika světových dějin. Fortuna Print, Praha, 640 s.
- Kolektiv, 2004c.** Velký ilustrovaný atlas světa. Marco Polo, Praha, 241 s.
- Kolektiv, 2004d.** Zvířata a rostliny II., Afrika, Severní, Střední a Jižní Amerika. Euromedia klub, Praha, 79 s.
- Kolektiv, 2004e.** Školní atlas světa. Kartografie, Praha, 176 s.

- Kolektiv, 2005a.** Velká ilustrovaná encyklopedie zeměpisu. Svojtka and Co., Praha, 486 s.
- Kolektiv, 2005b.** Vlády a vládcové. Fortuna Print, Praha, 320 s.
- Kolektiv, 2005c.** Vzdělávací program Obecná škola. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, Praha, 214 s.
- Kolektiv, 2005d.** Manuál pro tvorbu školních vzdělávacích programů v základním vzdělávání. Výzkumný ústav pedagogický, Praha, 108 s.
- Kolektiv, 2006.** Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Výzkumný ústav pedagogický, Praha, 125 s.
- Kotyzová, J., 2006.** Metodika výuky vlastivědy území obce a okolní krajiny na příkladu Českých Budějovic. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, katedra geografie, 91 s.
- Krátký, L., 1993.** Zakázané učebnice? Geografické rozhledy, 2 (4): 125.
- Krausová, M., Kraus, P. a kol., 1999.** Světadíly. Alter, Všeň, 101 s.
- Kühnlová, H., 1994.** Mezinárodní charta geografického vzdělávání. Geografické rozhledy, 3 (5): 137–138.
- Kühnlová, H., 1999.** Kapitoly z didaktiky geografie. Karolinum, Praha, 145 s.
- Kühnlová, H., 2003.** Čeká nás tvorba školních vzdělávacích programů. Geografické rozhledy, 13 (1): 14.
- Kühnlová, H., 2004.** Zeměpis světa, kontinenty, pracovní sešit. Nakladatelství České geografické společnosti, Praha, 40 s.
- Kühnlová, H., Pešťová, J., 1993.** Amerika, Asie, poznáváme největší světadíly.. Nakladatelství České geografické společnosti, Praha, 32 s.
- Liščák, V., Fojtík, P., 1998.** Státy a území světa. Libri, Praha, 1096 s.
- Lorenc, P., 1998a.** Daleké světadíly a oceány, Zeměpis světadílů a oceánů I. MOBY DICK, Praha, 120 s.
- Lorenc, P., 1998b.** Metodická příručka, Živá planeta, Daleké světadíly a oceány. MOBY DICK, Praha, 34 s.
- Lundkvist, A., 1966.** Sopečný kontinent: cesta po Jižní Americe. Mladá fronta, Praha, 369 s.
- Machado, A. M., 1995.** Objevování Latinské Ameriky. INA, Bratislava, 48 s.
- Maňák, J., Švec, V., 2003.** Výukové metody. Paido, Brno, 219 s.
- Manciet, Y., 1969.** Čas se zastavil nad Amazonkou. Olympia, Praha, 219 s.

- Markoš, A., 2002.** Výlety zvědavého laika mezi zabijácké indiány. *Vesmír* 81 (7): 407–412.
- Mason, A., 2004.** Lidé a země. Ottovo nakladatelství, Praha, 256 s.
- Migotová, P., 2006.** Předkolumbovské indiánské civilizace Ameriky ve výuce na základních a středních školách. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, katedra geografie, 141 s.
- Mykiska, M., 2002.** Amazonie v děsivých souvislostech. *Koktejl*, 11 (3): 24–27.
- Mykiska, M., 2003a.** Paradoxy z Nazky. *Lidé a země*, 52 (2): 44–45.
- Mykiska, M., 2003b.** Za andskými sopkami. *Lidé a země*, 52 (3): 38–40.
- Mykiska, M., 2005.** Apuové v Machu Picchu. *Vesmír*, 84 (9): 520–521.
- Mykiska, M., 2006.** Peru: Jiná setkání v Nazce. *Lidé a země*, 55 (6): 19–20.
- Nátr, L., 2004.** Oxid uhličitý z amazonských lesů. *Vesmír*, 83 (3): 131.
- Nesnídal, J., 1999.** Nebojte se Latinské Ameriky. Opálová stopa, Brno, 146 s.
- Novik, A., 2003.** Země ohňů a uragánů. *Lidé a země*, 52 (2): 27–28.
- Obermann, A., Hrala, V., Chroboková, D., Kašpar, V., 1985.** Amerika. Albatros, Praha, 271 s.
- Opatrný, J., 1998.** Amerika v proměnách staletí. Libri Praha, 841 s.
- Orel, I., 2002.** Victoria na plavbě kolem světa – kanály západní Patagonie. *Vesmír*, 81 (12): 583–585.
- Pejml, K., 1966.** Studie o kolísání klimatu v historické době na západním pobřeží Jižní Ameriky. Český hydrometeorologický ústav, Praha, 82 s.
- Plešinger, V., 2004.** V průlivu pod Ohňovou zemí. *Koktejl*, 13 (4): 49–50.
- Pluskal, M., 1987.** Zákady didaktiky regionální geografie. Univerzita Palackého, Olomouc, 118 s.
- Pokorný, P., 1996.** Tepui – Stolové hory venezuelské Guyany aneb život ve druhém patře. *Vesmír* 75 (10): 557–563.
- Pokorný, P., 2002.** Jak vznikly jihoamerické savany? *Vesmír*, 81 (1): 17–24.
- Polišenský, J., 1979.** Dějiny Latinské Ameriky. Svoboda, Praha, 830 s.
- Prandstetter, E., 2005.** Ekvádor: Ostrovy jako z pravěku. *Lidé a země*, 54 (10): 12–15.
- Průcha, J., 1998.** Učebnice: Teorie a analýzy edukačního média. Paido, Brno, 148 s.
- Radehose, E., 2002.** Americké hory snů – od Aljašky po Ohňovou zemi. Bergverlag Rother, München, 199 s.
- Rodríguez, R.A., 2002.** Geoglyfy u Limy. *Vesmír*, 81 (2): 98–101.
- Rogers, A., 1994.** Lidé a kultury. Nakladatelský dům OP, Praha, 256 s.

- Rogozov, L., 2004.** Lidé zvyklí na nedostatek kyslíku. *Vesmír*, 83 (7): 386–389.
- Ryvolová, A., 2005.** Madre de Dios – Matka bohů. *Lidé a země*, 54 (2): 37–38.
- Scaree, CH., 2000.** Sedmdesát divů světa. Slovart, Praha, 304 s.
- Sherker, K. P. N., 1999.** Záhady planety Země. Knižní klub, Praha, 191 s.
- Short, J. R., 1994.** Lidská sídla. Nakladatelský dům OP, Praha, 256 s.
- Skalková, J., 1999.** Obecná didaktika. ISV nakladatelství, Praha, 292 s.
- Skokan, L., Bursa M., Peštová J., 2003.** Geografické tabulky. Scientia, Praha, 164 s.
- Sloup, J., 1997a.** Koupel s kajmanem. *Koktejl*, 6 (4): 21–23.
- Sloup, J., 1997b.** Kam kráčíš, Brazílie? *Koktejl*, 6 (5): 42–44.
- Smetáček, V., 2006.** Do diskuse k učebnicím. *Biologie, chemie, zeměpis*, 15 (3): 154–155.
- Stingl, M., 2003.** Indiáni zlatého Slunce – život, zázraky a záhady říše Inků. Knižní klub, Praha, 265 s.
- Svoboda, J.A., 1996.** Ohňová země, Dolní Věstonice a etnoarcheologie. *Vesmír*, 75 (7): 377.
- Šebek, P., 1994.** Zkuste to také s pracovními sešity! *Geografické rozhledy*, 3 (3):83.
- Šefrna, L., 2001.** Pramen Amazonky. *Vesmír*, 80 (2): 95–101.
- Šimková-Broulová, K., 2001.** El Chakku patří horalům a vikuním. *Koktejl*, 10 (5): 28–32.
- Šimková-Broulová, K., 2003.** Doma na Amazonce. *Lidé a země*, 52 (6): 11–12.
- Šimková-Broulová, K., 2004.** Záhada El Fuerte. *Lidé a země*, 53 (12): 49.
- Šimková-Broulová, K., 2005.** Jak se žije ženám v Latinské Americe? *Lidé a země*, 54 (7): 22–23.
- Šimková-Broulová, K., 2006a.** Fenomén káva. *Lidé a země*, 55 (8): 18–19.
- Šlégr, J., 2003.** Světová pohoří, Severní, Střední a Jižní Amerika. Knižní klub, Praha, 176 s.
- Šráček, O., 2005.** Machu Picchu jako posvátné centrum. *Vesmír*, 84 (9): 518–519.
- Štěpánek, V., 1994.** Obrázky z Brazílie očima geografa. *Geografické rozhledy*, 3 (4): 94 – 95.
- Šumavský, J., 1980.** Utrpení a naděje Latinské Ameriky. Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 298s.
- Šumbera, R., 2005.** Pantanal dvou tváří. *Lidé a země*, 54 (2): 34–36.
- Šupka, J., 1992.** Rakouské učebnice geografie. *Geografické rozhledy*, 1(2-3): 57.

- Tišl, P., 2006.** Tvorba vzdělávacího obsahu předmětu zeměpis. *Geografické rozhledy*, 16 (1): 20–21.
- Tomek, K., 1997.** Vlastivěda – příručka pro učitele. Prodos, Olomouc, 80 s.
- Valenta, V., 1993.** Nad novou učebnicí Evropy. *Geografické rozhledy*, 2 (4): 119.
- Valenta, V., 1994.** Zkušenosti z výuky podle učebnice *Zeměpis světadílů II.* *Geografické rozhledy*, 3 (3): 82.
- Valenta, V., 1997a.** Jak vyučovat tematickému celku *Latinská Amerika?* *Geografické rozhledy*, 6 (5): 175.
- Valenta, V., 1997b.** Koncepce a tvorba učebnic. Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta, Olomouc, 64 s.
- Vávra, J., 2004.** Argentina. *Geografické rozhledy*, 14 (2): 50–51.
- Vesenskij, V., 1986.** Po stopách latinskoamerických legend. Lidové nakladatelství, Olomouc, 227 s.
- Vilímek, V., 2001.** Los Glaciares. *Geografické rozhledy*, 10 (3): 84.
- Vilímek, V., 2002.** Machu Picchu a mezinárodní spolupráce. *Geografické rozhledy*, 12 (1): 20.
- Vilímková, O., 2000.** Minulost a přítomnost obyvatelstva tropické Ameriky. *Geografické rozhledy* 10 (2): 24–25.
- Vilímková, O., 2005.** Život indiánů v peruánských Andách. *Geografické rozhledy*, 14 (3): 80–81.
- Višváder, F., 1963.** Latinská Amerika: nepokojný kontinent. Vydavatelství politické literatury, Bratislava, 384 s.
- Votrubec, C., 1971.** Latinská Amerika : zeměpisný obrazový soubor s programem. Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 19 s.
- Voženílek, V., Fňukal, M., 2001.** Zeměpis 3, pracovní sešit. Prodos, Olomouc, 63 s.
- Voženílek, V., Fňukal, M., Mahrová, M., 2004.** Zeměpis 3. Prodos, Olomouc, 136 s.
- Vrhel, F., Kašpar O., 1985.** Etnografie mimoevropských oblastí, Jižní Amerika. Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 173 s.
- Wahla, A., 1983.** Strukturální složky učebnic geografie. Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 83 s.
- Woodová, M., 1994.** Předkolumbovská Amerika, kulturní atlas pro mládež. Nakladatelský dům OP, Praha, 96 s.
- Zemánek, P., 2003.** Dvě lásky jednoho muže. *Lidé a země* 52 (4): 25–27.

Zvelebil, J., Vilímek, V., 2002. Svahové pohyby na Machu Picchu. Vesmír, 81 (4): 215–221.

Žoha, Z., 2000. Patagonská zastavení. Koktejl, 9 (9): 37–38.

Internetové odkazy:

www.census.gov

www.cojeco.cz

www.koktejl.cz

www.lideazeme.cz

www.national-geographic.cz

www.wikipedia.cz

Zdroje obrázků kapitoly 4.1:

Obrázek:

1. <http://www.rafaelk.co.uk/web%20pics/Venezuela/Second/Angel/angelfall.jpg>
2. <http://www.ii.uib.no/~petter/mountains/Aconcagua/Acon-pic1/152.jpg>
3. <http://www.photoseek.com/00PER-28-35-Taulliraju.jpg>
4. http://www.globalgeografia.com/album/argentina/pn_tierra_del_fuego.jpg
5. <http://www.salsa.uni-bremen.de/images/temp2.gif>
6. <http://www.klimadiagramme.de/>
7. http://www.gonomad.com/gallery/northern%20chile/northern%20chile%20photos/Atacama_desert.jpg
8. <http://www.nssl.noaa.gov/projects/pacs/salljex/graphics/map-altiplano-final-titles-s.PNG>
9. http://daac.gsfc.nasa.gov/oceancolor/images/RioPlata_plume_1km_small.jpeg
10. http://www.linternaute.com/voyager/destination/les_plus_beaux_lacs/images/image17.jpg
11. <http://images.geosmile.de/produkt.php?pid=103494&sid=v&gid=800&lid=en>
12. <http://www.daintree-rec.com.au/rainforest.gif>
13. <http://www.rainforestlive.org.uk/media/Images/LAYER500copy.jpg>
14. http://www.guamanchi.com/gallery/albums/userpics/10001/normal_los%20llanos%20ayacucho%20057.jpg
15. http://www.hep.physics.neu.edu/auger/malargue_oct2001/pampa/pampa.jpg

16. http://www.ganeandmarshall.co.uk/americas/chile/images/atacama_large.jpg
17. http://www.e- planeta.cz/stara_verze/obojzivelnici/obojzivelnici_img/pralesnicka_azurova_f1.jpg
18. <http://www.hdw-inc.com/ocelot.jpg>
19. http://tbn0.google.com/images?q=tbn:SUYQbJ_WzT2IyM:http://www.paraguay-online.net/paraguay-bilder/tukan.jpg
20. <http://www.naturfoto-cz.de/fotografie/sevcik/cebus-capucinus-malpa-1.jpg>
21. http://a1410.g.akamai.net/f/1410/1633/7d/images.enature.com/mammals/mammals_1/MA0154_11.jpg
22. <http://www.morcata.cz/bellis/omorcatech/pribuzenstvo/kapybara/1.jpg>
23. <http://www.animals.euweb.cz/zviratka/o002.jpg>
24. <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/4/43/Pizarro.jpg/461px-Pizarro.jpg>
25. <http://davidbray.org/galapagos/tony/cuzco/tony16.jpg>
26. http://www.calnative.com/stories/n_incas_and_llamas.jpg
27. mapa vlastní
28. mapa gis
29. <http://eu2.inmagine.com/img/brandxpictures/x162/bxp45033.jpg>
30. <http://www.zsmorava.adam.cz/foto/dreviny/img00017.jpg>
31. <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/6/6a/CoffeeDetail.jpg/800px-CoffeeDetail.jpg>
32. <http://www.askadaid.org/photos/photos34/lamas.jpg>
33. <http://images.encarta.msn.com/xrefmedia/sharemed/targets/images/pho/t235/T235534A.jpg>
34. <http://storage.shellac.be/blog/itaipu1.jpg>
35. <http://img168.imageshack.us/img168/5982/12na0.jpg>
36. <http://www.cbu.edu/~aross/biodept/MIRT/BRAZIL/img003.JPG>
37. <http://www.transportes.gov.br/bit/PORTOS/Manaus/po-manaus03.jpg>
38. http://www.repubblica.it/2003/e/gallerie/esteri/carnevalrio/reuters57804630702085835_big.jpg
39. <http://www.hanshendriksen.net/pics/ecu/ecu081p.jpg>
40. <http://www.clubevilarosa.com/imagens/exemplospt/brasil-Foz-do-Iguacu.jpg>

41. http://www.onderweg-reismagazine.nl/fotoreportage/los_glaciares/images_los_glaciares/cerrotorre2.jpg
42. <http://www.mission.net/venezuela/caracas/images/caracas2.jpg>
43. http://www.cdpreisen.de/assets/images/autogen/a_Yanomami_indian_man.jpg
44. http://news.bbc.co.uk/olmedia/1330000/images/_1334896_010516cafe300.jpg
45. http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/77/Guyana_coa.png
46. http://p.vtourist.com/1924041-Colonial_old_town_of_Cartagena-Cartagena.jpg
47. <http://www.nssl.noaa.gov/projects/pacs/salljex/graphics/map-altiplano-final-titles-s.PNG>
48. http://www.ridingtours.com/ride_photos/peru%20people.jpg
49. http://www.katnoviny.sk/Kn_2003/09_2003/kn09_10.jpg
50. http://laniel.free.fr/INDEXES/GraphicsIndex/LA%20PAZ%202/La_Paz_400.jpg
51. <http://www.ii.uib.no/~petter/mountains/Aconcagua/Acon-pic1/152.jpg>
52. http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/d/d1/Chaco_Boreal_Paraguay.jpg/800px-Chaco_Boreal_Paraguay.jpg
53. <http://blog.uniterre.com/uploads/c/Conrado/9864.jpg>
54. <http://www.kontiki.org/sitepix/USHUAIA3.JPG>
55. http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/5/57/Ilex_paraguariensis_-_Yerba_mate_-_desc-leaves.jpg/795px-Ilex_paraguariensis_-_Yerba_mate_-_desc-leaves.jpg
56. <http://research.amnh.org/users/alporze/Montevideo1.jpg>
57. http://upload.wikimedia.org/wikipedia/en/f/f6/Pedro_%C3%81lvares_Cabral.jpg
58. <http://imgserv.ya.com/busquedaspopulares.ya.com/Rio%20de%20Janeiro.jpg>
59. <http://www.twip.org/photo/south-america/brazil/photo-3585-28-03-07-05-37-41.jpg>
60. <http://storage.shellac.be/blog/itaipu1.jpg>

Zdroje obrázků kapitoly 4.1:

1.kapitola, úkol 1.

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/e9/South_America_satellite_orthographic.jpg

1.kapitola, úkol 4.

vlastní

2.kapitola, úkol 1.

<http://www.edwardmooney.com/history/atlas/south-america.gif>

4.kapitola, úkol 4.

běloška

http://www.neccc.org/gallery01/images/elisabeth_macdonald.jpg

černoch

<http://www.phototravels.net/namibia/ndlp1/namibia-damaraland-p-12.3.jpg>

indián

<http://www.infobrasil.org/fotos/fotos/Curt-Meva/images/2282.jpg>

indiánka

<http://www.gfbv.de/uploads/bild/bild/35.jpg>

5.kapitola, úkol 1.

<http://www.edwardmooney.com/history/atlas/south-america.gif>

úkol 2. káva

http://www.afrikaonline.cz/image/picture/n200511080919_kava.jpg

6.kapitola, úkol 1.

<http://www.goldened.com/store/images/SouthAmericaWaterways600.jpg>

úkol 2.

<http://www.edwardmooney.com/history/atlas/south-america.gif>

úkol 6.

<http://www.edwardmooney.com/history/atlas/south-america.gif>

7. -10. kapitola

vlajky převzaty z www.wikipedia.cz

mapy z www.eduplace.com